

H-D
16
27

Sala

Gab. 1

Est. 8

Tab. 1

N.º

CAROLI ANTONII

LIB. BAR.

DE

MARTINI

S. C. A. M.

IN SUPREMO IUDICIORVM TRIBVNALI

A CONSILIIIS AULICIS,

ET P. P. O.

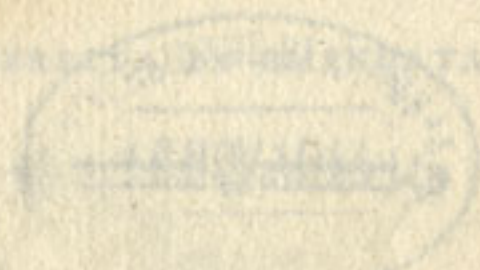
DE LEGE NATVRALI

DISSELTATIONES VI.

AD IUDICANDVM

IN REBUS VINDOBONENSIBUS MUGGERI

NOVEMBRI 1774

IN AUSTRIA

IN VIENNA

MDCCLXXIV.

IN AUSTRIA

IN VIENNA

IN AUSTRIA

IN VIENNA

2256

H-D
16
27

CAROLI ANTONII

LIB. BAR.

DE

MARTINI

S. C. R. A. M.

IN SUPREMO IUDICIORVM TRIBVNALI

A CONSILIIIS AVLICIS,

ET P. P. O.

DE LEGE NATVRALI
EXERCITATIONES VI.

EDITIO NOVA

SECVNDVM VINDOBONENSEM MDCCLXXX

CORRECTA ET EMENDATA.

CONIMBRICÆ:

TYPIS ACADEMICIS.

A. D. MDCCLXXXIII.

*Cum facultate Regie Curie Commissionis Generalis
pro Examine & Censura Librorum.*

FACULDADE DE DIREITO

Taxatum hujus Libri pretium est 480.

BIBLIOTECA

Dr. Botelho
Pereira Forjaz de Sampaio.

no. 7246

Quidnam esse, Brute, causæ putem, cur, quem consuemus ex animo & corpore, corporis curandi, tuendique causæ, quæ sita ars ejus atque utilitas .... animi autem medicina nec tam desiderata sit, antequam inventa, nec tam culta, posteaquam cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam suspecta & invisa?

CICERO Tusc. Disp. III. pr.

SERIES CAPITVM.

I.

DE Natura statuque hominum morali. . . pag. I

II.

De Obligatione, Lege, & Jure generatim, ac singulatim Naturali. . . 61

III.

De Legum Naturalium principiis ac proprietatibus. . . 124

IV.

De Juribus hominum universalibus, & eo, quod inde fluit, actionum moralium discrimine. . . 190

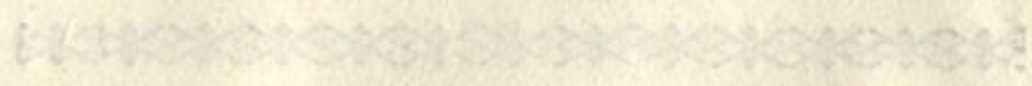
V.

De varia actionum moralitate, imputatione, ac conscientia . . . 236

VI.

De Juris Naturalis partibus atque usu. . . 305

C A-

SERIES CAPITVM

I.

De Natura Juris positivae generalis. pag. 1

II.

De Origine Juris positivae generalis. pag. 101

III.

De Legibus Naturalibus principis ac principibus. pag. 129

IV.

De Juribus hominum naturalibus, § 10, § 11, § 12, § 13, § 14, § 15, § 16, § 17, § 18, § 19, § 20, § 21, § 22, § 23, § 24, § 25, § 26, § 27, § 28, § 29, § 30, § 31, § 32, § 33, § 34, § 35, § 36, § 37, § 38, § 39, § 40, § 41, § 42, § 43, § 44, § 45, § 46, § 47, § 48, § 49, § 50, § 51, § 52, § 53, § 54, § 55, § 56, § 57, § 58, § 59, § 60, § 61, § 62, § 63, § 64, § 65, § 66, § 67, § 68, § 69, § 70, § 71, § 72, § 73, § 74, § 75, § 76, § 77, § 78, § 79, § 80, § 81, § 82, § 83, § 84, § 85, § 86, § 87, § 88, § 89, § 90, § 91, § 92, § 93, § 94, § 95, § 96, § 97, § 98, § 99, § 100.

V.

De virtutibus naturalibus, § 1, § 2, § 3, § 4, § 5, § 6, § 7, § 8, § 9, § 10, § 11, § 12, § 13, § 14, § 15, § 16, § 17, § 18, § 19, § 20, § 21, § 22, § 23, § 24, § 25, § 26, § 27, § 28, § 29, § 30, § 31, § 32, § 33, § 34, § 35, § 36, § 37, § 38, § 39, § 40, § 41, § 42, § 43, § 44, § 45, § 46, § 47, § 48, § 49, § 50, § 51, § 52, § 53, § 54, § 55, § 56, § 57, § 58, § 59, § 60, § 61, § 62, § 63, § 64, § 65, § 66, § 67, § 68, § 69, § 70, § 71, § 72, § 73, § 74, § 75, § 76, § 77, § 78, § 79, § 80, § 81, § 82, § 83, § 84, § 85, § 86, § 87, § 88, § 89, § 90, § 91, § 92, § 93, § 94, § 95, § 96, § 97, § 98, § 99, § 100.

VI.

De Juris Naturalis positivae principibus. pag. 303

C A-

CAPUT PRIMUM

D E

NATURA STATUQUE HOMINUM MORALI.

1. *Naturæ notatio, & definitio.*
2. *Datur natura æterna.*
3. *Necessaria & independens.*
4. *Immutabilis porro, simplex, atque infinita, &c.*
5. *Ab hoc mundo.*
6. *Ac quibuscumque ejus Elementis diversa, quæ dicitur Deus.*
7. *Quod & aliis argumentis probari solet.*
8. *Cur jam Naturæ Auctor Deus, jam vires mundi motrices.*
9. *Jamque vis cujusvis Entis propria, immo & ejusdem essentia tam possibilis, quam existens, naturæ nominentur.*
10. *Naturale quid dicatur.*
11. *Hominis natura unde sit derivanda.*
12. *(1) Quoad corpus.*
13. *Hoc suas habet motus regulas.*
14. *Unde illius perfectio, aut imperfectio.*
15. *Nec non bonum, malumque intelligitur.*
16. *Et (2) quoad animam generatim.*
17. *Vel intuitu (a) perceptionum.*
18. *Vel (b) phantasiæ.*
19. *Quæ varie adjuvari, ac impediri potest.*
20. *Vel (γ) facultatis appetendi, aut averſandi sensitive.*
21. *Istam boni & mali representationes impellunt.*
22. *Variique stimuli naturales.*
23. *Cum propensionibus adſcitiis haud confundendi.*
24. *Quomodo appetitio aut averſatio in affectus ubeant.*
25. *Et quæ horum sint radices.*
26. *Sæpe anima est indifferens; aliquando in æquilibrio.*

27. *Quæ anima hominis in specie ejusque facultates.*
28. *Cum (a) in cognoscendo attentio, reflexio, intelligentia.*
29. *Deinde ingenium, ratio, atque judicium.*
30. *Quibus evidentia perfectionem; opinio, ignorantia, error imperfectionem afferunt.*
31. *Tum (b) in appetendo voluntas, & declinatio.*
32. *Hæ agere nequeunt sine momentis.*
33. *Quæ vera sunt aut opinata.*
34. *Ambo vel in se, vel comparative tantum.*
35. *Quando appetitiones pugnent inter se.*
36. *Definitur actio interna, externa, mixta, permissio, possibilitas, seu facultas agendi.*
37. *Nec non impossibile, necessarium, contingens.*
38. *Necessitas simplex, & cum adjunctione interior, ac exterior.*
39. *Principium quotuplex sit.*
40. *Gaudet anima spontaneitate.*
41. *Et nudo arbitrio.*
42. *In actionibus intellectu, & voluntatis.*
43. *Refellitur, quod objicere posset.*
44. *Gaudet & libertate.*
45. *Quod ulterius declaratur.*
46. *Inde novæ actionum divisiones, earumque principia ducuntur.*
47. *Quæ actio lubens, quæ invita per violentiam, aut errorem.*
48. *Datur libertas determinationis, executionis, contradictionis, datur & libera cessatio.*
49. *Hominis dotes inutiles sine aliorum auxilio & socialitate.*
50. *Naturæ definitio ad hominis corpus, atque animam proprie applicatur.*
51. *Improprie vero ad ejus indolem, temperamentum, consuetudinem & nativitatem extenditur.*
52. *Sed posteriores hæ naturæ primam illam non tollunt.*
53. *Et perperam pro vera hominis naturæ usurpantur.*
54. *Status quid? Naturalis, vel adventitius.*
55. *Estque hominis physicus, vel moralis.*

§. I.

NATURA Græcis φύσις a φύω gigno inde dicta est, ut observat **SERVIUS** (a), quod nasci aliquid faciat: atque in hanc originem vocis, quotquot a Philosophis datæ sunt naturæ definitiones, variæ licet ac vehementer discrepantes, conspirant; abjectis enim, quæ ad propriam cujusvis hypothesein pertinent, notis, eam omnes dicunt vim cientem motus, seu *Principium actuosum*, quod scilicet rationem continet operationum, *entis internum*.

Naturæ
notatio
& definitio.

(a) Ad Virgil. *Georg.* II. 49.

Id ne ultro affirmare videamur, juvat aliquas Veterum, ac Recentiorum definitiones proferre: ac **ARISTOTELES** quidem, *Physic.* II. c. 1, & *Met.* I. c. 7, Naturam *Principium & causam motus atque quietis in eo, in quo primum est per se, non ex accidente*; **ZENO** *Ignem artificiosum ad gignendum progredientem via*; **EPICURUS** *Corpora*, seu rerum materiam, ex qua & a qua fierent omnia, & *inane*, adpellant: **V. CICER.** *N. D.* II. 22, & 23. Ex Recentioribus **CHR. WOLFFIUS** *Dan.* Sennertum secutus eam definit: *Principium actionum & passionum entis Internum. Cosm.* §. 145. **THOMASIVS**, *invisibilia, quæ tangi non possunt*; ut semper natura denotet *potentias & virtutes. Fund. Jur. nat.* L. I, c. 1, §. 3. Igitur, si Epicuri atomos,

mos, Zenonis ignem, & quem Aristoteles sensisse creditur, calorem animale ex sole & astris natum generationis universæ causam, MOSHEIM *ad Cudworth. Syst. Int. C. V. Sect. 2, § 27, n. 2*, a primis illis definitionibus abstrahamus, patebit, naturam omnibus esse *vim gignentem* aliquid: & solum, undenam hæc sit, discrepari.

Datur natura æterna.

§. 2. Res innumeras existere in hoc universo, aliasque ex aliis oriri quotidie in tuemur: quoniam vero sine ratione aliquid esse, fierive, ac vim efficiendi nihilo tribuere, manifestam involvit repugnantiam, nihilum enim, seu quod non est, tamen esse simul & aliquid producere putaretur, nullum sane fingi tempus potest, quo nihil prorsus extitisset; sed æternam quamdam esse Naturam confitendum est.

Qui *casu & fortuna*, quæcunque sunt, progenita esse effutiunt, qualem his vocibus subdant potestatem, declarent, necesse est; vel enim *casus & fortuna* illis nihilum est præter inanem sonum, vel hæc voces aliquam quidem, sed ignoratam causam designant; si prius, aliquid fuisse antequam esset, consequetur, quod aperte absurdum; si posterius, id tamen, quod sumpsimus, manebit. Præclare CICERO: *Quidquid enim oritur, quaecumque est, causam habeat a natura necesse est. . . Causam igitur investigato. Si nullam reperies: illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa. Divin. II. 28.*

§. 3.

§. 3. Quæ sæculis omnibus prius fuit natura, quam nos facti, atque in lucem editi simus, nisi per se ipsam & necessitate intestina existere statuatur, fortuita tantum, aut, quod idem est, contingens & ab alio auctore creata prodibit; aut indagare tunc ulterius oportet, unde alius iste auctor proficiscatur, eaque tamdiu recurret quæstio, donec ad ultimam & sufficientem pervenitur rationem. Hæc in progressionem causarum in infinitum non est, quum nova semper requiri possit. Vel sic igitur æternæ non modo, sed etiam absolute necessariæ, ac a nulla alia pendens naturæ existentia elucet.

Necessaria & independens.

Eo recidunt argumenta, quibus ex motu motorem, e re producta improductam, seu ex facta non factam arguunt. Nullam vero contingentium seriem excogitari posse, quæ non in quodam necessario terminetur, vel noto ovi & gallinæ exemplo etiam rudes intelligent; quousque enim progrediaris, semper ovum ponere debes, ut gallinæ ortura concipere possis; & rursus gallina ante ovum ponenda, quam ovi existentia concipiatur. Quamdiu igitur in illa subsistitur serie, nulla unquam ovi aut gallinæ sufficiens ratio reperitur. WOLF. *Cosmol.* §. 90. Non inseite in hanc rem Carneades apud CICERONEM *N. D.* III. 12. *Si nullum, ait, corpus immortale sit, nullum esse corpus sempiternum. . . & si omne animal mortale est, immortale nullum est.*

-nol

§. 4.

Immutabilis porro, simplex, atque infinita, &c.

§. 4. Atque hac primæ & per se existentis naturæ necessitate perfecta, id quoque intelligitur; eam nullis unquam mutationibus aut interitus periculo subesse posse: quid autem inscitius quam illam naturam, quæ nec incrementi, nec diminutionis est capax, compositam dici aut finitam, aut quum infinita sit ac simplex non primum unam esse, dein immensam & interminatam, postremo omnia, quæ eidem inesse possunt, absolute sine ullo gradu simul possidentem?

Quæ cum entis necessarii notione conjuncta sunt attributa, & proprietates, eorum demonstrationem præbet Theologia naturalis: quare vel cum Pufendorffo, O. H. &c. I. IV. 5, Coccejo, Syst. I. N. §. 24, Heineccio, El. J. N. I. 127, aliisque inde tantum sumi, vel etiam ex dictis latius evolvi possunt. Nec illa Ethnicis cultioribus erant incognita: præclare SOPHOCLES:

*Unus profecto est, unus est tantum DEUS,
Qui cælum & amplum condidit terræ globum:*
apud EUSEB. *Præp. Evang.* p. 348; & CICERO ipse: *Nec DEUS, inquit, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque prædita motu sempiterno. Quæst. Tusc. I. 27.*

Ab hoc mundo.

§. 5. Has ita expositas primæ omnium naturæ proprietates ad totum hunc mundum adspectabilem non pertinere, res est lon-

longe manifestissima. Est enim mundus Ens compositum ex plurimis corporibus, quorum alia nascuntur, alia cadunt, & tali sibi invicem succedunt serie, ut diversissimas ab his rerum successiones fieri nullo modo repugnet. Ubi igitur mundi necessitas, ac immutabilitas, ubi infinitio?

Temporum varietates, cœli mutationes, aliasque innumeras rerum vicissitudines in hoc universo quis ignorat?

*Habet novitatem, summa recensque
Natura est mundi, neque pridem exordia cœpit;
Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam augefcunt, nunc addita navigiis
sunt
Multa . . . .*

Ut recte hac in re LUCRET. *Rer. Nat. V.* 331. Quam diversa non esset Europæ facies, si nec America detecta, nec pulveris pyrii, artisque Typographicæ usus repertus esset? Qua ratione vero hisce primum adinventis ineluctabilem æternamque necessitatem tribuemus? Sed nec a mundi æternitate ad ejusdem necessitatem peti posset conclusio. Vid. DARIUS *Th. Nat. §. 122.*

§. 6. Cur vero nec corpora propter soliditatem individua sive atomi, nec materia uniformis, nec elementa rerum materialium, aliaque Entia simplicia, e quibus concretum est hoc universum, istam sibi vindicare possint dignitatem, eadem sunt

Ac quibuscumque ejus Elementis diversa, quæ dicitur DEUS.

sunt causæ, quæcumque enim adsumantur primigenia mundi stamina, finita ea esse oportet, atque fortuita; quum & a mundo non differant, & plura dari infinita, perfectæque eadem utique absurdum sit. Tandem hujusmodi orbis semina vel sunt tantum patibilia; & primo indigebant motore ab ipsis distincto: vel proprio simul feruntur impulsu; & aliqua iterum necessaria fuit infinita effectrix causâ, ut his potius, quam tot aliis possibilibus concursionibus inter se cohærescerent: atqui primam talem causam totius universi & omnium, quæ in eo deprehenduntur, nominamus DEUM: datur igitur profecto DEUS.

Quum mundi compositio atque mutabilitas in sensu omnium cadat, eam negare nemo facile ausit; sed ne dein ad materiam absolute necessario existentem recurratur, addita fuit hæc paragraphus. Ac atomos quidem finxerat Democritus, quem Leucippus, Epicurus, Lucretius secuti sunt. Cum vero iis variam tribuant figuram, CICERO N. D. I. 14; patet atomos longe abesse a necessitate. Præterquam quod harum defensores, cum duo querenda sint, unum, quæ materiâ sit, ex qua quæque res efficiatur, alterum, quæ vis sit, quæ quidque efficiat, de materia differuerunt, vim & causam efficiendi reliquerunt, ut Idem scribit Fin. I. §. 6.

§. 7. Sunt & alia multa, quæ probandæ hujus veritatis argumenta proferri vulgo solent, cum a sensibus abstracta & metaphysicis elicita principiis; veluti quando ab Entis infiniti possibilitate & idea ad veram ejusdem existentiam concluditur: tum popularia omniumque mentibus accomodata; quorsum *Physicum* ab eximia pulchritudine & ordine hujus universi, *historicum* ab unanimi cunctarum gentium consensu, *politicum* denique a maxima hujus persuasionis utilitate repetitum pertinent. Ast primum illud non æque omnium subigit animos; secundo ad ulteriora quædam summi Numinis attributa demonstranda potius utemur; quantum vero tertio & quarto infit ponderis, aptior erit infra dicendi locus. (§. 131.)

Quod & aliis argumentis probari solet.

Erunt fortasse, qui hanc materiam a re nostra prorsus alienam putent. Sed præterquam quod nobis præivere Winklerus, I. c. 3, Pufendorffus, I. IV. 2, Coccejus, §. 24, Burlamaquius, II. I. 8, immo etiam Hobbesius XV. 14, iiique ipsi, qui investigandas in progressu veritates alia etiam methodo eruere conantur; V. KOELER *Exerc.* §. 284, 286, 289; qua ratione id prætergredi licuisset, quod duo magni viri LOKIUS *de Intell.* L. IV. c. X. §. 7, & LEIBNITIUS *Ep. Cens. ad Puf.* §. 16, unicum hujus disciplinæ solidum fundamentum esse statuunt cum aliis plurimis? Quam recte! infra constabit. Sane CICERO, cum de legibus agere constituis-

set,

set, *Dasne*, inquit, *Pomponi de Deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate, mente, numine, sive quod est aliud verbum, quo planius significem, quod volo. Naturam omnem regi; nam si hoc non probas, ab ea nobis caussa oriendum est potissimum*, de LL. I. c. VII. Scriptores de DEI existentia egregios laudat TREUER. ad Puf. l. c.

Cur jam
Naturæ
Auctor
Deus, jam
vires
mundi
motrices.

§. 8. Ex his, quæ hæctenus disputata sunt, ratio reddi potest, cur naturæ nomen, nunc pro ipso DEO, nunc pro tota hujus mundi machina usurpatum sit. Est enim DEUS, qui omnia nasci fecit; mundus autem vim sibi a DEO initio tributam innumeris manifestat modis sine ulla minimi temporis intermissione; atque vis hæc rerum in hoc mundo existentium a rebus ipsis abstracta haud inconcinne *Natura* adpellatur. Quamquam non deerant, qui abusi vocis ambiguitate creatam hanc naturam cum increato ejusdem Auctore turpiter commiscerent.

Varias hæc Naturæ significationes plurima Veterum loca comprobant. Ita (a) pro DEO sumpsit SENECA, *Ben. IV. 7.* ibi: *Natura inquit, hæc mihi præstat: non intelligis te, cum hoc dicis: mutare nomen DEO? Quid enim aliud est Natura quam DEUS! & alibi: Vis illum, Jovem, Naturam vocare, non peccabis, est enim ex quo nata sunt omnia.* N. Q. II. 45. Idem habet TAURUS apud GELLIUM XII. 5: *Naturam omnium rerum quæ nos genuit.* (b) Pro mundo accepit CICERO de LL.

I. L. §. 7, cum dicit: *Deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate naturam omnem regi.* (c) Ast plures utrumque confuderunt, uti PLINIUS, H. N. II. 1. *Mundum & hoc, quod alio nomine Cælum appellare libuit: Numessen e credi par est, idemque Naturæ Opus, & rerum ipsa Natura.* Unde haud immerito conquestus est LACTANTIUS, *Illos uno Naturæ nomine res diversissimas comprehendisse, DEUM & Mundum, artificem & Opus, Inst. Div. VII. c. 1.* Ideo Scholastici DEUM *Naturam naturantem, Mundum Naturam naturatam* adpellarunt. V. WOLFF, *Theol. Nat. P. I. §. 822.*

§. 9. Quemadmodum virium omnium complexus in hoc universo communem naturam constituit; ita efficacitate agendi cujusvis Entis propria particularis ejus natura continetur; quam cum non nisi per fictionem a re ipsa distinctam mente & cogitatione consideremus, aliæ ortæ sunt vocabuli naturæ significationes cum prima illa tamen, & inter se colligatæ; etenim rerum quarumvis *essentiæ* sive *logicæ* soloque animo conceptæ, sive *physicæ* actuque existentes *Naturæ* nominantur.

Jamque vis cujusvis Entis, propria, immo & ejusdem essentia tam possibilis, quam existens naturæ nominantur.

Neque heic difficile fuerit probare usum loquendi. Siquidem observat CICERO, *Naturas esse diversas, ut aliud equo sit Natura, aliud bovi, aliud homini; & tamen in omnibus summa, communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget & tuetur.* V. de Fin. 9.

Improperie autem Natura pro essentia rei, quatenus tantum est possibilis, usurpatur; veluti cum definitio dicitur explicare rei naturam; proprie enim Natura differt ab Essentia, quia hæc absolvitur sola interna rei possibilitate; Natura vero vim cum existentia conjunctam complectitur: quare CUDWORTH. *de Ætern. Just. & bon. not.* L. 1. c. 2, §. 2, *Naturam rerum vocat, id, quod res sunt, nec quidquam aliud.*

Naturale
quid di-
catur.

§. 10. Naturale est generatim, quod intelligi atque explicari potest ex rei alicujus natura. Palam igitur est hoc nomine venire, quidquid aut ex Entis cujusdam essentia, notione, seu conceptu primo, aut ex ejus essentiæ actu existente, aut ex principio rei alicujus actuoso proficiscitur. Quum vero, quod fuit ex rei natura, vel in ea sola rationem sufficientem habet, vel in alia simul quadam adjunctione: hinc naturale in ABSOLUTUM, seu mere tale, & in HYPOTHETICUM distribuunt. Sed & naturale, quod per se inest rei existenti, vel est pariter ESSENTIALE, si rei ita inest, ut salva ejus substantia abesse nequeat; vel NON ESSENTIALE, *naturale in specie*, si ex re quidem per se consequitur, verum salva ejus substantia tolli, variarique potest.

Eadem re ipsa est *re naturalis* notio, quam dederunt D. THOMAS, I. 2, Q. 10, *art.* 1, & WOLFFIUS *Cosm.* §. 509. Diversas autem naturalium species hæc in præsentī exempla

pla illustrabunt: Solem oriri, occidere, lapidem ad centrum tendere, aurum posse liquefieri, est naturale *absolutum*; aut aurum esse actu liquefactum, triangulum esse figuram æquilateram, vel scalenam, est naturale *hypotheticum*. Latrandi facultas canis naturalis videtur, absoluta atque *essentialis*; aut facultas mordendi naturalis quidem, sed *non essentialis*; manet enim canis substantia etiam dentibus avullis. V. L. 3, §. 7, de *Æd. Edict.* Hic igitur *Essentialia*, proprietates, attributa, & substantialia sunt synonyma, & ab iis differunt non modo *accidentalibus*, quæ plane rei per se non insunt; sed etiam *naturalibus*, in specie; modi stricte dicti. Aliis id expræfit vocibus LUCRETIVS, cui

CONJUNCTUM est id, quod nunquam sine
perniciosa

Discidio potis est sejungi seque gregari,

Pondus uti saxi, calor ignibus, liquor aquai

- - - - - *cetera quorum*

Adventu manet incolumis natura habituque,

Hæc soliti sumus, ut par est, EVENTA vocare. R. N. I. v. 452.

§. II. Nunc de hominis natura videamus. Communes equidem nos habere cum omnibus corporibus figuram & quantitatem; cum plantis & arboribus augescendi potentiam; cum luna, planetis, aut statua quadam artificiosa vires locomotivas; cum belluis demum sui rerumque extrinsecus objectarum cognitionem facile quivis deprehendet. Sed præter singularem humani corporis structuram, mens, quæ ideas

Hominis
natura
unde fit
derivanda.

di-

distinctas rerum incorporarum sibi re-
 præsentat, earum causas perspicit, atque
 progressus, præterita præsentibus, ambo
 futuris adjungit, totiusque vitæ cursum
 quasi uno in conspectu contemplatur, ea
 sane solius hominis est propria. Quare in
 definitione, qua homo a plerisque *animal
 rationale* dicitur, neque abesse quidquam
 videtur, neque redundare.

Plenam esse hanc definitionem negant *Tria-
 lista*, qui tres faciunt hominis partes: cor-
 pus, animam, atque spiritum. Sed redundans
Monistis videtur, qui nonnisi unicam par-
 tem statuunt, & quidem vel animam solam,
Idealista, vel solam materiam, *Materialista*.
 Istorum errores *Metaphysici dualista* latis
 refutarunt. Adposite ad horum mentem ad-
 vertit CICERO: *Animal hoc providum, sagax,
 multiplex, acutum, memor, plenum rationis,
 & consilii, quem vocamus hominem, præclara
 quadam ratione generatum esse a supremo DEO:
 solum est enim ex tot animantium generibus,
 atque Naturis particeps rationis. I. de LL. 7.*

1) Quoad
 corpus.

§. 12. Ex data modo hominis definitio-
 ne perspicuum est, omnia, quæ eidem
 competunt attributa, vel ex notione ani-
 malis cum brutis communi, vel a pro-
 pria ipsius ratiocinandi facultate esse deri-
 vanda. Animalis essentia duas iterum par-
 tes involvit, *corpus organicum, atque ani-
 mam*. Ac corpus quidem quod attinet, ne-
 mo non experitur, mirificam illius com-

pa-

pagem plurimis esse aptatam mutationibus, quæ ex ejusdem structura, vi motus vel per pressum, vel per calorem, vel per materiæ fluxionem excitatæ consequuntur. Non igitur sine fundamento corpus, *machinam mechanico-pyrobolico-hydraulicam*, definiunt.

Tam stupendum est humani corporis artificium; ut alii ex sola fabrica oculi, alii ex auris conformatione, alii ex structura cordis, alii ex dispositione manus ad infiniti opificis existentiam concluderint. RAYNAUD. Th. Nat. Dist. V. Q. I. art. 6. Et sanæ singulæ ejus partes *incredibilem artificiosi operis divinique testantur*. V. CICERO, N. D. II. §. 53, seqq. Ceterum exempla motus *mechanici*, inclinatio capitis, & usus facultatis locomotivæ, motus *pyrobolici*, ciborum digestio, motus *hidraulici*, circulatio sanguinis suppeditant.

§. 13. Sanitatem corpori tribuimus, vel morbum, prout singula ejusdem membra nativis functionibus suis efficiendis apta, aut inepta invenimus. Igitur rationem aliquam adesse oportet, secundum quam diversi illi motus sint determinandi. Hæc ratio quin verbis exprimi & explicari possit, salutaris artis magistri non sinunt dubitare. Quoniam autem *formula enuntians determinationem rationi conformem*, seu propositio docens, quo modo aliquid fieri debeat, regulæ venit nomine; consequens est,

Hoc suas
habet motus regu-
las.

est, ut quicumque in corpore excitantur motus, suas habeant regulas.

Tales sunt regulæ: Ut ventriculus excipiat & concoquat cibos, dein elaboretur chylus, tum sanguis, hic in arteriis & venis committet & omnibus partibus congruum succum suppeditet. Quæ si cum reliquis, e quibus constat, membris concruant atque inter se, exiit sanitas. Ubi vero *sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi ægrotationesque nascuntur*; ut loquitur CICERO Tusc. Disp. IV. 10. Ne vero hæc ab instituto nostro videantur penitus aliena, audiatur ICtius SABINUS morbum definiens *Habitu[m] cujusque corporis contra naturam, qui usum ejus ad id facit deteriorem, cujus causa natura nobis ejus corporis sanitatem dedit.* L. 1, §. 7, dig. de *Ædil. Edict.*

Unde illius perfectio, aut imperfectio.

§. 14. Plura inter se copulata concordant, si ad idem præstandum tendunt, & ex communi quodam fundamento possunt declarari, secus discordant. *Variorum concordia*, seu conspiratio *in unum* dicitur PERFECTIO, *discordia* & contrarietas, IMPERFECTIO. Prior ex omnimoda rei expletione, posterior ex quolibet defectu consurgit. Abit autem perfectio primum in *essentialem, naturalem & accidentalem* (§. 10), dein, prout vel uni, vel pluribus est adstricta fundamentis, in *simplicem, & compositam*, ac demum in *privativam*, quæ rei existentiam conservat, & *positivam*, quæ præ-

præter conservationem , rei adhuc aliquid adjungit. Atque his perfectionum formis totidem imperfectionum genera respondent. Adplicentur hæ regulæ ad varia corporis membra , & perfectane fit machina , vel imperfecta potest judicari.

Imago est perfecta , si v. c. frons , oculi , vultus, ceteraque lineamenta omnia in exemplari suo exprimendo concordant ; alias est imperfecta. Quare SIMPLICIUS , *Non prima tantum* , ait , *& media habere ; sed extrema quoque proprium est perfectionis : ad* EPICT. *Enchir. c. 34. p. 176.* Et CAIUS , *Id perfectum esse* , dixit , *quod ex omnibus suis partibus constaret. L. 1. pr. D. de O. J.* Ratio in homine perfectionem essentialem , sanitas naturalem , doctrina accidentalem constituunt. Dein horologium , quod horam tantum indicat accurate , habet perfectionem simplicem ; quod si minuta , diem mensemque simul designet , aderit perfectio composita. Patet porro tam essentialem , quam naturalem perfectiones privativas , accidentalem vero positivam esse.

§. 15. Inter *esse & non esse* medium nullum dari constat : quidquid igitur in Ente reperitur , vel ejusdem est expletio , vel non est , ac consequenter vel perfectum illud efficit , vel imperfectum. Quum autem BONUM sit , *quod cum perfectione connectitur* , MALUM vero *id* , *quo posito adest imperfectio* , haud sane difficile est intellectu , omne ,

B

quod

Nec non
bonum,
malum-
que in-
telligi-
tur.

quod in alicujus Entis , adeoque & corporis essentia aut affectionibus occurrit , vel bonum eidem esse , vel malum , nihilque excogitari posse , quod non ad alterutrum pertineat.

Sunt , qui perfectionem inter & imperfectiorem medium aliquod ponunt ob illam rationem , quod si ex pluribus assessoribus unus suffragium suum suspendat in alteram diem , hic neque consentire , neque dissentire dici possit. Verum enim vero etsi talis assessor stricte non dissentiat , neque consentit tamen ; adeoque datur semper aliqua imperfectio , non quidem , ut ajunt , *contraria* , sed *privativa* , seu *remotiva* , quæ in perfectionis negatione consistit. Vid. BAUMG. *Met.* §. 121. Sed & boni notionem plenioram dederunt Recentiores , quam illa est apud CICERONEM , *Fin. II. 2* , ubi bonum definiri posse creditur : *Aut quod prodesset , aut quod juvaret , aut quod liberet modo.* Quoniam vero omne Ens existens perfectionem habet essentialem ; quare *omne Ens bonum metaphysice dicatur* , patescit.

Et (2)
quoad
animam
genera-
tim.

§. 16. Progredimur ad alteram animalis partem , scilicet animam , quo nomine generatim venire diximus Ens illud , quod sui , rerumque extra se positarum , sibi conscius est. Hujus eam vim esse experimur , ut res externas sensibiles sibi subjectas per quinque sensuum instrumenta diversimode repræsentet & percipiat , easque vel præsentem *sentiatur* , vel absentes , sed olim per-

ce-

ceptas *imagnetur*, vel nunquam antea sensibus eo modo comprehensas *fingat*. Negari ergo non potest, percipiendi, imaginandi, & fingendi facultates eidem inesse.

(a) Facultas percipiendi *sensus externus* dicitur, veluti cum CICERO *Sensus facit interpretes & nuntios rerum*, N. D. II. 56, & *satellites naturæ homini tributos*. I. de LL. 9. Ejus facultatis exercitium est *sensatio*, & quæ exin fit mutatio in anima, *Idea vel perceptio*.

(b) Facultas imaginandi & ejus exercitium *imaginationis* voce veniunt promiscue; quæ vero inde sequuntur animæ mutationes sunt *Imagines*, secundum illud OVIDII Trist. III. El. IV. v. 59.

*Conjugis ante oculos sicut præsentis imago est,
Illa meos casus ingravat, illa levat.*

(c) Denique facultas fingendi videtur vocari posse *Phantasia*, ejus exercitium *fiçtio*, mutationes animæ *Phantasmata* vel *figmenta*; ita AUGUSTINUS: *Alexandriam cum eloqui volo, quam nunquam vidi, præsto est PHANTASMA ejus*: de Trinit. VIII. 6. Sed Phantasiam pro imaginandi facultate, & Phantasma pro imagine usurpari passim videas; tum vero figmentum vocant *Phantasma fiçtum*. Sed etiam *sensus* nunc pro facultate, nunc pro organo sensorio, nunc pro ipsa perceptione sumitur. KOELER. §. 26.

§. 17. Quæ in anima existit perceptio, Vel intuitu (a) perceptio- num. cur fit, & cur talis fit, in motu ab objectis externis in aliquam corporis partem inducto rationem habet. Proinde sensus

hifce femper fubjacet regulis ; ut *fi res externe non agant in fenfuum instrumenta , nunquam oriri pofint Ideæ , feu perceptiones ; & contra , ut pofitæ in organis fenforiis nullo morbo laborantibus mutationi neceffario refpondeat Idea fenfualis*. Ex quibus , cum arctiffima colligitur corporis & animæ Harmonia , tum certa , magnumque ufum habens , fluit conclusio : *A quo non pendet cauffa , mutatio in fenfuum instrumentis , ab eo nec effectum , perceptionem , pendere*.

Ita nemo videt , nifi lucis radii retinam tangant , & rei objectæ depingant imaginem : ubi vero lucis radii oculos pervaserunt medios , & objectorum imago delineata eft in retina , anima non potefl eam non percipere. Idem obtinet in reliquis fenfibus. Tenenda igitur eft regula : *Qui non eft cauffa cauffæ , non eft cauffa cauffati ; ac viciffim*. Hoc modo fe excufat OVIDIUS *Trift. III. II. V. v. 59 , & Trift. v. 103. feqq.*

*Infcia quod crimen viderunt lumina plector ,
Peccatumque oculos eft habuiffe meum.*

Vel (β)
phantafiz. §. 18. Sed & Phantafia ad eum fe adtemperat modum : ut *præfentibus rerum imaginibus quibuscumque aliæ , vel ante fimul hauffæ , vel iisdem fimiles , integræ aut pro parte , five in vigiliis , five fomniis recurrere poffint ; pofitis igitur fenfuum perceptionibus , quæ poftea nafcuntur phantafmata , non femper queunt impediri*. Et quoniam memoria fere omnis , feu facultas ideam pro-

productam agnoscendi, ex phantasia arces-
fitur; quidquid de hac traditur, ad illam
quoque debet adplicari.

Sic si persona, quæ heri visa fuit in comœ-
dia, hodie obviam fiat, facile totius specta-
culi imago recurrit; sic vel nodus necti in
sudario, vel papyri, ut hoc utar, frustulum
in pixide poni solet, ut visis his signis idea
cum iisdem conjuncta reproducat: Ast

Humano capiti cervicem pictor equinam

Fungere si velit,

ut perbelle *Horatius Art. Poet. v. 1;*

Is vanas species & chimæras fingeret. Vid.
& *PLIN. Ep. V. 5.*

§. 19. Ut vero plura, magisque perspi-
cua præsto sint fundamenta, quibus tra-
dendæ in progressu veritates innitantur,
opportunum videtur alias quasdam phan-
tasiæ regulas ex Psychologia huc transfer-
re. Sunt autem hæ: adjuvari imaginatio-
nem, si, quæ reproduci vult idea, *clare*,
vel *recenter*, aut *sæpius*, percepta sit: dein
si perceptio eidem *socia* adjungatur, diver-
sa autem sensatio, *quæ fortis sit*, vitetur;
demum si ad illam, nonnisi *post habitas al-*
terius generis ideas debiliores, revertatur.
Modis porro contrariis instaurationem
ideæ debilitari, aut prorsus impediri li-
quet.

Quæ va-
rie adju-
vari, ac
impediri
potest.

Inde lucem capiunt notæ studendi regulæ:
eo facilius quis domi prælectiones imagina-
tur.

tur. I. Quo clarius atque distinctius illas ante percepit. II. Quo citius eas recolit. III. Et quo frequentius lecta & audita revolvit juxta illud : *Repetitio est anima studiorum*. Siquidem posita sæpius ratione , rationatum quoque sæpius poni debet ; atque huc spectant versus LUCRETII.

*Nonne vides etiam guttas in saxa cadentes
Humores longo in spatio pertundere saxa.*

R. N. IV. V. 1280.

Nec minus ex his intelligitur. IV. Cur in Geometria figura vires addat imaginationi. V. *Carmina autem secessum scribentis & otia quærant* , ut ait OVIDIUS *Trist. l. I. v. 41* ; ac proin VI. verum esse vetus adagium : *Aurora Musis amica*. Vid. BAUMG. *Met.* §. 568. *seq.*

Vel (γ) facultatis appetendi, aut averfandi sensitivæ.

§. 20. Præter memoratam cognoscendi facultatem nisum quoque , ac conatum in anima observamus , quo perceptiones alias producere , alias e contrario abigere molitur. Vim hanc suam anima quum priore exferit modo , tum *appetit* , quum vero posteriore modo determinat , *averfatur*. Habet igitur appetendi , & averfandi facultatem , cujus exercitatio vel appetitiones parit , vel averfationes , quæ *sensitivæ* , seu animales propterea dicuntur , quod a re-præsentationibus sensualibus , ideisque confusis proveniunt.

Igitur adpetebat Canis , qui
*Per flumen carnem dum ferret natans ,
Lympharum in speculo vidit simulacrum suum ,
Aliam-*

*Aliamque prædam ab alio ferri putans
Eripere voluit. PHAEDER. Fab. I. 4.*

Contra averfabantur :

*Columbæ sæpe cum fugissent milvium ,
Et celeritate pennæ vitassent necem.*

IDEM. I. 31.

Utrumque tam appetitum , quam averfationem sic expressit CICERO : *Natura* , inquit , *bestiis sensum & motum dedit , & cum quodam appetitu ACCESSUM ad res salatares , a pestiferis RECESSUM. N. D. II. 12.*

§. 21. Posse animam appetere , posse averfari , fatis quidem expeditum est. Jam vero inquirendæ nobis sunt causæ impellentes , sive elateres , quæ efficiunt , ut in actum erumpat hujusmodi potentia , & ut anima nunc ad rem unam accedat , nunc recedat ab altera , nec eundem semper modum exsequatur. Atqui ab intima experientia quivis edocetur , *simul ac objecta species cujusquam est , appetere omne animal quod bonum sibi futurum cogitat , averfarique contrarium.* Quæ appetitus regula non minore pollet evidentia , quam illæ aliæ de sensatione , & phantasia superius adductæ.

Istam boni & mali repræsentationes impellunt.

Fieri igitur non potest , ut , manente boni convenientis repræsentatione , non adsit appetitus , aut , manente repræsentatione disconvenientis mali , non adsit averfatio. Ast si desinat repræsentatio , appetitus quoque vel averfatio cessabunt. Quam regulam ita enuntiant CICERONIS verba : *Natura omnes ea , quæ bona videntur , sequuntur , fugiuntque contra-*

traria ; & paulo post : *ut bona natura appetimus , sic a malis declinamus.* Tusc. Q. IV. 6. Contingit tamen , ut bonum sæpe non appetat animal. I. Si non cognoscit ; unde *ignoti nulla cupido.* II. Si cognitum non prævidet. III. Si prævisum , ullo tamen suo conatu , existiturum prorsus non præfagit. IV. Si sua non refert ; ideo non appetit sanus medicinam. V. Denique si malum esse cogitat ; quod postremum eo frequentius usu venit , quoniam ab ideis confusis appetitiones sensitivæ derivantur. Eadem est averfationum ratio. Vid. BAUMG. *Met.* §. 665. *seq.*

Variique
stimuli
naturales.

§. 22. Si tamen insuper experimur , cuncta animalia ad aliquid adipiscendum , aut propulsandum citra cogitationem sæpissime stimulari : quemadmodum vehemens dilectio sui , sibique similium , nisus in pabulum & potum , vis repellendæ studium , fuga interitus , generis propagandi lubido , cura natorum , sempiternæ quietis impatientia ac curiositas , aliaque hujusmodi factis id comprobant , nemo utique negaverit , esse propensiones quasdam animæ innatas , ante omnem rerum usum , quum ex iis potius usus proficiscatur ; quæ porro *sensum internum* , dein cogitationem boni vel mali , & demum appetitum vel averfationem progignant ; quæque ideo *conatus essentielles* , *inclinationes congenitæ* , *instinctus intrinseci* , *stimuli naturales* , *prima nature* , & *intus monstrata* adpellantur.

Quo-

Quoniam experientia magis, quam ^{Ratio} ratiocinio hic agitur, ad auctoritatem quoque licebit provocare. Hos autem stimulos cum præclare docent GROTIUS I. c. 2. §. 1; COMBEELLANDUS II. 20; THOMASIVS *Fund. I. I. §. 122, 126*; KOELERUS §. 163; BURLAMAQUIUS I. II. 2. & II. III. 1. *seq.*; COCCEIUS §. 44; DARIESIUS §. 26; SCHMAUSEN I. 10, & II; ANT. GENUENSIS I. 3, ACHENWALLUS §. 14; tum etiam ARISTOTELES *Phys. II. 8*, & CICERO passim. Et hic quidem (a) animal diligere se, *infixum esse*, ait, *in ipsa natura, comprehendique suis cujuscumque sensibus, ut, contra si quis dicere velit, non audiatur*. Simulque, quod obstare videbatur, refellit. *Fin. V. 10.* (b) De stimulo cibi v. *idem Fin. V. 9. Off. I. 4.* (c) De defensione eleganter MORATIUS dixerat *Serm. II. 1. v. 52.*

Dente lupus, cornu taurus petit. Unde nisi intus monstratum?

V. CICERO *Fin. V. 9*, & quæ distinguit Q. MUCIUS in L. I. §. 11. *D. si quadr. pauper.* (d) De fuga interitus v. CICER. *Fin. III. 5.* (e) De procreatione & educatione natorum *idem Off. I. 4. cum L. I. §. 3. D. de F. & F.* (f) De quietis impatientia & curiositate v. CICER. *Fin. V. 18. & 20, & Fin. III. 5.* Adde PLIN. *H. N. VIII. 25.* SENEC. *Benef. I. 3. Ep. 2. 21.*

§. 23. Multum sane ad ea, quæ quærimus, firma naturalium propensionum comprehensio profecerit. Convenire enim omnium animantium essentiæ ac conservationi, bonasque adeo esse probe intelligimus; quod, quamquam dubitationem non

Cum propensionibus adscitijs haud confundendi.

ha-

habet, tamen congenitas inclinationes ab illis, quæ primo post nativitatem ex sensuum externorum perceptionibus oriuntur, summa cautione discerni oportere ii etiam agnoscunt, quibus ceteroquin stimuli naturales in tradenda hac doctrina utramque faciunt paginam.

Quantum intersit pro scopo nostro naturales stimulos contemplari, argumento esse potest, quod uterque COCCEJUS *Differ. X. §. 7. lit. E.* illis utatur, ad probandam hanc disciplinam; eorum usum vere in concipiendis naturæ regulis negligi posse neget KOELLERUS *Ex. §. 163*; omnia fere ab iis duci tradat ERNESTI §. 6, & 15; dein ex his præsentia disciplinarum systemata in plurimis emendari posse judicet GENUENSIS *Met. II. prop. 44.* Iisdem denique totum suum ædificium superstruat SCHMAUSIUS C. III. Cum tamen veros a spuriis distinguendos etiam postremus inculcet, C. I. §. II. ne alias ebriosorum aut mœchorum cupiditates, vel pudor arbitrarius pro naturæ instinctibus venditentur; quænam in specialibus materiis adhibenda sit obrussa, infra ostendemus.

Quomodo
appetitio
aut aver-
satio in
affectus
abeant.

§. 24. Quo plures objiciuntur sensibus causæ aliquid sumendi, vel rejiciendi, eo major fieri debet adpetentiæ, vel aversionis sensitivæ gradus; potest vero alterutra crescere adeo, atque augeri, ut sola dominetur, & plane evanescat contraria. Vehementior hujusmodi animæ commotio

ex

ex ideis confusis orta , seu *prædominium appetitus* , vel *aversationis sensitivæ* , AFFECTUS & perturbatio dicitur. Possibile igitur est , ut appetitio vel averfatio sensitiva in affectus & perturbationes abeant.

Effrenatum fieri appetitum posse expertus est adolescens , quem sic loquentem induxit PLAUTUS *Cistell. II. sc. 1. v. 4*: *Factor , crucior , agitor , stimulator , versor in amoris rota miser , exanimor , feror , differor , distrahor , deripior , ita nullum mentem animi habeo*. Crescere vero averfationem sensitivam sensit alter apud TERENCEM. *Me miserum !* clamat , *vix sum compos animi , ita ardeo iracundia*. *Adelph. III. sc. 2. v. 12*. Non omnis igitur appetitio , vel averfatio sunt affectus , ut THOMASIO visum *I. I. §. 89*.

§. 25. Acriores concitationes in appetendo , *grati & jucundi* , in averfando *ingrati & molesti* sunt affectus. Horum etsi variæ sint partes , omnes tamen ex aliquot præcipuis radicibus fibrarum more enascuntur. Quum enim omnis appetitio sit vel boni impetrati *Voluptas* , vel boni venturi *Desiderium* , *Libido* , & omnis averfatio vel mali præsentis *Tædium* , *Ægritudo* , vel mali fururi *Metus* , sequitur cunctos affectus , voluptatis , libidinis , ægritudinis & metus prædominio contineri , atque esse genera quatuor , *Gaudium* seu lætitiã , *Cupiditatem* , *Tristitiã* , &c *Terrorem*.

Et quæ horum sint radices.

Partitio hæc affectuum jam inter antiquissimos Philosophos recepta est. Sic AGATHO in ἀδελαν. Τὴν ἰδοντα, επιθυμῶν, λύπην, φόβον. Et HORATIUS: *Gaudeat an doleat, cupiat, metuatve*, I. Ep. 6 tum VIRGILIUS *Æn. VI. v. 733.*

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque. Quando vero THOMASIVS affectus omnes ad cupiditatem, avaritiam, & ambitionem reducit, §. 127, 599, de iis tantum, qui ex libidinis prædominio pro diversitate objectorum nascuntur, capiendus est.

Sæpe anima est indifferens; aliquando in æquilibrio.

§. 26. Quoties anima neque in rem quamdam propendet, neque ab ea abhorret, ad illam INDIFFERENS esse dicitur. Adest itaque hæc indifferentia, quando rem talem vel plane non cogitat, vel cogitat quidem, sed non ut bonam sibi, vel ut malam. Quare nec averfatio in sola appetitionis privatione consistit, nec appetitio in nudo averfationis defectu. Sed etiam ab indifferentia differt æquilibrium, in quo stat anima, si pares aliquid ad se relatum optandi, æque ac vitandi rationes videantur.

Leporem nondum perceptum nec sibi nec domino venatur vertagus acer, sed neque aspernatur: en indifferentia ob cogitationis defectum. Dum vero Leporem persequitur, equos, boves, capellas, arbores, fontes percipit, ad se tamen non refert, ut bonos, vel malos, indifferens est; quia hos ad se pertinere non cogitat. Quod si currens canis ad bivii caput pervenit, feram utrinque olfescit,

cit, cursum sistit paulisper, tum stat in æquilibrio.

§. 27. Unum adhuc superest, quod de facultatibus, quæ brutis atque hominibus communes sunt, addamus. Possent nimirum animalia habitas perceptiones, imaginationes, appetitus, & affectus diversis quibusdam sonis, signisque manifestare, ac propterea *Loquelam* iis merito vindicari. Proximum vero est, ut facultates strictim delibemus solius animæ humanæ proprias. Fluunt autem hæ ex animalis rationalis notione, ac earum ope objecta non modo ut sensibilia, verum etiam ut insensibilia nobis repræsentare, & appetere valemus. Hinc primæ illæ *inferiores* seu ignobiles; istæ vero *superiores* ac nobiliores saluntur.

Quæ anima hominis in specie, ejusque facultates.

Exempla loquelæ nobis offerunt canes venatici, cum perdices persequuntur; gallinæ domesticæ dum ova gignunt, pullos vocant, & dum dulce canit Philomela. V. G. A. BOUGEAUTE *Amusement philosophique sur le Langage des Betes*. Sed non enuntiant animantes nisi res singulares, individuas, & quæ cadunt sub sensus. Entia enim universalia v. c. *naturam, perfectionem* sibi repræsentandi non habent potestatem. Perquam idonee CICERO: *Sed inter hominem, & belluam hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest, quodque præsens est, se accomodat, paullulum admodum sentiens præteritum aut futurum. Off. l. 4.*

Cum (a)
in cognof-
cendo at-
tentio, re-
flexio, in-
telligen-
tia.

§. 28. Id nimirum homini tributum a
supremo DEO, ut non cogitare modo,
quod & bruta faciunt, fed etiam ATTEN-
DERE, feu cogitationes fuas ad unam rem
ita transferre, ut illam ab aliis abftrahat,
licet fimul perceptis; tum REFLECTERE,
hoc eft objecti, ad quod attendit, partes
membratim perluftrare, & considerare;
ac porro, quid fingulæ hæ partes separatæ
cum aliis entibus cõmmune habeant; IN-
TELLIGERE, vel, quod idem eft, diftinctas
rerum ideas & notiones univerfales confe-
qui poffit, quas humanæ mentis potestates
& exercitationes *attentionis*, *reflexionis*, &
intelligentiæ, feu intellectus in fpecie voca-
bulis designant.

Cum hominem abftrahimus, ut obvio uta-
mur exemplo, a plantis, brutis, ftatuis, &
lapidibus, ad eum *attendimus*; ubi vero fin-
gulas hominis partes investigamus, v. c. cor-
pus, animam, varios corporis motus, varias-
que potentias, *reflectimus*: tandem quando,
investigatione hac instituta, corpus, & ani-
mam, aliasque partes a fe invicem difcerni-
mus, contingit, ut per affociationem idea-
rum alia etiam corpora animata, & inanima-
ta, & alias animas brutorum, hominumque
nobis repræfentemus; quod fi notas iftas dif-
ferentiales corporis, id eft, an fit animatum,
vel inanimatum, & animæ, an fit bruti,
vel hominis abftrahimus; ideæ corporis, &
animæ nascuntur diftinctæ, & univerfales;
ficque *exercemus intellectum* in fpecie. Hac
enim voce alii totam facultatem cognoscendi
fu-

superiorem, alii v. c. Puffendorffius I. I. 3, Thomafius I. I. 7, Burlamaquius I. I. §. 6, & 8, etiam inferiorem denotant. Sed. v. WOLF. *Pfych. Emp.* §. 275.

§. 29. Præcipue autem in eo excellit animæ humanæ dignitas, quod **INGENIO**, **RATIONE**, atque **JUDICIO** instructa est. Quæ facultates, teste proprio cujusvis sensu, diversimode se se exserunt; & prima quidem, universalibus rerum notionibus per intellectum formatis, similitudines earum observat; altera nexum quoque seu dependentiam unius ab alia, causas, & consequentia perspicit; tertia vero, quæ res alteri quasi subjecta sit, vel non sit, intelligit, atque ideas diversas inter se componit. Inde vero perspicuum est, hæc animi vires ad eum omnes scopum contendere, ut rerum inter se repugnantium sive **FALSITATEM**, & a repugnantia vacuitatem, uno verbo **VERITATEM** deprehendamus.

Deinde ingenium, ratio, atque judicium.

Equidem aliquando omnes mentis potestates appellantur uno *Ingenii* nomine, CICERO *Fin.* V. 13. Inprimis tamen Poetis tribuitur ingenium, VELL. PATERC. *H. R. I. C.* 5 & 7; nec non Histrionibus, atque Pictoribus propter acute jocoseque dicta, plautinos sales, tropos, colores, gestus, quibus rerum exprimunt similitudines. Quare SALLUSTIUS pro negotiis, quæ ingenio geruntur, memoriam rerum gestarum exigit, ut ad similitu-

di-

dinem majorum *Virtus accendatur. Jug. C. IV. PETRONIUS Cocum vocat ingeniosum, qui de bubula piscem, de lardo palumbum, de perna turturem facit, quod rerum similitudinem adsequitur. Satyr, c. 70. Rationis notio eadem est veteribus, uti probat locus CICE- RONIS: Homo, ait, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque presentibus adjungit, atque annexit futuras. Off. I. 4. Judicium quoque ab ingenio, & memoria distinxit PLINIUS Ep. VI. II.*

Quibus
evidentia
perfectio-
nem; opi-
nio, igno-
rantia, er-
ror im-
perfectio-
nem affe-
runt.

§. 30. Quicumque volet se ipsum, atque alios homines paulisper scrutari, non ibit inficias, se quidem aliquando, cur aliquid repugnantia vacuum sit, vel non sit, id est veritatum vel falsitatum rationem sufficientem ostendere posse, aliquando non posse. Prioris generis cognitio CERTA est; posterioris INCERTA. Præterea animadvertet; homines multos, sive ob naturalem *maturæ ætatis*, dein *sancæ mentis*, atque *institutionis defectum*, sive ob superveniens *somni, ebrietatis*, aliusve *morbi impedimentum*, sufficiente rationis usu destitui, omnes vero ob humanæ intelligentiæ circumscriptionem innumerarum rerum cognitione carere, & non paucas concipere ideas ab objecto discrepantes. Certa rei cognitio parit EVIDENTIAM, incerta OPINIONEM, absentia cognitionis dicitur IGNO-

RAN-

RANTIA, Ideæ vero dissimilitudo cum ob-
jecto ERROR. Hæc si cum supra traditis
conferantur, liquebit, evidentiam esse
mentis perfectionem; opinionem vero,
multoque magis ignorantiam & errorem
imperfectiones.

Nemo sanus est, & cogitans, cui certa ac
evidens non sit propria existentia. Contra
quæ de commercii modo inter animam &
corpus a Philosophis traduntur, aliud non
sunt quam *opiniones*. Quis vero res a nobis
ignoratas enarret! ut enim cætera prætermi-
tam omnia, quot sunt, qui corporeæ suæ
machinæ partes, & structuram intelligant?
Sed & *errores* in falsis perceptionibus & judi-
ciis oriri quotidie quamplurimos tota mundi
docet historia: quoniam, ut ait CICERO: *Cu-
jusvis hominis est errare*; addit tamen: *Nul-
lius nisi insipientis in errore perseverare. Phil.
XII. §. 2.*

§. 31. A superiore cognoscendi facultate
superior quoque appetendi facultas pen-
det: quippe quæ in eo sita est, ut homo
res intelligentiæ, rationis, atque judicii
usu, vel vere, vel etiam falso comprehen-
sas appetere valeat, aut averfari. Vocantur
hæ potentiæ VOLUNTAS *in specie*; & NO-
LUNTAS, Latinis *declinatio*; actus vero vo-
luntatis *volitio* est, & noluntatis *nolitio*, sive
appetitus, aut averfatio *rationalis*, latius
sumptus. Velle igitur & nolle, cum aliquo

Tum (b)
in appe-
tendo vo-
luntas, &
declina-
tio.

rationis usu ita conjunctum est, ut primum sine altero ne cogitari quidem possit.

Etiam ARISTOTELI voluntas est *μετὰ λόγου ὁρετικὴ*, *Conjunctus cum ratione appetitus*. I. *Rhet.* 10. Nimis arcte vero sumebant Stoici voluntatis vocabulum, eam enim putabant *in solo esse sapiente*: CICERO *Tusc.* VI. 6. Sed ab iis recte recessit WOLFFIUS *Psych. Emp.* §. 886, & definit appetitum rationalem, *Inclinationem animæ ad objectum pro ratione boni, quod in eo inesse distincte cognoscimus, vel nobis cognoscere videmur.*

Hæc agere
nequeunt
sine mo-
mentis.

§. 32. Quemadmodum facultas appetendi generatim, nonnisi boni repræsentatione ad appetitum, & repræsentatione mali ad adversionem determinatur (§. 21); ita & voluntas, quoad facultas est, nihil per essentiam suam habet, quam ut se inclinare in alterutram partem possit; aliquam igitur sufficientem rationem accedere oportet, quæ voluntatem ad volendum aut nolendum impellat. Hæcque ratio sufficiens volendi aut nolendi nominatur MOTIVUM, seu *momentum*. Ex quibus planum est, cur anima ad bonum & malum distincte quidem cognitum, sed quod sua nihil censet interesse, indifferens quiescat (§. 26), curque boni tantum convenientis judicium, volitionis, & judicium disconvenientis mali, nolitionis sint momenta (§. cit.).

Res

Res hæc tota illustrari potest, si animam *libræ*, dein *lanci dextræ* facultatem appetendi, *lanci sinistræ* facultatem averfandi, *ponderibus* vero impositis momenta comparemus, uti enim libra sine pondere quiescit indifferens, & si geminæ lancis pondera sint æqualia, anceps stat, & in æquilibrio; pondere autem uni lanci tantum, vel majore imposito, in eam, quæ præponderat, partem deprimitur; idem quoque in anima fieri observatur, quæ sine motivis, aut si motiva sint æqualia, nec velle potest, nec nolle. V. CICERO *Fin. V. 10. in fin. & Acad. Quest. IV. c. 12.* Positis vero motivis præponderantibus volitionem, aut nolitionem elicere, & si unum appetit, ejus contrarium averfari debet. Inde vero ulterius colligimus, quænam (a) sint volendi, & nolendi requisita, dein; (b) quare *velle*, & *non nolle*, atque adeo *nolle*, & *non velle*, distinguantur; v. *L. 1. § 3. D. Trib. Act.*; demum (c) a vero prorsus aberrare THOMASII opinionem docentis: *Intellectui quid bonum videri, quia id voluntas appetit; & sic volitionem cognitione boni esse priorem. Fund. I. c. 1. §. 46. seq.*

§. 33. Quoniam hominum sensus non modo, sed etiam ratiocinationes atque judicia erroribus sunt obnoxia (§. 30), sæpius bona vel mala nobis esse opinamur, quæ vere talia non sunt. Ita intelligimus tam bona, quam mala in VERA & OPINATA seu *apparentia*: momenta vero in *genuina*, quæ veritate, & *spuria*, quæ falsa opinione nituntur, recte distribui. Hinc bona

Quæ vera
sunt aut
opinata.

opinata ad vera mala , & mala opinata ad vera bona pertinere ; & porro malum a nobis nonnisi sub specie boni appeti , & bonum tantum sub specie mali declinari ; denique illas solummodo volitionum & nolitionum formas proprie rationales esse appellandas , quæ vero rectoque boni malique iudicio congruunt.

Vere cecinit PERSIUS :

*Mille hominum species, & rerum discolor usus,
Velle suum cuique est , nec voto vivitur uno.
Satyr. V. v. 52. seq.*

Quot non sunt , qui de perfectione intellectus parum solliciti , & attentionem fugientes *Bonum otium conterunt socordia.* SALUST. *Cat. 4.* Quot non contra , qui cibo ac potui indulgentes immodico , integritatem perdunt valetudinis ? Anima igitur , ut advertit SIMPLICIUS *ad Epict. Ench. c. 34. p. 184 ,* *Suapte voluntate , alias verum bonum amplectitur , alias imaginarium :* quia nimirum bonum esse arbitratur. Unde illud : *Nemo gratis malus.*

Ambo vel
in se, vel
comparative tan-
tum.

§. 34. Ubi rei perfectio , vel imperfectio diversos habet gradus , ibi major quoque & minor tam boni , quam mali quantitas concipi potest ; fac autem minus bonum majoris esse impedimentum , tunc plus imperfectionis rei adferret , quam perfectionis : fieret igitur *comparative malum.* Fac contraria ratione minus malum , quod malum majus excludit , eritque illud *comparative bonum.* Qua de causa mirum non

non est, animam id, quod ut bonum minus cogitat, averfari tamquam comparative malum, & quod ei malum minus videtur, appetere utpote comparative bonum. Quod si bonum minus arripiat præ majori, aut malum minus præ majori declinet, motiva feftatur spuria, & bono malove impellitur pro parte opinato.

Ita bonæ funt exercitationes, quibus diverfa corporis membra agilitatem confequuntur: at funt comparative mala, fi ingenii & rationis exercitationem impediunt. Nam *proprie bona dici non poffunt, quæ plus incommodi, quam commodi habent. L. 83. D. de V. S.* Contra mercium e navi projectio in mare mala eft; fed fi navis aliter fervari nequeat, fit comparative bona; quo pertinent verba THOMASII *Fund. I, c. 1, §. 87: Bonum totius eft verum bonum, bonum partis totum destruens eft verum malum, feu bonum adparens.* Accedit CICERO de LL. III. c. 10: *Sed eft iniqua in omni re accusanda prætermiffis bonis malorum enumeratio - - - Ego fateor in ifta poteflate (Tribunatus) inefle quiddam mali, fed bonum, quod eft quæfitum in ea, fine ifto malo non haberemus: & QUINTIL. VII. c. 4: In comparatione malorum boni locum obtinet levius.*

§. 35. Ufu perfæpe venit, ut, quod femel voluimus, iterum velimus, necnon ut rei alicujus appetitum fenfitivum rationalis etiam appetitio fequeatur, & porro hæc novum fumat incrementum: fed

Quando appetitiones pugnant inter fe.

sed fieri quoque solet, ut volitio una alteri volitioni sit contraria; & ut appetitio sensitiva, appetitioni rationali adversetur: igitur in superiore specie, quum plures appetitiones ad idem tendant obtinendum, si & cætera concurrant omnia, existet perfectio (§. 14); ast in specie posteriore, quoniam appetitiones ex eodem fundamento non possunt explicari, erumpit imperfectio. Idem ipsum de adversationibus sensitivis, & nolitionibus est dicendum.

Ponas me venæ sectionem, quam bonam ante judicaram, iterum adpetere, & volitiones consentient. Ponas porro vinum, olim meo gustui gratum, ad digestionem promovendam mihi rursus præscribi, & adpetitio naturalis crescet per sensitivam. Quod si, ut loquitur Phormio apud TERENCEM, *Nolo, volo: volo, nolo rursus, cedo sæpe, quod dictum, indictum est, Phorm. Act. V. Sc. 6, v. 56*, volitiones, & nolitiones, dissentiunt. Denique quando de se fatetur Medea,

- - - *Si possem, sanior essem,*

Sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido.

Mens aliud suadet, video meliora, proboque;

Deteriora sequor - - OVID. Met. VII. 19:

Appetitus sensitivi & rationalis eleganter expressit pugnam. Vid. Div. PAULUS Rom. C. VII. v. 23. & C. VIII. Ceterum ex his nondum satis patet, quænam sit appetitus, ac averstationis perfectio. Id modo demonstrasse sufficiat, posita volitionum, aut nolitionum contrarietate, perfectionem exulare.

§. 36. Varias fieri hactenus vidimus in homine mutationes, quæ si in illo ipso rationem habent sufficientem, **ACTIONES**, si in alio **PERPESSIONES** appellantur. Item actiones aliæ *externæ* sunt, quæ a motu organorum corporis, aliæ *internæ*, quæ a sola vi animæ, aliæ *mixtæ*, quæ ab anima & corpore simul proveniunt. Quoniam igitur id homini **POSSIBILE** est generatim, quod nullam in eo ponit repugnantiam; & in specie physice possibile, quod viribus ejusdem haud repugnat, seu cujus existentia præstandæ ejus vires sufficiunt; potentia vero agendi, quod physice possibile, *facultas agendi physica* vocatur; evidens est competere homini etiam, qua animali, physicam innumeras actiones agendi facultatem.

Definitur actio interna, externa, mixta, perpeffio, possibilitas, seu facultas agendi.

Cogitare, attendere, reflectere sunt actiones *internæ*; spiritum ducere, crescere, sudare, *externæ*; edere, bibere, ambulare, librum legere, *mixta*. Ast in forum rapi obtorto collo, gladio transigi, sunt *perpeffiones*. Et quoniam homo bonum verum sub specie mali sæpe averfatur, ac malum verum sub specie boni appetit, utique id ei est physice possibile. V. WOLF, *Th. N.* §, 952, seq.

§. 37. Ex *possibilis* definitione intelligimus, id esse **IMPOSSIBILE**, quod non caret repugnantia; & hinc physice seu naturaliter impossibile, quod viribus nostris

Nec non impossibile, necessarium, contingens.

repugnat, seu ad quod efficiendum vires nostræ non sufficiunt. Cujus contrarium est impossibile, sive quod non potest non esse, id NECESSARIUM nominatur; igitur oppositum τ_2 physice impossibilis est physice necessarium; quod vero nec impossibile est, nec necessarium, sed ita possibile, ut ejus contrarium quoque respectu virium nostrarum fieri possit, illud fortuitum ac in *potestate* nostra positum est, seu *subjective* CONTINGENS. Ex his patet necessarium unico tantum, contingens vero duplici modo posse determinari.

Cœlum digito tangere homini est physice impossibile; ast mori eidem physice necessarium. Regulas, quibus natura hominis accommodatur, addiscere non est physice impossibile; nec tamen physice necessarium; qui enim prælectionibus nostris intersunt, experiuntur, posse se huic studio vacare, aut non vacare. Id igitur in cujusvis potestate positum est, ac *subjective contingens*.

Necessitas
simplex,
& cum
adjun-
ctione,
interior,
ac exte-
rior.

§. 38. Utrumque tam impossibile, quam necessarium, vel *simpliciter* tale est, vel solum *hypothetice*, & *cum adjunctione*, si nimirum quid aliud adipisci, aut effugere velimus. Quæ simplex & absoluta est necessitas, iterum vel a propria nostra constitutione trahit originem, vel solum ab alia effectrice causa extra nos existente. Illa necessitas dicitur *interior*, hæc *exterior*,
si-

five coactio physica in specie. Itaque tam necessitas interior, quam coactio physica contingentiam subjectivam prorsus excludunt, quæ tamen contingentia de impossibilitate vel necessitate hypothetica negari nequit; nisi cum aliqua exceptione.

Necessitatem simplicem describit CICERO: *Cui nulla vi resisti potest, quæ neque mutari, neque leniri potest*: eamque paulo post sic declarat: *Homines mortales necesse est interire sine adjunctione; ut cibo utantur, non necesse est, nisi cum illa exceptione: extra quam si nolint fame perire: de Inv. II.* Quod si quis morbo correptus, quem apoplexiam vocant, humi cadat, necessitate interiori agit; si vero cadat ab altero percussus, necessitatem patitur exteriorem, seu coactionem physicam.

§. 39. Principium generatim definiunt esse id, quod rationem alterius in se continet (§. 1.), atque ita distribuunt, ut aliud faciant principium *possibilitatis*, aliud *existentiæ*, aliud *cognitionis*. Ex primo quare, & quomodo aliquid sit possibile, ex altero quare aliquid fiat, existatque, ex tertio denique, quare quid nobis ita notum sit, perspicitur. Huic divisioni duas adhuc adjiciunt, ut imprimis omne principium vel sit in eadem ipsa re, in qua illa reperitur, quæ ex principio pendet, *intrinsecum*, vel extra eam rem, *extrinsecum*. Dein vero principium existendi sit vel *efficiens*, vel *removens*; illud, quod rei ipsius

Principium
quatuorplex fit.

ipsius est causa, eamque producit; hoc, quod solum tollit impedimentum.

Ita DEUS principium est mundi, tam possibilitatis, vel quod idem est, *effendi*, quam causa & principium syntheticum seu metaphisicum existentiae, sive realitatis, actualitatis, existendi, *fiendi*. Contra a contemplatione hujus universi Creator infinitus agnoscitur; est ergo mundus principium analyticum, vel logicum cognitionis DEI, sive *cognoscendi*. Canis porro est principium *intrinsecum* latratus. Sculptor principium *extrinsecum* statuæ. Tandem sol est principium *efficiens* lucis; qui vero valvas aperit obductas, principium *removens*. V. ARIST. *Met. IV. c. I.*

Gaudet
anima
spontaneitate.

§. 40. Facultas Entis per principium efficiens intrinsecum aliquid agendi sine externa quadam vi, est SPONTANEITAS in sensu lato: illa vero spontaneitas, quæ simul ad actiones physice & subjective contingentes, id est, tam ad unum possibile, quam ad alterum ejus contrarium competit, cum ad nullum eorum per essentiam determinatum est, spontaneitas in arctiore significatione, vel etiam NUDUM ARBITRIUM appellatur: quoniam igitur animam prima illa physica facultate agendi pollere ostendimus (§. 36), absurdum foret eidem latioris generis spontaneitatem dene-gare.

Amplio rem hancce spontaneitatis significationem amplexus est cum Aristotele CHR. WOLFFIUS, eamque rebus quoque inanimatis tribuit, *Psych. Emp.* §. 933. Sane ignis sponte moveri dicitur, & VIRGILIUS:

*Arboribus, ait, varia est natura creandis,
Namque aliæ nullis hominum cogentibus ipsæ
SPONTE sua veniunt. Georg. II. v. 10. seqq.*

Ideo ICTI fructus sponte natos ab illis distinguunt, qui adhibita coloni industria producuntur. HUBER. *ad Inst. II. tit. I. §. 46.*

§. 41. Verum & altera spontaneitatis specie, five arbitrio, cum primis in attentionis, & reflexionis usu animam gaudere, & sua quemvis docet experientia, & facili negotio demonstratur. Si enim attendere & reflectere, cum id agimus, nobis non esset physice & subjective contingens, sequeretur, ut non attendere & non reflectere sit physice impossibile; hinc ut attentionis actus vel necessitate interna per animæ essentiam, vel necessitate externa, seu coactione physica determinantur. Ast neutrum accidit: non necessitate intestina, siquidem hi actus, salva animæ essentia atque natura, augeri, minui, immo & prorsus non inesse possunt (§. 28): non coactione physica, quoniam in nobis ipsis fit attentionis & reflexionis exercitatio, & porro hæc in actionum genere continetur (§. 36). Quæcumque vero hominis mutatio, cujus ratio sufficiens est in coactione physica, nullam in nobis causam habet,

Et nudo
arbitrio.

bet, sed in externa tantum vi (§. 38), atque adeo non ad actiones, sed ad perfectiones pertinet.

Ex his adparet: (a) spontaneitatem nobis non actum designare, sed potentiam, qua & tunc præditi sumus, cum prorsus nihil ex arbitrio agimus. (b) Deinde non omnia, quæ ab homine sponte fiunt, fieri etiam arbitrarie. Ita homines æque ac plantæ crescunt sua sponte quidem, sed physice necessario; quoniam hæ mutationes absolute, & in se fortuitæ, subjective tamen, seu respectu virium agentis, & in iisdem circumstantiis contingentes dici nequeunt; contra sedemus, stamus, ambulamus, oculos claudimus, aperimus, sponte & fortuito, quoniam per corporis structuram utrumque fieri potest. Senserant hanc veritatem Epicurei, siquidem, ut Atomorum doctrinam cum animæ arbitrio conciliarent, ad seminum declinationem recurrerunt. Sic LUCRETIVS:

Sed ne mens ipsa necessum

*Intestinum habeat cunctis in rebus agendis,
Ei devincta quasi cogatur ferre, patique,
Id facit exiguum clinamen principiorum.*

De N. R. II. 289.

In actionibus intellectus & voluntatis.

§. 42. Quemadmodum sine attentione, ac reflexione neque intelligere, neque ratiocinari, neque judicare quisquam potest (§. 28), ita & intellectus, rationis, atque iudicii usus ad operationes voluntatis & noluntatis præsto esse debet (§. 31). Quoniam igitur anima interne necessitari, aut physice cogi nescia, sponte attendit

&

& reflectit (§. 41) ; consequens est , ut nec intellectus , ratio , & iudicium hinc , nec voluntas & declinatio interiori necessitati at coactioni physicæ subesse possint , sed omnes harum facultatum actiones ad spontaneitatem , atque arbitrium referendæ sint.

Nulla vi unquam efficies , ut quisquam Xantippen quamdam foedissimam appetat , vel viperam venenatam , & contra matrem sibi carissimam aversetur. Id confirmat WOLFFIUS *Psych. Emp.* §. 927 , exemplo Th. Campanellæ , qui per quadraginta horas in durissimam quæstionem datus , eo adigi non potuit , ut se perduellionis reum confiteretur. Quid , quod tot Martyrum millia omni potius tormentorum genere dilaniari voluerunt , quam Diis immolare ? Vere igitur SENECA :

Cogi qui potest , nescit mori.

Hercul. sur. v. 425.

§. 43. Id equidem fallere posset incautos , quod sæpe vel ob illatos corpori cruciatus , vel ob mali alterius imminentis trepidationem priori appetitui appetitus posterior refragetur. Verum inde non aliud evincitur , quam flexibilem esse , ac mutationi obnoxiam voluntatem , eamque malum minus in se odio habitum , ad efugienda tamen mala majora tamquam comparative bonum sponte sua amplecti ; quare appetitionem non coactio physica , sed ipsa voluntas producit, propter novum

Refellitur, quod
objici
posset.

momentum sibi suppeditatum a coactione *secundum quid*, seu cum adjunctione; quæ utique non tollit contingentiam (§. 34); quidquam enim semper est in pectore, quod contra pugnare atque obstare possit.

Fac adolescentem minis, atque verberibus compulsus thema aliquod memoriæ mandare; propterea coactionem physicam non patitur memoria, sed sua adhuc vi agit. Eadem est voluntatis ratio. Nec obstat vulgata regula *Coacta voluntas est etiam voluntas*, L. 21, §. 1. *D. quod Met. Caus.* Non enim ad coactionem physicam, sed ad coactionem secundum quid pertinet. Rem acute exponit EPICTETUS apud *Arian. I. 17*: *Qui mihi mortis metum objicit, cogit me, inquit? Profecto non id, quod objicitur, sed illud, quod præstare tibi videtur, aliquid istius modi committere, quam oppetere mortem. His igitur etiam tua te cogit opinio, hoc est, voluntas voluntatem.*

Gaudet &
libertate.

§. 44. Postquam in superioribus confectum est, hominem animal esse ratione præditum, & intelligentia (§. 28, 29) ad varias actiones sponte ac ex arbitrio edendas aptum (§. 40, 41), porro ita comparatum, ut nihil nisi sub specie boni, seu quod præ se fert perfectionem, & hinc placet, appetat, nihil nisi sub specie mali, seu quod præ se fert imperfectionem, adeoque displicet, aversetur (§. 42): dubium non est, quin homo,
quid-

quidquid agere , vel non agere sibi in iisdem circumstantiis contingens est , illud quoque in suspenso habere , tum ex omni parte prius perlustrare , ac quid cum eo connexum sit perspicere , deinde quod maxime placet velle , & quod maxime displicet nolle , consequenter unum alteri præferre , id est *eligere* , possit. Ast *facultas mentis proprium arbitrium ope rationis determinandi* , seu ex pluribus possibilibus , quæ sint ad eligendum propofita , sponte eligendi id , quod maxime placet , vocatur LIBERTAS , vel *liberum arbitrium* ; palam igitur est , libertatem esse humanæ menti attributam.

Consentit in definienda libertate D. THOMAS , qui *Part. I. Q. LXXXIII. Art. IV. Liberum arbitrium* , inquit , *nihil aliud est , quam vis electiva* ; & *I. 2 , Q. 17. Art. I. ad 2. Radix libertatis est voluntas , sed sicut causa est ratio. Tum Q. XXIV. de verit. Art. II : Totius libertatis radix est in ratione constituta. Nec aliter re ipsa WOLFFIUS Psyc. Emp. §. 941 , & LOKIUS de Intell. II. c. 21 , §. 8. Atque in eum sensum trahi potest definitio data a Cicerone , quod sit : Potestas vivendi , ut velis. Parad. V. 1. Sunt igitur duo requisita libertatis ; alterum : Arbitrium , cui inest spontaneitas late sumpta , & contingentia subjectiva ; alterum : Ratio , seu Intelligentia ; ut nimirum in potestate agentis positum sit , adhibito usu rationis se se ad agendum determinare. Attendamus ad illos , qui certum eli-*

eligunt vitæ genus, & ea requisita a se invicem distincta concurrere deprehendemus.

Quod ulterius declaratur.

§. 45. Nec adfertam modo hominis libertatem confringit ineluctabilis illa necessitas, qua tam intellectus res, ut se se exhibent, percipere (§. 17), atque evidentiae assentire, quam voluntas in bonum inclinare, & malum respuere (§. 21), simulque ab impressionibus pendere coguntur. Quod enim intellectum attinet, est adhuc in hominis potestate ad res evidentes longius attendere, reflectere, animum ab iisdem avertere, aliasque contemplari; res vero obscuras, aut minus evidentes, penitus investigare, nova certæ cognitionis argumenta conquirere, aut totam illam considerationem in aliud tempus differre. Intuitu vero voluntatis, trahitur ea quidem ab bonum generatim, & a malo generatim declinat sine ullo arbitrio, bonis autem vel malis singularibus non aliter afficitur, quam ut de iisdem sensim, ac peculiariter *consultandi*, seu in id, quod melius, inquirendi, ac se interim cohibendi, salvam retineat facultatem; qua in re nos unice hominis libertatem collocamus. Nec enim ad eam opus est perfectio, quod ajunt, æquilibrio.

Qui cum HOBBSIO *de Hom. c. XI.* THOMASIO *Fund. §. 66, 67, 118, 132,* & FLEISCHERO *Inst. I. N. C. II. N. 112,* libertatem

tem hominis negant, ii omne hujus nostræ disciplinæ fundamentum subruunt, convelluntque; sed irritò id agunt conatu: voluntatis enim, ad quæ ipsi provocant motiva, ex contingente necessarium haud efficiunt, quoniam nova motiva sibi repræsentandi potestas semper manet. Sic qui æstu sitique ardet ægrotus, etsi suavissimo alias potu percepto, ad eum sumendum statim incitetur; mala tamen postea inde secutura perpendere, porro ab illo abstinere, quin & ejus loco medicinam gustui ingratissimam ebibere potest. Fac vero momenta unum vel alterum eligendi esse aliquando æqualia, & adhuc ratio sufficiens, cur alterutrum præferatur, in ipsa vi libertatis continebitur. Cf. CICERO *de fato* c. XI.

§. 46. Viam nunc munivimus ad novas actionum divisiones: quum enim aliæ brutis communes sint, aliæ nobis propriæ, priores actiones ANIMALES sive *Hominis*, posteriores HUMANÆ per excellentiam nuncupantur. Actiones animales iterum aut *nude arbitrarias*, aut *necessarias*, sive *vitales*, *physicas*, *mere naturales*: Humanas vero, prout hæc vel intellectui, vel voluntati, vel libertati tribuuntur, jam *intellectuales*, jam *voluntarias*, jamque *liberas* appellant. Hisce adjungunt *mixtas*, quarum non quidem quoad esse, *materiale*, sed quoad existendi modum, *formale*, parens est libertas. Et ita comprehendendi potest, quomodo actiones humanæ ab intellectu,

Inde novæ actionum divisiones, earumque principia deducuntur.

voluntate & libertate veluti a suis principiis ac fontibus promanent.

Inde autem consequitur : I. Ut actio humana, libera, ac voluntaria non sint vocabula prorsus synonyma, quamvis, cum in nostro significato semper hæ actiones inter se sint copulatæ, promiscue sumi possint. II. Ut si voluntatem strictè accipias cum Stocis, (§. 31. Sch.) omnes actiones voluntariæ sint quidem liberæ, ast non vicissim; puta cum quis per facultatem appetitivam inferiorem amplectitur, quod per superiorem appetere erat in ejus potestate positum, actio enim tunc esset libera, sed eo sensu involuntaria. V. BAUMG. Met. §. 721. III. Ut ad liberas actiones etiam pertineant illæ, quæ etsi tales non sint in se, sunt tamen in sua causa, veluti, cum somnians quid agis, quod ipse vigilans libere determinaveras. IV. Ut perperam THOMASIVS intellectum faciat potentiam mere passivam, & hinc eum neget esse actionis humanæ principium. Fund. I. C. II. §. 11. Rectius hanc in rem SIMPLICIVS ad Epiet. Ench. c. 1. pag. 8. Priusquam appetas rem desideratam, & amplectaris, aut rem declines, quæ est rei desideratæ contraria, vel averseris, animo propendeas, aut abhorreas oportet.

Quæ actio
lubens,
quæ invita
per
violenti-
am, aut
errorem.

§. 47. Si actio voluntaria ab ingenti motivorum exsuperantia proficiscitur, est etiam ULTRONEA, lubens, plane voluntaria; si vero modicum sit causæ impellentis superpondium, multaque & magna simul

ad-

adsint, quæ ad contrarium ejus, quod agitur, stimulare videantur, actio dicitur *INVITA*, vel *secundum quid coacta*, aut *mixta*. Coguntur autem actiones vel suamet agentis voluntate, vel ab alia externa causa, & jam blanditiis, jam minis extorquentur; quam ultimam formam actio *invita per violentiam secundum quid* enuntiat. Ab hac differt *invita per errorem* aut ignorantiam, quam quis nonnisi errans, aut rei alicujus ignarus suscepisset. Omnes autem hæ actiones quatenus per libertatem agentis poterant determinari, eatenus ad liberas spectant.

Mercator *lubens* revertitur in portum, at metu naufragii res suas jactat *invitus*: Sulla *invitus* traditur *accepisse beneficia*; SALLUST. *Jug.* c. 101. Lucretia vero stuprum passa est *invita* ob minas; LIVIUS I. 57. Qui venenum pro vino bibit, dein puer, furiosus, *inviti* sunt ob ignorantiam. *L. 5. D. Præd. Urb.* Atque hoc sensu CICERO, *Soli*, inquit, *sapienti hoc contingit, ut nihil faciat invitus, nihil coactus.* *Parad. V. c. 2.* Cf. *Ep. fam. IV. 7.* Utramque *inviti* significationem adhibuit ARISTOTELES *Nic. III. 1. Videntur*, ait, *invita ea esse, quæ aut vi, aut ignorantia efficiuntur.* Mirus est Doctorum dissensus in figenda harum vocum potestate: sic WOLFFIO, *Inst. §. 4*, actio *coacta* est mutatio per vim externam, in qua quis se habet per modum instrumenti: nos eam vocavimus *passionem*. Idem *voluntariam* nominat, quæ nobis ultronea est ac *lubens*; *invitam* vero

non facit nisi per vim ac metum ; quo in significato invitæ sunt quidem liberæ sed involuntariæ. Sed & THOMASIVS *Fund. I. II. 104, seqq.* atque HEINECCIUS I. §. 58, *seq.* *invitas* negant esse voluntarias, easque definiunt : *Quæ a mente se ipsam determinante non proveniunt*, atque iis opponunt *spontaneas*. Contra BURLAMAQUIUS, I. II. 12, *mixtam*, sive *coactam secundum quid*, & *invitam* dicit esse voluntariam, sed non liberam, ut alios multos prætereamus.

Datur libertas determinationis, executionis, contradictionis, datur & libera cessatio.

§. 48. Quicumque libere agit, is se ad agendum determinat, & determinationi convenienter operatur (§. 44). Habet igitur tam DETERMINATIONIS, quam EXECUTIONIS libertatem. Quum vero unum atque alterum prætermittere in eisdem positum simul esset potestate (§. 45), consequens est, ut & libertate gaudeat, quam vocant, CONTRADICTIONIS. Deinde ut possibiles quoque sint liberæ ab agendo CESSATIONES, seu actiones liberæ *privativæ, facta omissionis, non facta*, quibus actiones *positivæ, factum commissionis, facta simpliciter* opponuntur. Etsi aliquando sub facto simpliciter, etiam non factum continetur.

Qui ad prælectiones accedit, is primum ad id se determinat, dein actu exequitur & committendo agit. Cui vero ignis incumbit cura, si ad fornacem obdormiat, ille omitendo agit. V. L. 28. §. 9. D. ad L. Aq. Atque

que hæc cessatio inter actiones liberas privativas recensetur. Ceterum dantur quoque actiones positivæ non liberæ, v. c. circulatio sanguinis, uti & non liberæ cessationes; veluti si stomachus cibos non digerat ex structuræ internæ defectu. Sunt, qui & libertatem *Contrarietatis* requirunt, ut nimirum quis possit idem appetere, & averfari: sed ea semper non est necessaria, sæpissime absurda. Ita vir sapiens plura appetit, quæ potuisset etiam non appetere, aut ea non potuisset averfari.

§. 49. Quamquam præclaræ sint, quas hucusque tetigimus, hominum dotes; ita tamen nascimur omnes infirmi, atque imbecilles, ut sine aliorum hominum cura & auxilio paullo post vitam vix acceptam deponere, aut longius fors toleratam soli miserrime ducere cogeremur. Hinc infirtus cuique communitatis cum his, qui sui sunt generis, seu SOCIALITER vivendi appetitus, quem facultas SERMONIS, id est, *cogitata sua sonis articulatis aliisve signis clare & distincte manifestandi*, maxime adjuvat, ingenerata vero de gravibus præsertim aliorum malis commiseratio, variæque singulorum capacitates summopere confirmant. Itaque nemo est, nisi plane demens, qui hominem alicujus socialitatis colendæ gratia factum esse non agnoscat.

Hominis dotes inutiles sine aliorum auxilio & socialitate.

Veterum testimonia de natura hominis aliorum

rum hominum consortia appetente Grotius , Pufendorffius , horumque Commentatores larga manu collegerunt. Et quamvis HOBBE-SIUS , de Civ. I , §. 2 , *Hominem esse animal aptum natum ad societatem* falsum pronuntiet : sermo tamen eidem est de magnis Societatibus , de quibus jam non agimus. Addit enim , in not. l. c. , *Infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliorum ope indigent : itaque homines alterum alterius congressum natura cogente appetere non nego.* De sermone verissime dixit CICERO : *Rerum Domina eloquendi vis primum efficit , ut ea , quæ ignoramus , discere , & ea , quæ scimus , alios docere possimus. Deinde hac cohortamur , hac persuademus , hac consolamur affictos , hæc a vita immani & fera segregavit.* N. D. II. 59.

Naturæ
definitio
ad homi-
nis corpus
atque ani-
mam pro-
prie ad-
plicatur.

§. 50. Et summatim quidem hæc erant de corpore animoque hominis dicenda , ut , quænam esset illius *Natura* , intelligi posset. Venit igitur hoc nomine aut sola *animalis rationalis notio* ; aut *essentia* ejusdem *existens* ; aut potissimum *vis corporis* per variam partium structuram determinata , & *vis animæ* res tam sensibiles , quam insensibiles sibi repræsentandi , ac sponte agendi , harmonice inter se unitæ , quæ quatenus etiam in brutis inveniuntur , *naturam animale* , quatenus vero hominem a belluis differre faciunt , *naturam rationale* , prima naturæ humanæ , communem humanitatem constituunt. Et cum *naturale* sit , quod rationem habet sufficientem in
rei

rei alicujus natura (§. 10), quid homini sit naturale, ex dictis facile colligitur.

Ita varii corporis motus, sensationes, imaginationes, fictiones, appetitus, aversationes, stimuli, arbitrium, homini, ut animali, naturales sunt: aut intelligere, ratiocinari, judicare, velle, nolle, libere agere, loqui, vivere socialiter, homini naturale est, ac proprium. Et utrumque quidem quoad facultatem absolute, quoad exercitium hypothetice. *Nostra omnis vis, ait SALLUSTIUS, in animo & corpore sita est. Animi imperio, corporis servitio magis utimur. Alterum nobis cum Diis, alterum cum belluis commune est. Cat. 1.*

§. 51. Etsi autem eadem omnibus hominibus obtigerint facultates, varius tamen est in quovis subjecto illarum gradus, exercitatio, ac vigor, variaque inter se proportio, vel in cognoscendo, quæ **INGENIUM** est latius sumptum, vel in appetendo, quæ singulorum **INDOLES** dicitur. Pendet vero & ingenium, & indoles tam ab habitu agendi ex determinatione præterita acquisito, sive **CONSUECUDINE**, quam a dissimili partium corporis dispositione, necnon sanguinis & humorum mixtura, hoc est **TEMPERATURA**, quæ ipsa a seminis, ætatis, climatis, victus, valetudinis, institutionis, exemplorum, studiorumque varietate scaturit. Quum vero natura inde dicta sit, quod nasci aliquid faciat

Improprie vero ad ejus indolem, temperamentum, consuetudinem, & nativitatem extenditur.

ciat (§. I.), consuetudo autem & temperatura hominem ad actiones ejusdem generis edendas proclivem reddant, aperta est causa, ob quam passim pro consuetudine aut temperatura, immo & pro generatione, ac nativitate designanda, naturæ vocem usurpent.

Naturam pro ingenio, aut indole promiscue accipi passim videas. Eum sensum exprimunt illa SALLUSTII loca: *In magna copia rerum aliud alii natura iter ostendit.* Catil. II. *Gallorum gens natura bellicosa.* Catil. XLI. *Cethegus vir natura ferox, & vehemens.* L. I. D. *ad Sct. Maced.* V. SENEC. *de tranquill. an.* Consuetudine vero alteram naturam effici, qua impulsus multa faciunt, vidit CICERO V. *Fin.* 25; & SALLUSTIUS *Jug.* 87, *Bene facere*, ait, *ex consuetudine in naturam vertit.* Temperamenta ad quadruplex genus *Cholericum, Melancholicum, Sanguineum, & Phlegmaticum* revocari solent. V. *Joh. Ep. II.* v. 16, ex quibus diversæ habilitates, & propensiones oriuntur etiam in integris nationibus, LIVIUS XLV. c. 23. Id movit CICERONEM, ut duabus quasi nos, diceret, *a natura indutos personis, quarum una est communis, ex eo quod omnes participes sumus rationis -- altera autem, quæ proprie singulis est tributa: & innummerabiles alias esse dissimilitudines naturæ.* *Off.* I. 30. Denique naturam pro nativitate dixit APOSTOLUS: *Eramus & nos natura filii iræ,* ad *Eph.* II.

§. 52. Magnum quidem est, uti affectuum, ita & temperaturæ ac consuetudinis robur, eoque minore utimur arbitrii & intelligentiæ gradu, quo diuturnior est habitus, ac quo pertinacior propensio. Nilominus id omnino tenendum, hujusmodi proclivitates non obstare, ne agens, cui involuntarius non obvenit furor aut dementia, sed salvus adhuc est aliquis rationis usus, sufficiente semper gaudeat libertate. Poterat is enim principiis resistere, dein melius expendere agendi momenta, & notiones rei confusas in distinctas commutare. Quid quod inclinationes bonæ ignavia & incuria sæpius abolentur, cur non & malas studio ac labore cohibere, atque extirpare licebit?

Sed posteriores hæ naturæ primam illam non tollunt.

Etiam Jcti Romani affectum v. c. *Calorem iracundiæ* judicium minuere *L. 48. D. de R. J.*, integram tamen relinquere libertatem agnoverant. *L. 16. §. 2. D. de pæn.* Propensiones temperamenti penitus non eradicantur, quoniam uti HORATIO visum est,

Naturam expelles furca, tamen usque recurret. I. Ep. 10. v. 24.

Contineri tamen possunt, ut *idem* fatetur:

Nemo, ait, tam ferus est, ut non mitescere possit,

Si modo cultura patientem præbeat aurem. I. Ep. 1. v. 39.

Hoc plurimi suo docuerunt exemplo, inter quos Stilpo apud CICERONEM: *Eum, enim, scribunt ebriosum & mulierosum fuisse: sed*

vitiosam naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrina, ut nemo unquam violentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. De Fat. V.

Et perpetram pro vera hominis natura usurpantur.

§. 53. Ambiguum esse naturæ vocabulum, atque adeo multiplicem ejus significationem in ea, quam tradere volumus, disciplina determinari debuisse, satis, ut arbitror, ostensum est. Sed & illud ex prioribus conficitur, immane quantum a scopo suo eos aberrasse Doctores, qui in hominis naturam inquisituri vel ingenitos tantum eidem stimulos considerarunt, prætermissa, quæ *prima naturæ* humanæ propria constituit, ratione, vel cum hac proclivitates aut ab educatione, aut corporis habitudine, aut continua ejusdem actus repetitione contractas commiscuerunt. Itaque mirum non est positis falsis fundamentis, falsas quoque conclusiones respondisse.

Hominis regulas ex ejusdem natura derivandas fere omnes quidem pronuntiant. Ast naturæ notionem adeo implicarunt interpretes, ut AUCTOR *Dubiorum Jur. Nat. C. II. §. 14*, nihil putet sibi obscurius, nihil difficilius esse, quam naturam definire. Cf. & CICERO *Inu. I. 24*. Et sane HOBBIUS *de Civ. C. I. §. 4. seq.*, eumque imitatus PUFFENDORFIUS *de Off. H. & C. I. c. 3, §. 4, seqq.* cupiditatem in alios sæviendi, ac necessitatem maximas excitandi discordias, sive ob ingeniorum contentionem, sive ob ejusdem rei ap-

pe-

petitum, parataque nocendi media, perperam referunt ad hominis essentiam atque naturam, siquidem hujusmodi inclinationes ab extrinsecis tantum oriuntur causis (§. 51), atque ipse Hobbesius hominem *natura cogente* societatem appetere alibi docet (§. XLIX. *Sch.*). Puffendorfius vero eum ad alterius adjutorium idoneum esse & necessarium fatetur *l. c.* §. 3. Cur autem naturales vim repellendi stimulos ita contaminant? Cur corruptos multorum habitus communem faciunt naturam? Cur denique bonas omnium propensiones dissimulare affectant? Sint *quot capitum vivunt, totidem studiorum millia.* HORAT. II. Sat. I. v. 27. propterea discordias nasci haud necesse est, siquidem varii quoque in instrumento musico soni harmoniam efficiunt, tantumque abest, ut diversitas hæc sit damnosa, cum contra eximius sit ejus diversitatis usus. In pejus adhuc ruit THOMASIVS, quum ex variis hisce inclinationibus homines singulos *specie differre*, diversamque omnium esse naturam arguit, *Fund. l. c. 1.* §. 117. Bonum amplecti, a malo declinare cuique æqualiter ingeneratum (§. 32); quod si rei particularis appetitio vel fuga aliam hominis speciem faciat; atque naturam, nemo erit, qui sapius a se ipso non differat specie, & plurimas non habeat naturas; quoniam haud raro contingit, ut id, ad quod antea accessimus, postea aversemur.

§. 54. Quoniam STATUS est *Complexus determinationum*, seu prædicatorum, *quæ de re quadam ut existentes enuntiari possunt*,

Status
quid? Na-
turalis, vel
adventi-
tius.

hæ

hæ vero vel proveniunt a natura, vel ab alia quadam caussa, status quoque in NATURALEM, & ADVENTITIUM, naturalis porro in *absolutum*, & *hypotheticum*, deinde in *essentialem*, & *non essentialem*, seu *naturalem in specie* dispescitur (§. 10). Præterea quædam determinaciones sine relatione ad alia cognosci possunt, quædam non possunt, ex illis status *internus*, ex his status *externus* confurgit. Itaque quid corporis, animæ, ac hominis status, & quæ primæ ejus sint divisiones, haud difficulter elicitur.

Nihil est existens, quod aliquem non habeat *Status*, cui ideo opponitur *Interitus*. CIC. *Fin. III. 5.* Status WOLFFIO, *Inst. §. 8*, est *Coexistentia mutabilium cum iisdem fixis*; KOELERO *Exerc. §. 882*, & HEINECCIO *I. I. 2*, *Limitationes rei ratione existentia determinate*; PUFFENDORFIO *de O. H. & C. L. II. C. I. §. 2*, *Conditio, in qua homines constituti intelliguntur ad certum genus actionum obeundum*; sed non sat late patent hæc definitiones, primæ enim duæ ad res tantum creatas, tertia vero ad solum hominem, ut libertate utentem, pertinent. Datas status divisiones hæc interim exempla declarent: hominem ratiocinari & videre posse id eidem naturale, utrumque mere tale, *originarium*, *innatum*, *primigenium*, quum nullum ad id factum requiratur; ast prius absolutum est & *essentialis*, posterius vero, ut nos quidem concipimus, *naturale in specie*, constat enim homo oculis licet effossis, non vero sublata

rationandi facultate. Ast ipsa ratiocinia indigent facto, sunt ergo naturalia hypothetica. Fac porro homini manus, pedesque amputari, id illi erit *adventitium, praternaturale, adscititium, superveniens*. Denique sanitas, memoria, sunt hominis determinationes *internæ*: divitiæ vero vel paupertas *externæ*.

§. 55. Sed illæ determinationes nobis potissimum considerandæ sunt, quæ ad hominum *MORES*, seu actiones liberas ad certum quemdam modum exactas, referuntur, *MORALES* propterea appellatæ; harum enim complexus constituit *statum* hominis *moralem*; in quo expendendo sequentes doctrinæ unice versantur. Debet autem hic status bifariam reputari, aut solum ut *ANTECEDENS*, sive in actu primo, quatenus homo est natura sua ad actiones liberas edendas habilis, aut vero ut *CONSEQUENS* simul & in actu secundo, cum nimirum ex actionibus liberis jam præteritis est ortus. Dein antecedens est etiam *perfectus*, si ætas sit matura atque sana mens, vel tantum *imperfectus*, quoties alterutrum subest impedimentum. Opponitur statui morali status *physicus*, seu *animalis*, ex determinationibus a libertate nullo modo pendentibus constans. Atque ex hoc fundamento *Homo moralis* definiri, & ab homine physico discerni potest.

Estque
hominis
physicus,
vel mo-
ralis.

In danda morum notione secuti sumus CERONEM, qui de *Off. II. 20*, in hominibus juvandis, aut mores spectari, aut fortunam; dein pro *Sull. c. 20*, quod quisque voluerit ex moribus ejus esse ponderandum, scribit: Vid. & *L. 43, §. 4, D. de Ædil. Edict.*; *L. 46, §. fin. D. de V. S.* Sed & vox moralis Ciceroni debetur; quum enim ea pars Philosophiæ, quæ pertinet ad mores, de moribus adpellari soleret; decere se, ait, augmentem linguam latinam nominare *moralem*, de *Fat. Init.* Matrem esse, vel feminam, puerum, vel adultum, status est *physicus*; at morum doctrinæ potius operam dare, quam medicinæ, quum utrumque fieri possit, est status *moralis*. Igitur qui sine proprio facto rationis usu carent, veluti qui immaturæ sunt ætatis, non gaudent statu morali ex propriis actionibus *consequente*, sive in actu secundo, nec *antecedente perfecto*, gaudent tamen in actu primo, sive *antecedente imperfecto*. Quod si alicujus intellectus impedimento laborat adventitio (§. 30), status ejusdem moralis ex præcedentibus actionibus liberis est æstimandus (§. 46, Sch. 3). Ceterum etsi leges Romanæ usum rationis anno septimo adesse statuerent, *L. 14. D. de sponsal*; id tamen ob diversitatem educationis ac temperaturæ (§. 51) ex principiis universalibus nequit certo definiri; sed ut observat GROTIUS *J. B. & P. II. XI. §. 5, n. 2*, ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo, quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Ex his quoque entia moralia, de quibus Puffendorfius de *I. N. & G. L. I, c. I*, obscure nimis disseruit, declaranda sunt.

CAPUT SECUNDUM

DE

OBLIGATIONE, LEGE, ET JURE GENERATIM
AC SINGILLATIM NATURALI.

56. *Per examen animæ humanæ ad cognitionem aliorum Dei attributorum pervenitur.*
57. *Finis quid, & quotuplex; quid medium.*
58. *Quæcumque a Deo creata sunt, suos habent fines.*
59. *Qui omnes ad manifestandas Dei perfectiones referuntur.*
60. *Actio, quæ cum fine hoc consentit, bona; quæ ab eo dissentit, mala est.*
61. *Et quidem naturaliter, atque interne.*
62. *Et jam physice tantum, jam moraliter, jamque utroque modo.*
63. *Dantur actiones indifferentes spectata sola earum notione.*
64. *Non vero cum suis adjunctis consideratæ.*
65. *Nisi quatenus æqualem habere videntur bonitatem.*
66. *Nec plus evincunt adversariorum argumenta.*
67. *Quid sit obligare in sensu grammatico.*
68. *Quid obligatio physica activa, & passiva, quid regula.*
69. *Quæ obligationis physica, & regulæ, legisque sit essentia.*
70. *Obligatio & Lex animalis definitur.*
71. *Tum obligatio & Lex moralis.*
72. *Quodnam hujus subjectum sit & objectum.*
73. *Cur promulgatio pertineat ad Legis moralis essentiam.*
74. *Quæ sint legis partes, quid præmium, & pœna.*

75. *Consilium definitur, ejusque a lege differentia.*
76. *Primæ obligationis & legis divisiones.*
77. *Necnon robur, atque mensura.*
78. *De legibus permissivis.*
79. *Quid legum scopus.*
80. *Quando legi quis dicatur obtemperare.*
81. *Vel eam violare.*
82. *Actiones rectæ sunt, vel minus rectæ.*
83. *Licitæ, vel illicitæ, moraliter possibiles, vel impossibiles.*
84. *Variæ Juris acceptiones declarantur.*
85. *Quo sensu Juri respondeat obligatio.*
86. *Officii definitio, & divisio.*
87. *Quomodo ab obligatione & lege liberemur.*
88. *De legum collisione.*
89. *Obligatio & lex in divinam abit & humanam, in naturalem & positivam.*
90. *Argumenta ad probandam legis naturalis existentiam haud satis idonea.*
91. *Necessitas alicujus divinæ legis firmiter demonstratur.*
92. *Et quidem naturalis non modo mechanicæ & animalis.*
93. *Sed etiam moralis.*
94. *Cui maximum accedit robur a divinis attributis.*
95. *Dubia adversus datas obligationis & legis definitiones.*
96. *Resolvuntur.*
97. *Atque aliæ quædam difficultates refutantur.*

§. 56.

IS est, quem priore Capite consideravi-
 mus, animæ humanæ status, ut bruta
 quidem cæterasque res creatas omnes vi
 rationis tantum cognitæ perfectione sua
 antecellat; plurimum tamen a situ corpo-
 ris atque organorum constitutione pen-
 deat, mutabilis porro, finitus, atque
 contingens sit, ac consequenter ab Entis
 infiniti, necessarii, & independentis natu-
 ra plane diversus. Contra quum Ens infi-
 nitum omnia actu possideat, quæ ipsi in-
 esse possunt, id facile animo concipitur,
 DEO summam quoque mentem, distin-
 ctissimam rationem, & intelligentiam, vo-
 luntatem liberrimam, & perfectissimam,
 deinde *Omnipotentiam, Omniscientiam, omni-
 modam Bonitatem*, cunctas denique perfe-
 ctiones esse tribuendas; quemadmodum
 Theologiæ naturalis Scriptores uberius
 demonstrant.

Per ex-
 amen ani-
 mæ hu-
 manæ ad
 cogniti-
 onem alio-
 rum Dei
 attributo-
 rum per-
 venit.

Stulta omnino est Stoicorum, & Pythago-
 reorum persuasio: animas humanas esse par-
 ticulas ex divinitate decerptas, seu, ut ait
 CICERO, *Ex universa mente divina delibatas,*
de Senect. C. 21; est enim DEUS Ens sim-
 plicissimum, & in partes resolvi nescium.
 Qui vero DEUM, seu primam rerum
 omnium causam existere fateretur quidem,

E

sed

sed mentem atque intelligentiam eidem denegaret ; non modo Entis infiniti tolleretur notionem , sed etiam ab inanima , cæca , nec cogitante natura , naturas intelligentes ac cogitantes procreatas esse statueret ; quod non minus repugnat , quam nihil rei alicujus esse efficientem causam. V. LOCK. *De intell.* L. IV. c. 10 , §. 10.

Finis quid
& quotu-
plex; quid
medium.

§. 57. Finis est id , *propter quod causa efficiens & intelligens aliquid agit , ut ipsum sit , vel fiat* ; quod vero rationem continet , cur finis actum consequatur , MEDIA dici solent. Quare , qui finem vult , is etiam media , sine quibus ad finem pervenire nequit , velle debet. Si fines ita inter se connectantur , ut unus alterius existentiam producat , finium adest ordo & series , sive subordinatio ; & tunc finis , qui primo attingitur REMOTUS , is , cujus assequendi causa cæteri omnes petiti sunt , ULTIMUS , sive *summus* , qui autem his interjectus est , INTERMEDIUS adpellatur. Idem igitur potest sub diverso respectu , & medii , & finis vicem obtinere.

Qui mola frumentum terit , pro fine farinam habet , sed hæc medium est coquendi panis , quo nos alimus ad vitam sustentandam ; itaque farina finis est *remotus* , panis , & alimentum fines *intermedii* , vitæ vero sustentatio finis *secundum quid* , seu in data serie , *ultimus* ; cujus respectu priores fines sunt *media*. Cum autem CICERO finem definit ,

nit, *Id, quo omnia, quæ recte fierent, referrentur, neque id ipsum usquam referretur.* *Fin. II. 2.*, loquitur de fine bono, atque in quavis serie, seu simpliciter ultimo.

§. 58. Quandoquidem Deus mundi de se fortuiti (§. 5) causa est summe intelligens atque liberrima (§. 56), fieri non poterat, ut hoc universum sine infiniti Entis voluntate ac intelligentia ad existendum perveniret. Ex quo consequitur, ut tam mundi, hominumque adeo existentia, quam illa omnia, quæ cum essentia & natura rerum sint connexa, hinc & usus facultatum animæ & organorum corporis inter fines ab Auctore naturæ spectatos pertineant. Et sane sapientia, hoc est, *Scientia eligendi mediæ ad finem bonum obtinendum*, quemadmodum Enti perfectissimo competit in gradu absolute summo, ita ab eximio totius orbis, immo & unius hominis partium, virium, structuræque ordine manifestissime colligitur. Ast ineffabili huic Sapientiæ utique repugnet, rem quamdam frustra facere, sive illam non ut aliquem vel remotissimum finem intueri.

Quæcumque a Deo creata sunt, suos habent fines.

Nemo non intelligit oculos ad videndum, aures ad audiendum, nares ad olfaciendum, linguam ad loquendum, pedes ad ambulandum fuisse factos. Soli Epicurei, ne Dei providentiam admittere cogerentur, id nega-

runt, quam in rem LUCRETIVS *Rer. nat.*
IV. 838, seqq.

omnia denique membra

*Ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus,
Haud igitur potuere utendi crescere causa.*

Enim vero, licet membra nobis prius data sint, quam illis uteremur; illa tamen ad usum a se præcognitum naturæ auctor destinavit. Non igitur, membris casu genitis, oblatus usus acceptus est. Finis in executione ultimus, primus in intentione semper manet. Perbelle CICERO: *Quis hunc hominem dixerit, qui cum tam certos cæli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa & apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eaque causa fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus.* N. D. II. 38.

Qui omnes
ad mani-
festandas
Dei per-
fectiones
referun-
tur.

§. 59. Quodsi in finem ultimum creationis hujus universi amplius inquiratur, omnes hoc concedant necesse est, illum in divinarum perfectionum manifestatione, ex qua gloria DEI arcessitur, esse positum. Præterquam quod enim mundus medium est, vi cujus existentia, æternitas, infinitio, aliæque perfectiones manifestantur (§. 2); ac proin DEUS unius existentiam decernens, alterius quoque existentiam non simul decernere non potuit; est etiam hic finis divinæ bonitati, ac sapientiæ convenientissimus, neque aliquis alius summo tanti operis artifice, sibi que sufficientissimo dignior excogitari ultra po-

potest. Nullus igitur invenietur finis intermedius, qui non ad hunc extremum scopum referatur.

Hunc ipsum, quem ex solius rationis fonte protulimus, mundi finem, Sacrarum quoque Literarum auctoritas condocet: *Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea, quae facta sunt, conspicuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas. Rom. I, 20. Et ibi: Universa propter semetipsum operatus est Dominus. Prov. XVI. 4.* Quid! quod naturæ instinctus, quibus homines ad dilectionem sui, durationem ac curiositatem inclinantur (§. 22), non aliud quam Ens optimum, æternum, omniscium atque infinitum saturare potens est. *V. Psalm. XVI. 15.* Vere igitur hoc sensu scripsit CICERO: *In expletione naturæ summi boni finem consistere. Fin. V. 14,* quemadmodum id infra magis patebit.

§. 60. Nulla prorsus fingi actio potest, ex cujus notione vel simpliciter, vel cum loci, temporis, modique adjunctis considerata, non aliqua mutatio, & nova proinde cum in agentis, tum in mundi systemate determinatio, veluti effectus a causa, necessario consequatur (§. 36). Hujusmodi successio, effectus, seu consecutivum, aut cum natura & scopo hominis essentiali, & hinc cum sapientissimi naturæ Auctoris finibus consentit, aut non consentit: priore ratione hominis status efficitur perfectior, posteriore vero imperfectior

Actio, quæ cum sine hoc consentit, bona, quæ ab eo dissentit, mala est.

ctior (§. 14). Quum autem bonum dixerimus, quod cum perfectione connectitur; malum, quo posito, adest imperfectio (§. 15), consequens est, ut quæcumque ab homine suscipitur actio, omnisque ab hac pendens consecutio, vel bona sit, vel mala.

Huc facit metaphysicorum principium: *Nihil esse sine rationata*: nihil sine corollario, & auctoramento. Etsi enim excors multorum incogitantia, illas tantum consecutiones animo colligat, quæ in sensus fortiter incurunt; veluti ex digladiatione vulnus, morbos ex ebrietate & libidine, mortem ex veneno; attamen considerant acutiores, ex parvis quoque actionibus, v.c. ex confidentia sui insolentiam, ex insolentia arrogantiam, ex arrogantia odium, ex odio conatum nocendi, tum nocumentum ipsum, sæpe etiam bella cladesque evenire solere. Quemadmodum igitur in horologio, cujus perfectio est temporis spatia accurate dimetiri, etiam minimi motus elateris, rotularum, indicis, si ad communem hunc tendant scopum, boni sunt, ceteroquin mali; eodem modo levissimæ cujusvis mutationis, quam homo agendo producit, bonitas vel malitia in consensu vel non consensu cum illius fine reperitur. Præclare CICERO: *Ut in fidibus aut in tibiis, quamvis paululum discrepent, tamen hoc a sciente animadverti solet: sic nos, si acres ac diligentes iudices esse volumus, animadversoresque vitiorum, magna intelligimus sæpe ex parvis. l. Off. 40, fin. & 41.* Et sic porro habetur fundamentum, ob quod tam mundus, quam

quam homo, *Systema Entium* nominantur, seu *Unum*, quod pluribus *Entibus* ita inter se copulatis constituitur, ut eorum alterum alterius operationes determinare possit.

§. 61. Quoniam nec effectus ab actione, quæ illius est causa, nec bonitas vel malitia ab actionis effectu separari unquam possunt (§. 60); illa autem consecutio bonitas aut malitia *interna & naturalis* nuncupatur, quæ rationem sufficientem habet in ipsa actione, ac porro ex eius notis essentialibus, per quas nimirum tamquam talis actio concipitur, intelligi demonstrarique potest (§. 10); manifesto colligimus, aliquam actionum nostrarum bonitatem, vel malitiam ex simplici, vel hypothetica illarum consideratione fluentem cum ab iisdem inseparabilem, tum vero naturalem atque internam esse statuendam. Propterea tamen bonitas aut malitia, quæ occasione actionis ab arbitrio alicujus Entis Intelligentis provenit, *externa & præternaturalis* ideo dicta, haud excluditur.

Et quidem naturaliter atque interne.

Actio, qua quis rabidum lupum interficit ad sui defensionem, *interne, objective*, sive *in se bona* dicitur; est enim ipsa efficiens ratio effectuum, ob quos bona æstimatur. Quod si præterea præmium molestæ hujus feræ interfectori promissum ab universitate accedat, bona quoque erit *externæ*, sive *subjectivæ*. Contra, Tenebriones seu militiam

detrectantes, qui sibi pollicem præcidunt, *L. 4, §. 12. D. de Re. mil.* malum perpetiuntur ex ipsa actione ortum atque internum; cum vero hi lege Valentiniani flammis ultricibus concremantur, *L. 5, C. Th. de Tyron.* malum subeunt occasione actionis, adeoque externum. Itaque, qui actiones externe tantum bonas malasve esse contendunt; cur ii non negant aliquid in linea inesse, unde recta hæc sit, an curva discerni possit?

Et jam
physice
tantum,
jam moraliter,
jamque
utroque
modo.

§. 62. Duplex autem est actionis sive bonitas, sive malitia, quarum altera *physica*, quæ ex *materiali*, hoc est vi, motu, arbitrioque animalibus communi; altera *moralis*, quæ ex *eiusdem formali*, nimirum dependentia seu proventu a libertate, & MORALITAS generatim dici solet. Ac nulla quidem dubitatio est, quin homo, qui libertatis est particeps, & modo bona vera, modo tantum opinata sectatur (§. 33), actiones tam physice, quam moraliter bonas, malasque simul producendi habeat potestatem; quoniam tamen utraque hæc bonitas aut malitia non ita ad se invicem adfixæ sunt, ut una ab altera secludi nequeat (§. 55); fieri utique poterit, ut actio physice bona sit moraliter mala, & physice mala sit moraliter bona, & ideo, quæ ex materiali eveniunt consecutiones, ab iis, quæ ex formali sequuntur, sint diversæ.

Qui

Qui Jasonem interfectorum gladio vomitum
 ejus aperuit, quam sanare medici non poterant, CICERO, N. D. III. 28, bonum quidem fecit physicum; alit non bene egit moraliter; contra, cum Herculi Dejanira tunicam sanguine centauri tinctam dedit inscien-
 ter, idem l. c. aut, qui medicinam sumere volens, ab incuria pharmacopolæ deceptus bibit cicutam, actiones posuerunt moraliter bonas, & physice tantum malas. Etsi igitur aliqua bonitas vel malitia cum actione necessario sit connexa (§. 61), bonitas tamen vel malitia physica a morali sejungi sæpius possunt. Vidit id Cartaginensis Senatus, cum juberet, *In crucem tolli Imperatores, si prospero eventu, pravo consilio rem gessissent.* LIVIUS, Lib. XXXVIII. C. 48.

§. 63. Quæ sola bonitate, vel malitia morali inter se non differunt actiones, illæ moraliter indifferentes nuncupantur. Tunc porro deesse istud discrimen constat, si vel plane nulla, aut par omnino bonitas, vel malitia moralis de iisdem enuntiari possit. Itaque ob primam rationem competit ejusmodi adiaphoria non modo omnibus actionibus physicis, sed etiam illis liberarum actionum generibus æ formis, quarum nudæ notiones ita indefinitæ sunt, atque a loco, tempore, persona, aut modo abstractæ, ut ex iis solis nondum liceat intelligere & respondere, an ea, quæ producunt, consecutaria recedant ab agentis essentia, an vero naturali ejusdem scopo congruant.

Dantur
 actiones
 indiffe-
 rentes
 spectata
 sola ca-
 rum no-
 tione.

Igitur non modo infantum, furiosorum, eorumque omnium, qui carent libertate, sed & sani hominis deambulatio, scriptura, telijaculatio, actiones dicuntur moraliter indifferentes, quippe abstrahendo a reliquis circumstantiis nondum demonstrari potest, an bonæ sint vel malæ; neutram hanc indifferentiam respuit loquendi usus. V. D. THOMAS I. 2, 2. XVIII. Art. 9; LEHMAN. ad Puf. I. II. II. Quare nodum in scirpo quarunt TITIVS ad Puff. obs. 65; & BURLAMAQUIUS I. C. XI. §. 9, quibus actionis indifferentia *in abstracto* vana Scholasticorum subtilitas est visa ob illam rationem, quod actio ab omnibus adjunctis seclusa merum sit figmentum. Quasi vero id scholasticis venisset in mentem, ut actionem hujusmodi actu existentem affirmarent, ac non solum notionem sive conceptum, qui de actione formatur, intellexissent. Nullum sane datur animal, quod nec rationale sit, nec irrationale; nullus calculus, qui nec album colorem præ se ferat, nec nigrum; quid autem obstat, ne vel animal, vel calculus in genere, concipiatur. Ita & PAPINIANUS, *quid dicit venenum facere, adjicere debet, utrum malum, an bonum.* L. 236. D. de V. S.

Non vero cum suis adjunctis considerate.

§. 64. Actiones humanas singulares quod attinet, quæ scilicet loco, tempore, persona, & modo circumscriptæ sunt, *Facta* strictius dicta (§. 48), sunt quidem, qui existiment, in eis quoque formalem indifferentiam, qua nimirum nec moraliter bonæ sint nec malæ, sed utriusque qua-

qualitatis induendæ tantum capaces, reperiri, verum in media hi caligant luce. Quæcumque enim a libertate & ratione perfecta est actio, intrinsecam quamdam liberamque mutationem habet, ac bonam quidem, si fini creationis sic consentanea, si non sit, malam (§. 60). Igitur actionem humanam singularem formaliter indifferentem, quæ neque in bonis ponatur nec in contrariis, statuere, vel inter esse & non esse, medium quid relinquere (§. 15), æque est absurdum.

Ridet CICERO Epicureorum inscientiam differendi, quod aliquid *nec verum esse, nec falsum* docerent: *Quod enim, ait, verum non est, qui potest non falsum esse? Aut quod falsum non est, qui potest non verum esse? Qui actiones liberas singulares in concreto indifferentes, id est nec bonas, nec malas defendunt, differuntne acutius? an aliqua existere linea potest, quæ nec recta sit, nec curva? Pendet actio libera ab eo rationis ac intelligentiæ gradu, qui in nostra potestate est: huic si sit conformis, cur non erit moraliter bona, si difformis, cur non moraliter mala? Quare idem CICERO: Omnis, inquit, actio vacare debet temeritate, nec agere quidquam, cujus non possit causam probabilem reddere. Off. I. 29. Rem vere extra dubitationem ponunt illa Sacri Codicis loca: Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. MATH. XII. v. 36. Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud facitis, omnia in gloriam DEI facite. I. Cor. X. 31. §. 65.*

Nisi quatenus
æqualem
habere videntur
bonitatem,

§. 65. Altera hujus loci quæstio est de indifferentia, quam vocant objectiva, & quam dicebamus ab actionibus humanis bonitate inter se æqualibus derivari: utrum enim & ista esse possit, ambigitur. Sed affirmantium sententiæ facile subscribimus. Quandoquidem nullum adduci potest solidum fundamentum, cur plures ejusdem rei causæ, plurave media ad eundem finem obtinendum æque idonea, & hinc æque bona repugnarent. Immo ejusdem possibilitas innumeris fere exemplis comprobatur. Quod enim aiunt singularum rerum singulas esse proprietates, nec duo dari perfecte eadem; id magis non evincit, quam alios adhuc superesse characteres & notas, quibus duæ actiones bonitate sibi prorsus similes ab invicem tamen discernantur.

Ita plures sunt monetæ, quibus debitum expungi potest; plures vestes corpori detegendo; pluresve panes vitæ sustentandæ æque apti. Igitur ex his mediis eodem modo ad finem bonum tendentibus unum alterumve impendere, actio est moralis, non quidem formaliter, sed objective tantum indifferentis. Quare APOSTOLUS: *Nemo, ait, vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi.* Col. II. 16. Ex hisce apparet Titii observationem 65, ad Puf. II. §. 11, in qua actio, quæ bonum finem habet, bona dicitur, sensu negante, seu indifferentis, falsam esse (§. 15), atque in logomachiam abire. Quod verò actio.

actiones bonitate inter se haud æquales, si quidem differentiam agnoscere non sit in nostra potestate, spectent ad objective indifferentes, sequens §phus docebit.

§. 66. Hisce probe intellectis, omnia, quibus indifferentia actionum formalis fulciri solet, argumenta nullo negotio refelluntur. Sunt enim ejusmodi, ut illam tantum probent adiaphoriam, quæ vel ex nuda quarumdam actionum notione, vel ex factis inter se bonitate æqualibus, aut etiam mere physicis ducitur. Non igitur hic objiciat quisquam dari actiones liberas, quarum consecutaria prævideri ab agente tamquam Ente finito non possint; & illas porro esse formaliter, ut ajunt, atque in concreto indifferentes. Tantumdem enim libera est actio, quantum ab arbitrio & ratione agentis pendet (§. 44), quodsi bonum vel malum cum actione copulatum perspicere agens non possit, tum certe in ejus potestate non est positum, an utatur ratione; quippe quæ per facultatem rerum nexum perspicendi definitur (§. 39). Manet ergo, actionem hac ex parte liberam non esse, sed mere physicam.

Nec plus
evincunt
adver-
sarum ar-
gumenta.

Fac homini ex ignorantia insuperabili bibere cicutam pro medicina, libere quidem agit, quod bibit, & eatenus actio est moraliter bona (§. 62.), nemo autem dixerit libere illum bibere cicutam: hinc actio & solum phy-

physice mala (§. cit.). Nulla hic actionis indifferentia formalis in concreto, quam CANZIUS *Discipl. mor.* §. 62, invenisse sibi visus est. Quare & illa corrumpit opinio, quæ aliquas actiones liberas negat esse morales; V. ACHENW. *Obs.* I. N. I. §. 14. Neque hætenus traditis GROTII intercedit auctoritas, dum ait I. II. §. 1. n. 3; *Ab hoc esse ad non esse statim fit transitus, at inter alia adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum sive mixtum; quod fieri laudabiliter, & omitti, aut aliter fieri posse;* patet enim eum loqui de indifferentia objectiva, sive de actione in se laudabili, quæ tamen omitti potest, si alia æque ad finem idonea sit præsto. Nec urgeas; *tepidum* medium esse inter frigidum & calidum, *crepusculum* inter lucem & tenebras: IDEM L. II. XXIII. §. 1, recte enim respondit PUFFENDORFIUS, medium illud esse participationis tantum, non vero affirmationis & negationis. de I. I. N. & G. I. C. II. §. 9. Sane bonum ex *esse*, malum ex *non esse* cum agente consentiens duci, hæc duo vero non habere tertium supra vidimus (§. 15). Idem sensus CICERONIS *Fin.* III. 16. sqq. si jungatur cum *Off.* I. §. 29.

Quid sit
obligare
sensu
grammatico.

§. 67. Ab actionum bonitate vel malitia obligationis & legis notiones ducuntur, de quibus jam dicemus. Ac OBLIGARE quidem proprie est corpus quoddam laqueis, funibus, catenis, aliisque ligamentis fortiter devincire, ita ut certæ cuidam rationi ac modo manere adfixum debeat. Qua in re quinquepartita statim sese offert
idea;

idea; primum enim concipitur vis, quæ obligat; deinde vis, quæ obligatur; mox vinculi sive nexus constrictio; tum quæ in hac constrictione inest, motus, situs ac posituræ ratio; postremo necessitas rei ligatæ imposita, quæ facit, ut ad illum modum ac metam non possit non hærere.

Hac significatione PLAUTUS *Obligare tabellas*; *Bach. IV. Sc. 4, v, 96. Crus & Brachium fractum, Menæch. V. Sc. 3, v, 9*; COLUMELLA *R. R. II. 2. Obligare Manipulos*; CICERO *Obligari vulnus, Tuscul. II. 16. & 17. & N. D. III. 57. dixerunt*. Igitur, cum os fractum obligatum est, Fascia est (a) *Vis ligans*, Os (c) *Vis ligata*, Actus, quo fascia ad membrum adstringitur (c) *Devinctio*; unde consequitur (d) *& Modus*, cui pars illa corporis suis demissa sedibus sese accomodare debet; & (e) *Necessitas* in acetabulo suo permanendi.

§. 68. Obligationis nomen a verbo *obligare* descendit, quod olim active tantum, postea etiam passive dici cœpit. Igitur in grammatica & propria significatione *obligatio activa* est actus, quo vis quædam corporea adstringitur & circumligatur; necessitas vero tali corpori imposita motus suos ad determinatum modum attemperandi, obligatio est *passiva*. Et quum *Id, secundum quod varia determinari, & modum æquabilem accipere debent*, sive *Representatio determinationis rationi conformis*, REGULA

Quid obligatio physica activa, & passiva: quid Regula.

di-

dicatur (§. 13) vel *Norma*, hæc autem regula & norma ut propositio cogitari possit, dubium non est, quin posita obligatione activa, ponatur etiam propositio, quæ hanc obligationem, sive, quod idem est, modum a corpore ligato tenendum enuntiat.

De physica in vincula conjunctione intelligi potest *Obligatio innocentum*, ad quam efficiendam, qui fraude societatem coierint, coerceri jubentur in L. 1, §. 1, D. ad L. Coro. de fals. juncta L. 1, §. f. D. de Aleat. Sed neque regulæ & normæ vocabula ab usu loquendi abludunt. Uti enim *Gnomon*, *Libella*, *Circinus*, ita *Regula* & *norma* geometris sunt instrumenta, quorum illud ad rectas lineas, hoc ad perpendiculara & angulos sive facile describendos, sive mensurandos inserviunt. Unde LUCRETIVS R. N. IV. v, 516.

*Denique ut in fabrica, si parva est regula
prima,*

*Et Libella aliqua, si ex parte claudicat hilum,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,*

*Omnia mendose fieri atque obstipa necessum
est, &c.*

Postea translatae sunt hæc voces ad id omne significandum, ad quod varia similiter referri, & inde modum accipere debent. V. CICER. Qu. Ac. IV. C. 9, & 11, Tales erant regulæ motuum in corpore (§. 13), sensationis (§. 17), phantasie (§. 18), appetitus (§. 21), quæ verborum formulis a nobis sunt expressæ.

§. 69. Quandoquidem in nexu ligamentorum cum corpore ligato essentia obligationis activæ physicæ, in repræsentatione autem determinationis rationi conformis, five in hujus vinculi enuntiatione essentia regulæ consistit (§. 67, & 68); palam est, ligamenta quidem obligationi activæ, atque hanc regulæ veluti principia & causas suis effectibus præire; adeoque nec sine ligamentis obligationem activam, nec sine obligatione activa regulam ab ea pendentem intelligi, atque definiri posse; ad hæc omnia tamen explicanda remotiores atque externas ligamentorum causas exprimere haud oportere. Quia vero illa regula & forma, quæ ad quascumque demum actiones pertinet, latissimo LEGIS vocabulo designatur; quidquid hic de regula generatim dictum est, ad regulam quoque in specie sive legem erit extendendum.

Quæ obligationis
physicæ,
& regulæ,
legisque sit
essentia:

Lex à græcō λεγω proprie est *verborum formula*, ERNEST. *Clav. Cic. voc. Lex*, cui quædam, veluti motus & actiones, attemperari debent. Quare Veteres *usi imagine & translatione Legem Regulam esse dixerant*, SENECA. IV. *Benef. 12.* Adeoque jam regulæ, jamque leges imaginationis, appetitus, lex carnis, lex spiritus, lex in membris, lex in mente; V. D. PAUL. *ad Roman. VII. 23*; tum leges mechanicæ, hydraulicæ, hydrostaticæ, leges numerandi dyadicæ, decadicæ, aliæque innumeræ in variis disciplinis

memorantur. Hoc sensu scriptum est *Proverb. VII. v. 28* : *Cum lege & gyro vallabat abyssos* ; & *v. 29* : *Cum legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*. Ita & LUCRETIVS se dicturum ait :

*Quo quæque creata
Fœdere sint, in eo quod sit durare necessum,
Nec validas avi valeant rescindere Leges.
De R. N. V. v. 58.*

Quis vero sibi serio persuaserit hasce obligationes, regulas & leges non posse aliter definiri, quam si extrinseca illarum causa in definitione ponatur ? Sane potuisset Alexander nodum, quem gladio solvit, concipere, etsi a Gordio factum esse ignorasset. Ceterum quum corporum Obligatio legem in se comprehendat, ejusque sit forma constitutiva, quemadmodum HORATIUS cecinit :

*Optat Prometheus Obligatus aliti ; - -
- - Sed vetant leges Jovis.*

Epidon. Ode 17, v. 67, & 69.

Lex porro non verbis tantum, sed etiam scripto exprimi possit, patet, cur legem alii a *ligando* D. THOMAS I. 2. Q. 90, alii uti CICERO de L. L. a *legendo* esse putarent.

Obligatio
& lex ani-
malis de-
finitur.

§. 70. Quamquam innumeræ animalium actiones arbitrariæ sunt & subjective contingentes (§. 41) ; ac porro nulla in illas cadit simplex necessitas, nulla obligatio physica ; quatenus tamen animal quædam agere vel non agere, ut quid aliud effugiat vel adipiscatur, potest, eatenus agendi, vel non agendi necessitatem hypotheticam experitur (§. 38) ; atque hæc

hæc hypothetica necessitas est, quæ per metaphoram *obligatio animalis* passiva dicitur. Quum autem præter boni ac mali repræsentationes, quæ appetendi, ac averfandi elateres sunt & stimuli (§. 21, 22), nullæ aliæ sint idoneæ caussæ ac vincula, quibus facultas appetitiva ad rem quampiam vel accipiendam, vel repudiandam impelli, adstringique possit, consequens est, ut *copulatio elaterum seu stimulorum cum actionibus arbitrariis obligationis animalis activæ*, quæ vero hanc obligationem exprimit propositio, *legis animalis* essentiam constituent.

Si baculum sumas canem verberaturus, illi fugæ necessitatem imponis repræsentatione mali; quod si carnis ostendas frustum, eundem in necessitatem adducis ad te accedendi repræsentatione boni. Idem accidit, quoties naturalis instinctus sensum internum, & hic boni, vel mali alicujus cogitationem excitat (§. 22), necessitate enim tunc premuntur bruta vitam corpusque tuendi, eaque omnia declinandi, quæ videntur nocitura. Hæc necessitas physica non est (§. 38); salvum enim manet brutis arbitrium (§. 41); igitur est hypothetica, & *animalis* recte nominatur. Omnis necessitas certam involvit regulam & legem, datur porro etiam *lex animalis*. Consentiant LUCRETIVS.

Sed ne forte putes animalia sola teneri

Legibus his . . . R. N. II. v. 717.

& MACROBIUS: *Natura*, ait, *animalibus perpetuam legem dedit, ut procreatione conti-*

nuaretur successio. VII. Saturn. c. ult. Vid.
COCCEJI *Diff. ad. Grot. IV. §. 42.*

Tum obli-
gatio & lex
moralis.

§. 71. Quoniam actiones arbitrariæ, siquidem a libertate simul pendent, liberæ sunt & morales (§. 55), etiam quæ in illas cadunt obligationis, legis, ac hypotheticæ necessitatis formæ, morales appellantur. Is igitur alterum moraliter obligat, qui consuetaria vere bona, aut vere mala cum actione libera connectit (§. 70), ac propterea efficit, ut eum nexum intelligere, atque judicare agens quæ talis possit (§. 70, 32). Quum vero hujusmodi judicium dicatur motivum seu momentum (§. 32), dubitari amplius nequit, quin OBLIGATIO MORALIS ACTIVA sit *connexio veri boni aut veri mali, tamquam momenti, cum actione libera sive positiva, sive privativa*; LEX autem MORALIS sit *propositio moraliter obligatoria*, vel, quod idem est, *regula, cui actionem liberam attemperare quis obligatur*; & denique OBLIGATIO MORALIS PASSIVA sit *necessitas actiones liberas obligationi morali activæ legique conformandi*.

Etsi Wolfiana hæc obligationis moralis activæ definitio displicuerit non paucis; eadem tamen ex Cumberlandi & Puffendorfi, quos sequi malunt, principiis haud obscure eruitur. Hic enim in I. N. & G. L. I. C. I. §. 21, obligationem vocat, *per quam, quis aut præstare, aut admittere vel pati quid neces-*

cessitate morali tenetur. Dein vero L. I. C. VI. §. 5, verba Cumberlandi V. 27, sua faciens, *Nihil*, ait, *est quod necessitatem quidpiam agendi vel omittendi menti humane afferre queat, præter cogitationes boni & mali, ex iis, quæ facimus proventuri.* Evidens igitur est etiam ex horum sententia illum obligare moraliter, qui vere bona vel mala consuetaria cum actione libera connectit & manifestat simul. Considerat præterea PUFFENDORF. de OFF. HOM. & CIV. I, 2, §. 2, & 3, & JUR. N. & G. L. I. 21, & I. VI. §. 5, obligationem dupliciter, uti est in obligatione & in obligato, sive active & passive. Quæ distributio non diversas species logicas, sed varios obligationis solummodo respectus designat. Atque hanc ipsam obligationis activæ notionem eleganter expressit Scipio apud LIVIUM XXVI. 49: *Populus Rom.* ait, *qui magis beneficio, (repræsentatione boni) quam metu, (repræsentatione mali) obligare homines malit.* Sed & JCTI Romani *Obligationis substantiam in eo consistere dicunt, ut alium obstringat ad aliquid præstandum, L. 3. D. de Ob. & act.* Legem vero moralem ita describunt, ut a nobis non dissentiant, L. I, & 2. *Dig. de L. L.* Cum autem CICERO cum aliis plurimis legem vocat *Rationem, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria, de L. L. I. 2,* id clare indicat, ex actu illius facultatis, quæ rerum nexum, & hinc boni vel mali cum actione copulationem perspicit, actionum normam intelligi, ac porro ex obligatione activa legem promanare.

Quodnam
hujus sub-
jectum sit
& obje-
ctum.

§. 72. Ex eo, quod diximus obligatio-
nem & legem moralem constitui per
motiva, & unice versari circa *actiones li-
beras*, nihil difficultatis habet, ut perspi-
ciatur, *subjectum*, quod ita obligatur, in-
tellectus & voluntatis usu præditum esse
oportere (§. 44), *objectum* vero hujus-
modi obligationis & legis in illis tantum-
modo actionibus reperiri, quæ prorsus
fortuitæ sint; hinc tam a necessitate inte-
stina, quam a coactione physica immu-
nes; ac porro, quas ad actum deducere,
vel non deducere obligatus possit (§. cit.).
Et inde profluxerunt vulgatæ regulæ;
*Impossibile nulla obligatio est, ac quod nul-
lius esse potest, id ut alicujus fieret, nulla
obligatio valet efficere.* L. 185, & L. 182
de R. J.

Quemadmodum ergo bruta, infantes, men-
te capti, furiosi, dormientes, ac plene ebrii
qua tales, non possunt moraliter obligari
(§. 55); ita nec facta præterita, quæ in-
fecta fieri, aut a motivo pendere amplius
nequeunt; nec actiones simpliciter necessa-
riæ, veluti transpiratio, staturæ incremen-
tum; nec operationes intellectus, quatenus
logicis tantum, aut psychologicis regulis
diriguntur (§. 17, 18); nec nudæ perpe-
siones ad obligationis ac legis moralis obje-
ctum pertinent. Sæpe actio in uno statu,
aut certæ cuidam personæ possibilis est, quæ
alterius status aut personæ exsuperat vires;
illa igitur potest aliquando esse legis & obli-
ga-

gationis moralis objectum, aliquando non potest. Ceterum, quia, ut observat GROTIUS, *certissimum est nomen generis saepe speciei praesertim excellentiori adhærescere, de I. B. & P. I. I. §. 2. n. 3*; sic quoque obligationis legisque vocabula accipiuntur communiter in sensu morali, quem & nos posthac sequemur.

§. 73. Præterea, quum legem cuidam dicere nihil aliud sit, quam eundem ad aliquid faciendum, vel non faciendum obligare (§. 69), obligationis autem passivæ essentia non in sola boni vel mali connexionione cum actionibus consistat, sed actus simul accedere debeat, quo efficiatur, ut ea consuetudinaria ab agente cognosci, atque intelligi possint (§. 71), talis vero efficientia PROMULGATIO appelletur, evidens est ad legis essentiam, & non ad exteriores tantum ejus conditiones promulgationem pertinere, atque adeo rerum, quarum ignorantiam vincere non pendet a viribus agentis, earum obligationem & legem repugnare.

Cur promulgatio pertineat ad Legis moralis essentiam.

Ignorantia, quam pellere positum erat in agentis potestate, sive, ut ait PAULUS in L. 9, §. 2, *D. de I. & F. Ig.*, *ejus, qui eam rem diligenter inquirendo notam habere possit*, SUPERABILIS, secus INSUPERABILIS vocatur. Itaque non nisi posterior, seu insuperabilis obligationem, & legem excludit. Eoque sensu constituerunt Imperatores, ut

Le-

Leges intelligi ab omnibus debeant, L. 9. C. de L. L. Legis vero nomen ea haud merebatur, quam Caligula minutissimis scriptam litteris ex editissimo loco proposuit, ut ne cui legere liceret, DIO CASS. LIX. 28; quia tamen diversa est ingeniorum vis (§. 51), fieri etiam potest, ut ignorantia uni sit superabilis, alteri non sit. Et ideo Romani feminis, militibus, minoribus, rusticis leges ignorare sæpe permiserunt, L. 9. D. §. 1. de I. & F. Ignor.

Quæ sint
legis partes,
quid
præmium
& pœna.

§. 74. Constat modo duas esse legis partes, quarum altera consecrarium determinat, tamquam motivum cum actione vel cessatione libera copulatum; altera quid vi hujus vinculi agendum vel omitendum sit, enuntiat: illa est legis *formale*, *obligatio*, *sanctio*; hæc legis *materiale*, *propositio*, *edictum*. Et quia consecraria tamquam motiva cum factis connexa, siquidem bona sunt PRÆMIA, si autem mala POENAE latissima significatione nominantur; facile patet pœnam quoque vel præmium partibus legis essentialibus esse adscribendum.

Pœnam definit GROTIUS de J. B. & P. II. XX. §. 1, eumque secuti PUFFENDORFIUS I. N. & G. I. VIII. c. IV. §. 3, & COCEJUS Diff. XII. §. 539, quod sit *Malum* (physicum) *passionis*, quod infligitur ob malum (morale) *actionis*; vix igitur ab illo dissentimus. Sunt tamen qui addunt, a *Superiore*; verum sic pœnam in specie non in genere

con-

consiste tam sequitur q. mater
similiter q. q. que de em. g. ar.
era d. u. ar. de g. ar.

considerant. Ostendemus enim alibi, & obligationem sine superiore concipi, & pœnam etiam ab æqualibus immiti posse: falluntur vero tam qui cum HEINECCIO I. N. & G. I. 9, aliquam obligationem sine præmio vel pœna; quam qui pœnas sine legibus dari posse fingunt. Etsi enim plures memorentur veteres leges, *in quibus nulla deviantibus pœna sancitur*, apud GROTIUM L. II. c. V. 16 *in not. (t)*, erant illæ tamen vel pœnis arbitrariis, vel adjecta clausula, *improbe factum*, munitæ, ut scilicet, *qui secus fecerit*, ea res eidem infamiae esset; *Idque visum vinculum satis validum legis*, LIVIUS X. c. 9. Sed nec brutorum combustiones, *Levit. XX. 15*, nec hominum morbi, & quæ eos incommoda comitantur, veluti commercii, aut dignitatis interdictio, *Levit. XIII. & XV. Deuter. XIII. 1*, nisi ex lege atque actione morali ortum trahant, proprie pœnæ dici possunt. Vid. GROTIUS de J. B. & P. II. XX. 1.

§. 75. Significare alteri aliquid faciendi vel non faciendi rationes, quas cum actione jam antea copulatas esse judicemus, est eidem CONSILIUM dare, *persuadere, adhortari*; quum autem judicia nunc vera sint, nunc autem falsa (§. 30), etiam persuasiones ac consilia in bona vel mala recte dispescuntur. Nulla ergo in consiliis, persuasionibus, adhortationibusque inest per se obligandi vis, quippe quæ obligationum vincula veluti aliunde colligata solummodo explicant, sistuntque.

Consilium
definitur,
ejusque a
lege diffe-
rentia.

Per-

Persuadere esse ex verbis mediis observat & *ULPIANUS* in *L. 1*, §. 3, *D. de Serv. cor.*; *Nam & bonum consilium quis dando potest suadere, & malum.* Si bonum sit consilium, veluti medicorum, adest quidem necessitas id agendi, quod suadetur; ea tamen non ex consilio, sed ex obligatione ac lege præcedente orta est. *Nemo enim*, ut ait *CAIUS*, *ex consilio* (qua tali) *obligatur, quia liberum est cuique apud se explanare, an expediat sibi consilium: L. 2. in fin. D. mand.* Ita qui alteri argumenta suggerit, cur jurisprudentiæ potius det operam, quam medicinæ, consilium ei dat, sed nullam propterea id, quod consulitur, agendi necessitatem imponit. Quare qui cum *THOMASIO* *Consilium obligare, Fund. I. IV. §. 59, & Legem esse I. V. 2.* docent, confundunt res distinctissimas, atque a communi loquendi usu recedunt sine causa. Sed & consilii & legis differentiæ, quas *HOBBIUS*, *XIV. §. 1*, & ex eo *PUFFENDORFIUS*, *O. M. I. IV. §. 1*, dein *THOMASIVS* *I. C. IV. §. 32, 35, c. V. §. 2*, adducunt, ex hisce erunt judicandæ.

Primæ
obligatio-
nis & le-
gis divi-
siones.

§. 76. His expeditis facile erit de varietate, magnitudine, ac robore obligationis & legis æstimare. Diversa enim vel connexionis, vel motivorum, ac actionum liberarum genera, diversas quoque obligationum & legum formas efficiunt. Ac primo quidem obligatio & lex, qua quilibet homo tenetur, est *universalis*; qua certum personarum genus, *particularis*; qua unus tantum, *singularis*,
seu

seu *Privilegium*. Dein si bonum vel malum cum actione connexum per ipsam tantummodo actionem tribuitur, obligatio & *lex interior*; si alia simul causa ad id concurrere debeat, *exterior* nominatur. Denique illa obligatio, quæ ex præmiis oritur, *invitans*; quæ ex pœnis, *cogens*; rursus quæ ad aliquid agendum impellit, *affirmativa*; quæ ad omittendum, *negativa* audit. Et quoniam cuique obligationi non potest non sua respondere lex (§. 68), obligationem quoque invitantem *lex præmians*; cogentem, *lex puniens*; dein obligationem affirmativam, *lex imperans* sive præceptum; negativam, *lex prohibens* sive vetitum enuntiat.

Fuere, qui obligationem & legem proprie talem pœnis tantum muniri putarunt, veluti PUFFENDORFIUS, I. N. & G. I. II. §. 7; HEINECCIUS, *J. N. & G. I.* 9. Sed legem ii sumunt strictius. Contrarium vero discimus tum ex VLPIANI verbis: *Bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes*, L. I. D. de *J. & J.*: cum maxime ex quarto Decalogi præcepto. Unde illis non refragamur, qui hominem *spe vel metu*, id est, repræsentatione boni vel mali futuri (§. 25), obligari tradunt. V. THOMASII *Fund.* I, c. IV. §. 60, & TREVER. *ad. Puf.* I. II. §. 4; si modo rite explices, ut non solum boni vel mali expositio, sed ejusdem cum actione connexio simul intelligatur. Nunc quoque perspicimus rationem, cur legis virtus dicatur

tur a MODESTINO in L. 7. D. de L. I. immediata, *imperare, velare*; mediata, *punire*: addo, *præmium tribuere*, non autem *hortari, aut suadere* (§. 75), uti vult THOMASIVS *Fund. I. V. §. 4.* Quo fit, ut re ipsa unica sit legis virtus, nimirum *Obligationem imponere. An & permittere*, uti habetur in dicta lege septima? adparebit paulo post. *Cf. L. 2. D. de L. L.*

Necnon
robur at-
que men-
sura.

§. 77. Porro motivum cum eadem actione libera connexum vel ut unum & simplex, vel ut multiplex ac compositum considerari teste experientia potest. Compositum quod est, id unitatum earumdem multitudinem sive *quantitatem* complectitur, quæ prout nunc ad maximum, nunc ad minimum momentum accedit, ea quoque vel crescere, vel decreſcere, atque jam fortius, jam debilius agentem constringere debet. Inde non obscure liquet, cur etiam ejusdem actionis ponendæ vel fugiendæ obligatio & lex in *unam* vel *simplicem*, & *multiplicem* seu *compositam*, in qua scilicet plures simplices insint, postea in *majorem* & *minorem*, tum in *fortem* & *debilem*, distribuatur; curque obligationis legisque quantitas ac robur ex momenti cum actione quadam copulati magnitudine & viribus mensuranda sit.

Fingas assem nummum esse omnium minimum, legemque sanciri: *Quicumque in schola verba faciet, unius assis; qui in templo, duo-*

duodecim assium multa ei esto. Vides obligationem illam simplicem esse, hanc compositam; potest enim in duodenas partes resolvi, quæ singulæ obligationem & legem *partialem*, simul sumptæ *totalem* constituunt. Et quia assis hic pro unitate adsumitur ad exquirendam magnitudinem, seu quantitatem intensivam obligationis compositæ, *assis* ejusdem dicitur *Mensura*; inde enim cognoscitur, priorem obligationem a posteriore undecies quantitate & robore superari. Fac porro facultatem judicandi actionis confectarium in Titio decies esse majorem quam in Cajo: etiam Titii motivum (§. 31), & hinc obligatio decies erit validior. Cf. MATH. XXV. v. 14. Est itaque principium hoc fecundissimum, ex quo & mathematica fuit obligationis ac legis cognitio, & generalis PUFFENDORFII *de Off. I. I.* §. 14, & c. XVII. §. 13, aliorumque doctrina, quod obligatio affirmativa cedat negativæ, & obligatio invitans spe præmii cedat obligationi cogenti metu pœnæ, restringi debet.

§. 78. Quicumque actionem liberam facere vel non facere potest, quod illa nec præcepta sit, nec vetita, is agendi vel non agendi permissionem habet, atque eo nomine ab obligatione est immunis (§. 71); quippe quæ per nudum hujusmodi permisum excluditur. Ubi vero propositio, quæ permissionem alicui competentem, sive, quod idem est, obligationis & legis negationem declarat, necessitatem simul moralem continet, ne ei, cui per-

mit-

De legibus permissivis.

mittitur, ab aliis ponatur impedimentum, ibi permissio fit solummodo, per consequentiam prohibitoria Lex (§. 76). Illud tamen contingit sæpissime, ut leges, quæ finis cujusdam adeptionem præcipiunt, ex pluribus mediis in se æque bonis (§. 65), non unum simpliciter & determinate, sed aliquod indeterminate, & disjunctim præscribant, electione agentis relicta; & hac in specie leges præceptivæ vocari pro parte *permittentes possunt*, scilicet sub disjunctione.

Sic saltem sententias illorum, qui non ab invicem modo, sed a semetipsis discrepare visi sunt, conciliari posse puto. Negarunt GROTIUS I. I. 9, & PUFFENDORFIUS I. N. & G. I. VI. 15, permissionem esse actionem legis; sed tam ille de J. B. & P. I. I. 17, n. 2, & II. III. 15, quam hic I. VI. 15, & II. VII. §. 3, legem, quæ permissionem det agendi, statuerunt. Atque ipse CICERO *videndum*, ait, *utrum lex jubeat aliquid, utra permittat. II. Invent. 49.* Quæ autem lex illa nisi ab obligatione disjunctiva veniens? Exemplo sit lex: *Nutrias te*: quæ quidem præceptiva est; quatenus vero cibi æque ad finem idonei electionem finit, eatenus etiam est permittens. Si enim nuda sit, ac sine omni obligatione permissio, nulla quoque aderit agendi regula & norma (§. 69), nulla sanctio (§. 74), & porro nulla lex; quoniam sine aliqua obligatione, sine sanctione, & sine regula, ut fatentur omnes, ea concipi non potest. Quid ergo urgent COCCE-
JUS

JUS ad Grotium I. I. §. 9, & BARBEYRACIUS ad Grot. I. I. §. 9, dein BURLAMAQUIUS I. X. §. 5, seqq, leges, dum certum præscribunt modum, eorum quæ intra illum modum sint, tribuere permissionem, quæ porro legis sit effectus? Quasi vero ea permissio non maneret etiam lege sublata? Vel enim id permittitur, quod ante vetitum fuerat, & tunc non tam lex nova est, quam legis prioris extinctio; vel vero ad id, quod non erat vetitum, pertinet permissio, & hæc non jam legem, sed aliam habet efficientem causam. Igitur si quis nudum obligatione permissum legem permissivam vocandam esse adhuc contenderet, is abuteretur legis voce, & inanem committeret logomachiam.

§. 79. Quandoquidem per consecraria Quis legum scopus. tamquam motiva cum actionibus nostris liberis connexa ad aliquid agendum, vel omittendum obligamur (§. 71), illæ autem actiones bonæ sunt, quæ bona habent consecraria, atque agentem perficiunt, quæ vero consecraria habent, mala atque agentem reddunt imperfectiorem, sunt malæ (§. 60): utique obligationis legisque omnis scopus est, voluntatem nostram repræsentatione boni ad appetendum, & repræsentatione mali ad averfandum excitare; ut scilicet bonum faciendo adipiscamur perfectionem, malum autem fugiendo imperfectionem evitemus. Quare illa scita, quæ mala jubent fieri, aut bona omitti, obligationis & legis nomen haud attingunt.

Vidimus bonum opinatum esse verum malum, & malum opinatum verum bonum (§. 33); dein bonum minus, quod est majoris impedimentum, esse comparative malum, malum minus vero, quod majus malum excludit, esse comparativum bonum (§. 34). Ergo illius capiendi, aut hujus vitandi obligatio vera non est, sed falsa, erronea ac spuria. Et ideo in definitione legis a GROTIUS datae, quod sit *Regula actuum moralium obligans*, supervacaneum fuit addere: *ad id quod rectum: de J. B. & P. I. l. §. 9.* Jussa enim, quæ aliquid minus rectum præscribunt, quidvis potius dici possunt quam leges: *Nam neque, ut ait CICERO, Medicorum præcepta dici vere possent, si quæ inscii imperitique pro salutaribus mortifera conscripserint, de L. L. II. 5.* Hæc perpendisse non videntur HOBBIUS *de Civ. I. 14*, & PUFFENDORFIUS *I. N. & G. I. VI. I*, quando consilium a lege ita discrepare scripserunt, ut illud in accipientis, hæc in dantis utilitatem tendat; siquidem lex ulla ab ejus, cui fertur, perfectione abstrahere potest.

Quando
legi quis
dicatur
obtempe-
rare.

§. 80. Qui ita agit, ut actionum suarum convenientiam cum legibus pro fine habeat, ei *legum Custodia*, atque obtemperatio tribuitur. Itaque non aliter quis obedire legibus potest, quam si ex parte intellectus *viva* præluceat illarum *cognitio*; hancque ex parte voluntatis *conatus* ad actum vel ponendum, vel reprimendum sufficiens, atque *efficax* (§. 79) consequatur. Tunc vero se se exerit hæc efficacitas,

tās, si legibus parere volens mediis utatur
possibilibus, & cum eo fine necessario
connexis (§. 57.), atque ob eam ipsam
causam superabilia removeat *impedimenta*;
& locum, tempus, cæterosque eventus,
sine quibus actio expediri nequit, verbo
Occasionem, quantum quidem in se est, non
amplectatur modo, sed etiam circumspiciat.

Sumamus exempli loco legem: *valetudinem
tuere*; cui certe non obtemperat, nisi qui
illam cognoscit, ac propterea occasionem
contrahendi morbos, quantum in se est,
evitat, removet impedimenta, nec non re-
media vel servandæ, vel recuperandæ sani-
tatis quærit, impenditque. Cum enim hæc
omnia sint inter se connexa, & data obliga-
tione ad unum ex connexis, eam ad alterum
simul dari necesse sit; dubium non est, quin
obligatione ad finem; obligatio quoque ad
media necessaria contineatur; ac prior qui-
dem obligatio dicitur *fundamentalis*: poste-
rior *minus fundamentalis*. Quod si quisquam
id facit, quod lege est præscriptum, sed sine
animo implendæ legis, hanc tantum servat
materialiter, eoque nomine actionem qui-
dem ponit physice bonam, verum legi non
censetur obedire. Nec ideo tamen nova in
singulis actibus ad legem attentio requiritur,
sed sufficit generalis, quæ scilicet in libero
agendi habitu posita est, sive, ut vocant, *Vir-
tualis & Interpretativa*, Cf. D. THOMAS. 2.
2. Q. 104. Art. 8. ad. 2. Ceterum evidens
est, eum, qui legi obtemperat, vel bonum

adipisci, vel malum effugere, vel efficere
utrumque simul (§. 74).

Vel eam
violare.

§. 81. Ex hisce intelligi par est, eum
moraliter violare legem, seu *peccare*, qui
actionem liberam opposita ratione deter-
minat, quam juxta legem sibi præscri-
ptam determinare erat obligatus, quum
nimirum aut id facit, quod vetitum, aut
quod præceptum est, omittit. Oritur ita-
que quævis legum violatio, aut a vinci-
bili earum ignorantia (§. 73, *Sch.*), aut a
voluntatis nisu, qui, quoniam ad agendum
inefficax est (§. 80), eo ipso in non obe-
diendo efficacitatem suam ponit. Atque
id primum contingit, quando remedia,
quæ ad legem implendam sunt necessaria,
& a libertate agentis pendent, aut non
adhibentur, aut vero adhibentur contraria;
deinde quando impedimenta vel adjiciun-
tur, vel pro viribus non removentur; de-
nique quando occasio vel omittitur osten-
tata, vel deficiens non inquiritur, vel pla-
ne investigatur adversa.

Non pigebit modo de veritate sequentium
conclusionum judicare. I. Si quisquam est,
qui invincibili legis ignorantia, vel volunta-
rio occasionis defectu laboret, is obligatus
non est (§. 72); ergo moraliter violare legem
non potest. II. Occasio, quæ ad legem vio-
landam inducit, sive periculum peccandi
omni studio fugiendum est, secus deest vo-
luntas efficax implendæ legis, & hoc ipso lex

pro

pro parte violatur (§. 80). Vid. MATH. V. 29. §. III. Quoties occurrunt circumstantiæ, in quibus medium contra finem pugnat, id medium esse desinit & fit impedimentum (§. 80), adeoque debet removeri. IV. Ad actionem omittendam nec particulare quoddam tempus, nec locus, & hinc nec occasio requiritur, quapropter *Lex affirmativa* obligare traditur *semper, sed non pro semper; negativa vero semper, & pro semper*; quod quem habeat modum, alibi exponemus. V. qui legem violat aut malum perpeti, aut bono carere, aut utramque positivam & privativam imperfectionem (§. 24) subire debet,

§. 82. *Conformitas actionum cum regulis* est illarum RECTITUDO, ac *moralis* quidem, si actiones sint hujusmodi, ut ad libertatem agentis referantur. Quamobrem actionem humanam, quæ legibus convenit, moraliter *rectam*, quæ iis disconvenit, *minus rectam* vocant, seu PECCATUM, Græci *avopιαv*. Ut igitur actio moralis fieri recta possit, tam intellectus, (§. 80, 28, 29), quam voluntatis (§. 80, 45), consentientem usum adesse oportet; at ut fiat minus recta, sufficit quicumque vincibilis alterutrius facultatis defectus.

Actiones
rectæ sunt,
vel minus
rectæ.

Quoniam lex, quod bonum est, præcipit, & quod est malum, vetat (§. 79); etiam actio moraliter bona dicitur, quæ legi convenit, mala, quæ eidem repugnat. Et porro actiones liberæ bonæ pro rectis, malæ pro

minus rectis promiscue usurpantur, sive dein legibus præceptæ sint, sive tantum non prohibitæ vel permissæ. Lucem quoque ex his capit vetus adagium; *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu*; „ Quem-
 „ admodum enim, ait BURLAMAQUIUS, il-
 „ la dicitur linea recta, cujus nullam pun-
 „ ctum a subjecta regula ne minimum qui-
 „ dem divergit, seu cujus partes similes to-
 „ ti; sic etiam stricte loquendo non potest
 „ actio bona esse vel recta, nisi omnino, &
 „ in singulis suis partibus cum lege consen-
 „ tiat, I. XI. §. 5. „ Eadem est sententia
 CICERONIS; *Quæ autem nos aut recta, aut*
recte facta dicamus, si placet, illa autem ap-
pellant κατὰ φύσιν, omnes numeros virtutis con-
tinent. Fin. III. 7.

Licitæ vel
 illicitæ,
 moraliter
 possibiles,
 vel impos-
 sibilis.

§. 83. Actiones rectæ, quatenus legi-
 bus moralibus non repugnant (§. 80),
 dicuntur quoque *moraliter possibiles* (§. 36),
 & *licitæ* latius; actiones autem minus re-
 ctæ, quia salva legum obedientia fieri ne-
 queunt (§. 81), *illicitæ* sunt, & *mora-*
liter impossibiles (§. 37), scilicet cum
 adjunctione; si agens bonum adipisci, aut
 malum effugere velit (§. 74, 38). Rur-
 sus actiones moraliter possibiles aut uno
 tantum, aut vero duplici modo determi-
 nari possunt; illæ sunt *moraliter necessariae*,
 seu debitæ, hæc *moraliter contingentes* (§.
 38), seu permissæ (§. 78), atque stri-
 ctiore sensu licitæ. Utraque hæc possibili-
 tas, si ad agentem referatur, *Facultas mo-*

ralis dicitur, a potentia seu facultate agendi physica (§. 37) probe sejungenda.

Hic quoque secum ipsa pugnat HOBBSII Philosophia. Qui enim *de Civ. Cap. I. §. 7*, per facultatem moralem significari dixerat *Libertatem potentiis naturalibus utendi secundum rectam rationem*; postea *C. I. §. 14*, illam eandem facultatem in *certa & irresistibili potentia* collocavit. Habet sane homo potentiam irresistibilem sese necandi fame vel veneno; sed fatente ipso Hobbesio moralem id agendi facultatem non habet, *dict. §. 7*. Sunt igitur hæ duæ facultates ab invicem plane diversæ. Nec, quod actio physice possibilis sit resistente nemine, sequitur, ut ea possibilis quoque sit moraliter. Bellissime PAPINIANUS: *Quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & ut generaliter dicam, contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum. L. 15. D. de Condit. Inst.* Ceterum quia, si aliquid necessarium est, ejus contrarium est impossibile, & vicissim (§. 37), facile patet, legem præceptivam unius esse prohibitionem alterius contrarii, & legem unius prohibitoriam esse alterius contrarii præceptum.

§. 84. Omne id, quod convenit, seu quod oportet facere, Græci *δεον*, & inde Latini jus dixere; quare hoc vocabulum nunc pro attributo actionis, sive pro eo, quod rectum est ac bonum (§. 60), nunc pro propositione, quæ, quod bonum est, enuntiat, sive pro lege ipsa (§. 47), nunc

Varie Juris acceptiones declarantur.

nunc demum pro qualitate personæ, hoc est, facultate morali, quod bonum est, agendi (§. 83), usurpant, quam postremam significationem ad vitandas ambiguitates & nos semper sequemur. Quum autem moralis hæc facultas vel in actionibus moraliter necessariis ponendis, atque in omittendis moraliter impossibilibus, vel vero in seligendis moraliter contingentibus versetur (§. 83), ideo Jus illud *Juris stricte talis*, hoc *Juris permissivi*, seu *Libertatis moralis* nomen obtinuit,

Jus alii a *Jove*, alii a *Juvanda*, parum apte, alii probabilius a *Jubendo* derivarunt; sed separat CICERO *Jura & Jussa populorum*, de *LL. I. 5*, nec jura permissiva stricte jussa sunt. Verissime igitur MENAGIUS: *Jus est a dicitur: ut plus a dicitur, & transit in J consonans, ut in Jana a Diana, in Fabulenus a Diabolo, in jaceo a dicitur. Amæn. C, XXXIX.* Idem porro significat *Jus*, ac id quod convenit, seu quod oportet facere vel omittere, sive quod bonum est. Consentit IUSTUS PAULUS in *L. II. D. de J. & J. Id.*, ait, *quod semper æquum ac bonum est, jus dicitur.* Atque hoc sensu obligatio activa definitur in *princ. Instit. de oblig.* quod sit *Juris vinculum, quo necessitate (obligatione passiva) adstringimur alicujus rei præstandæ.* Grammaticam hanc juris significationem alix plures technicæ exceperunt, ut jam *objective* pro lege, jam *subjective* pro facultate morali, jamque pro loco judicii, judicis *sententia*, & sanguinis *necessitudine* diceretur. V. *L. II. sq. D. de*

de 7. & 7. Omnes tamen hæc significationes
ex prima illa emanarunt. V. BURLAMAQ.
I. IV. 10.

§. 85. Venit itaque *Jus stricte* tale ex præcepto vel vetito simplici ac determinato, *Libertas* autem *moralis* ex negatione legis, sive ex lege permissiva, quæ nimirum disjunctim, & sine plena determinatione perlata est (§. 78). Quoniam vero nulla Lex non aliquam obligationem effectricem atque opificem habet (§. 69, 78); haud falluntur ii, qui etiam Jus omne obligationi quodammodo *correlatum* esse arguunt; siquidem posita obligatione aliquid agendi vel non agendi determinata, ponitur quoque Jus stricte tale; contra ubi nulla, seu indeterminata tantum ac disjunctiva adest obligatio, ibi viget libertas moralis, & Jus permissivum (§. 84). Ex quibus illa maximi usus fuit conclusio; Juris cujusvis essentiam ex natura obligationis velut effectum ex causa esse æstimandam.

Quo sensu
Juri
respondeat
obligatio.

In proclivi nunc est sequentia intelligere enuntiata. I. Fieri non potest, ut aliquis agat, quod physice & in se est possibile, sine agendi potentia subjectiva; ergo nec ut agat, quod possibile est moraliter, sine morali facultate, sive jure subjective sumpto. Eadem est omissionis ratio. II. Agere vel non agere, est obligationis finis, facultas est medium ad id necessarium, data igitur obligatione ad ali-

aliquid præstandum, ad id quoque dari debet Jus (§. 80, *Sch.*). III. Quia Jus strictè tale determinatur ab obligatione, non autem Jus permissivum; prius ex obligatione nasci dicitur *effective*; posterius tantum *reductive*; illud Jus esse in *sensu agente*, hoc in *sensu negante* V. GROTIUS de j. B. & P. I. I. 3; THOMASIVS *Fund.* II. VII. §. 14. IV. Cum nemo obligetur ad id, quod vel physice (§. 72), vel moraliter (§. 83) est impossibile, ad hæc nullum competere potest Jus. V. L. 7. §. 3. & L. 223. D. de V. O. V. Denique, quo latius patet propositio disjunctiva in lege permittente, eo latior est libertas moralis.

Officii
definitio
& divisio.

§. 86. Quoniam facultas moralis (§. 83) Juris adpellatione continetur (§. 84), qui facultatem moralem in actum deducit, is dicitur Jure suo uti. *Usus Juris ab efficiendo* OFFICII nomen accepit, quod porro *actio legibus attemperata* vulgo definitur. Sunt autem pro Legum, & Jurium varietate, varia quoque officiorum genera. Quæ enim ex Jure strictè tali repetuntur, ea sunt RECTA, & quidem vel *affirmativa*, vel *negativa*; quæ vero ex jure fluunt permissivo, illa MEDIA nominatur. Quamobrem etiam Veteres recta in bonis, quæ primario sunt loco, seu in finibus ipsis, media in propositis, sive objective indifferentibus, non ita inepte collocarunt.

Equidem CICERO, qui Græcorum *καθεκον* primus *Officium* apellavit, ad *Attic.* XVI. II.
&

& 14. illud nec *in bonis*, quæ primum locum tenerent, nec *in contrariis*; sed id *adiaphoris*, quæ ad finem referrentur, posuerat *Fin. III. 16, seqq.* Attamen in tribus, quos ipse ad Stoicorum imitationem scripsit, libris de *Officiis*, ea sic distinxit: ut aliud *Rectum*, a Græcis *κατόρθωμα*: aliud *Medium*, a Græcis *καθήκον* vocatum, cujus nimirum, *Cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. Off. I. 3.* Huncque duplicem sensum etiam Jcti Romani retinuerunt, *V. L. 2. D. de Inoff. test., & L. 17, §. 3. D. Commod.* Hodie vero frequentior est prior significatio; sumiturque officium pro *Debito*, & pro *Obligatione* passiva. V. KOELER *Exerc. 7. N. §. 477.* Quid quod jam SENECA officium actioni licitæ in specie (§. 83), id est beneficio, opposuit III. *Benef. 8.* Capis modo cur duo dicantur *Facere idem* (physice) & *tamen non sit idem* (moraliter)? Quum scilicet unius est officium, & non alterius.

§. 87. Quamdiu eadem manet motivi cum actione quadam connexio, fieri non potest, ut vel minime mutetur illius faciendæ, vel omittendæ obligatio & lex; quatenus vero motivi cum futura actione nexus cessat, eatenus quoque obligationem & legem tolli, ac porro obligatum a morali hoc vinculo liberari, & lege solvi necesse est. *Liberatio* obligationis, & *Lege solutio*, quæ tam ad omnia obligationis & legis capita, quam ad universos & singulos obligatos extenditur, est *Abrogatio*; quæ aliquam tantum respicit Legis partem,

Quomodo
ab obliga-
tione &
lege libe-
remur.

tem, est *Derogatio*, tandem quæ ad peculiarem solummodo personam pertinet, latine *Lege solutio* in specie, vulgo *Dispensatio* adpellatur. Ex quibus perspicuum est, legem abrogare, ei derogare, illam solvere, seu dispensare eos tantum posse, qui motiva cum actionibus connexa separandi potestatem habent; contra, quando vel impossibilis est hæc separatio, vel plane non obligat lex, tunc abrogationem, derogationem, & dispensationem penitus excludi.

Derogatur legi, ait MODESTINUS, cum pars detrahitur; *abrogatur*, cum prorsus tollitur. L. 102. D. de V. S. Fit vero abrogatio vel sola permissione contrarii, vel per novam legem; qua in specie *Constitutiones tempore posteriores potiores sunt his, quæ ipsas præcesserunt*. L. Fin. D. de Const. Princ. Qui ex dispensatione agit, legem non violat, ea enim est solutus; quodsi, lege jam violata, poena transgressori remittatur, ei non datur dispensatio, sed *Gratia legis* fit. L. 1, §. fin. D. de Quæst. Illa indulgentiæ, hæc clementiæ tribuitur. Vid. GROTIUS de *Æquit. Indulg. & Facil. N. C. II. seq.* Quando a lege recedi potest sine periculo subeundi poenam, quæ cum transgressione, aut amittendi præmium, quod cum observatione legis erat conjunctum, plena habetur dispensatio; si poena quidem vitatur, sed præmii fit jactura, dispensatio est solum minus plena. Ceterum perperam quidam confundunt dispensationem cum privilegio (§. 76).

§. 88. Differt quævis legum mutatio De legum collisione. ab *Exceptione*, quæ ex illarum pugna seu collisione oritur. Est enim COLLISIO seu Conflictus Legum, cum duæ leges nec mutatae nec alias contrariae, casu & eventu peculiari ita discrepant inter se, ut ambas conservare sit impossibile. Qua in specie *Exceptio*, sive *determinatio uni legi congrua*, alteri vero *inconveniens propter collisionem* necessario admittenda est (§. 37). Atque idcirco leges oportet contendere, considerando utra alteram robore superet, deinde exceptionem sic instituire, ut lex fortior debiliori (§. 77), adeoque major perfectio minori (§. 79, *Sch.*) bonum totius bono partis (§. 34), finis medio, sive lex fundamentalis legi minus fundamentalis præferatur (§. 80).

Quum quædam in se fieri possint, quæ sub certis circumstantiis repugnant, ineptum foret de collisionis possibilitate dubitare. Sumamus duas leges alibi demonstrandas: *Vitam serva, & hominem non occides*: istæ quidem in se non sunt contrariae, eo tamen eventu, quo quis vel occidere aggressorem, vel ipse alias perire debet, impossibilis est utriusque legis custodia, nec porro ad utramque obligatio dari potest (§. 72), sed alterutram prætermittere necesse est. Videndum tamen ad utram potius legem accedere oporteat. *Ea vero*, inquit præclare CICERO, *maxime conservanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur*, *Invent. II. 49.* Quam enuntiationem WOLFFIUS *Inst. §. 48, 63,*

§ 64, *Legem vocat perfectivam*, uberius suo loco explanandam. Ex hisce colligimus I. in collisione salvam manere utramque legem, & unam cedere solummodo ob circumstantias. II. Nullam dari collisionem, si una tamen adsit lex, aut utraque possit observari. III. Actionem in collisione patratam invitam magis esse quam lubentem (§. 47). IV. Legibus directe & generatim inter se pugnantibus, & non solum casu & eventu, non esse collisionem, sed *ἀντινομίαν*, QUINTIL., V. II. 7.

Obligatio
& lex in
divinam
abit &
huma-
nam, in
naturalem
& positi-
viam.

§. 89. Consideravimus obligationem & legem generatim; nunc de præcipuis, quæ ei generi subsunt, partibus videamus. Petuntur autem tam a *subiecto* obligante, hoc est *Legislatore*, quam ab *objecto*, in quo obligatio & lex versatur, varioque promulgandi modo. Quum enim obligare is possit, qui motiva cum actione connectendi potestatem habet (§. 71), sequitur, ut si hæc connexio existat a DEO, obligatio & lex *divina*, si ab homine, *humana* nuncupetur. Deinde illa connexio vel ex ipsa rerum essentia atque natura intelligitur solius rationis ope, vel vero in arbitrio simul entis cujusdam rationalis, atque extra rerum essentiam posita est; prior obligationem & legem *naturalem*, posterior adventitiam seu *positivam* constituit. Quia vero naturæ omnis tam possibilitas, quam existentia in DEO rationem habet (§. 2, & 8), nulla exco-
gi-

Arbitrio de divina causa
grada accou

gitari potest obligatio & lex naturalis, quæ non fit divina; contra obligatio & lex positiva vel ad divinam, vel ad humanam pertinet.

Dividitur a non paucis obligatio & lex in *naturalem & positivam*; positiva in *divinam & humanam*. Sed cum illi legem naturalem esse etiam divinam, & a lege positiva seu revelata diversam fateantur; logices regulam, quæ vult, ut *Membra dividenda sibi repugnent*, neglexisse visi sunt. Obligatio & lex naturalis dicitur etiam *interior*, positiva *exterior*, quamquam & naturalem, prout pœnam vel præmium, quæ natura constituit, eadem simul executioni mandat, vel vero alia ad id indiget exequente causa; in *interiorem stricte* talem, & *exteriorem* rursus abire, infra docebimus. Nemo jam negaverit hæc confectaria. I. Dantur pœnæ, & præmia divina & humana, naturalia, & positiva (§. 89, 74). II. Obligatio naturalis in absolutam seu connatam, & hypotheticam seu adquisitam recte dispescitur (§. 10, 45). III. Si obligatio positiva ad naturalem accedit; obligatio fit *composita*, qualificata, seu mixta, nimirum quoad *materiale* naturalis, & quoad *formalis* partem positiva. IV. Quoniam DEUS omnia perfectissimo modo determinat; obligatio divina semper recta est, humana vero (falluntur enim non raro homines) aliquando minus recta, & externa tantum sine interna esse potest. Atque hanc PUFFENDORFIUS vocavit coactionem moralem externam, de *J. N. & G. L. I. C. VI. §. 5, & §. 10*; quorsum spectat locus CICE-
RONIS: *Si omnes Athenienses delectarentur ty-*
ran-

rannicis legibus, num idcirco hæ leges justæ haberentur? de LL. I. 15. V. WOLF. Phs Pract. §. 119.

Argumen-
ta ad pro-
bandam
legis na-
turalis ex-
istentiam
haud satis
idonea:

§. 90. Sed frustra de obligatione & lege naturali futura est institutio, si ipsa obligatio & lex nulla est; oportet igitur utriusque existentiam demonstrare. Cum vero id alii alia adgrediantur via, nos de promptis ex omni copia certissimis argumentis, eadem ab incertis atque exilibus sejungemus. Ita sufficientem vim non habet communis omnium populorum persuasio, siquidem altior quærenda est hujus persuasionis causa, quam qui ab ideis in mente nostra cœlitus inscriptis repetunt, & id sumunt, quod probare deberent, & ideas hæc esse obligatorias, propterea haud evincunt. Qui vero ab ingeniorum varietate hominumque proclivitate nocendi atque potentia ad quamdam existentem normam concludunt, præterquam quod nondum doceant normam illam debere esse naturalem, positiva enim esse posset, spuriis etiam utuntur principiis (§. 53), iisque quibus increduli legum naturalium negationem suffulciunt.

Consensus gentium, nec cuiquam satis notus est, nec ita in bono perpetuus & communis, ut non sæpius maxima hominum pars consenserit in res turpissimas. Sed etsi cuique cognitus, atque universalis esset is consensus, superest tamen, ut examinetur, quo-

quodam ex principio homines ita debeant consentire. Ideas legum innatas jam satis profligavit LOKIUS *de intell.* I. c. 3, quod si vero illæ disputationis gratia concedantur, nondum probata est naturalis earum obligandi vis. Proclivitatem nocendi & potentiam atque ingeniorum varietatem maxime urget HOBBSIUS, & voluntatem *lædendi omnibus inesse in statu naturæ* tradit, *de Civ.* I. §. 4; sed iis usus est argumentis, ut legem naturalem verbis statueret, re autem negaret. Quare non debuissent PUFFENDORF. *de OFF.* I. C. III. §. 4, *sq.*, ejusque adseclæ leges naturæ, quas serio admiserunt, tam erroneis principiis stabilire. Si enim nocendi natura homini a DEO tributa est, tunc vivit illi convenienter, quando nocet; uti cum agnum lupo, vel milvius columbam vorant. Inde porro sequeretur, ut vere scripserint HORATIUS: *Jura inventa metu injusti fateare necesse est.* I. Sat. III. v. 112; & SPINOSA: *Nihil, quod possunt homines vi, non jure agere.* *Politic.* II. §. 4, *sq.*

§. 91. Quod si nobiscum in animo reputamus esse DEUM, qui Conditor est totius universi liberrimus, ac sapientissimus Conservator (§. 6, & 56), qui uti in rebus creatis omnibus, sic in usu facultatum animæ sapientissimum sibi proposuit finem (§. 59), qui denique hominem rationis ac libertatis participem (§. 29, 44), ac porro obligationi & legi morali accipiendæ idoneum (§. 72) produxit; tum profecto, intelligimus, naturæ Auctorem

Necessitas
alicujus
divinæ
legis fir-
mius de-
monstra-
tur.

non

non modo plenissima legum ferendarum capacitate, summoque de hominibus disponendi Jure gaudere, sed etiam quasdam re ipsa leges sanxisse. Non enim aliter fieri poterat, quam ut actiones hominum liberis huic fini, veluti regulæ (§. 68) convenienter determinari vellet (§. 58). Ex quo, quamquam obligationis & legis naturalis existentia nondum satis patet, interim tamen sufficit, existentiam & necessitatem alicujus divinæ regulæ in actionibus nostris liberis deprehendisse.

Recte observat AUCTOR *Dubiorum Jur. Nat.* non procedere illud argumentum: *Deus potest leges ferre, ergo tulit etiam leges*: C. I. §. 3; sed probandum adhuc: *DEUM non potuisse hominem creare sine legibus; vel cum posset, noluisse tamen eum ex legem facere*: l. c. §. 5. Hoc autem nos inde demonstravimus, quia (α) frustranea foret illa hominum leges recipiendiabilitas, nisi id intendisset DEUS, ut quibusdam legibus homines parerent, quæ hoc ipso ad DEI voluntatem referendæ sint. Quia (β) aliquem creationis finem DEUS ac suæ quidem gloriæ illustrationem sibi præfigere debuit (§. 59); nec porro velle potuit, ut actiones nostræ liberæ tamquam medium in communi hoc rerum omnium scopo non consentirent. Quia (γ) denique totius universi Arbiter ac Moderator est DEUS, neque huic gubernationi juri que suo in creaturas renuntiare unquam potest. Postremo hoc argumento utitur & CICERO leges naturæ probaturus: *Dasne, inquit, Pom-*

Pomponi de Deorum immortalium potestate naturam omnem regi. I. de LL. 7. Verum instat laudatus dubiorum Auctor: Id solum sequitur: ergo tulit quasdam leges. Hoc vero probandum restat, Eum tulisse quasdam natura proditas. I. c. §. 6. Id vero jam agemus.

§. 92. Hasce autem obligationes & leges esse naturales, inde evinci satis posse videbatur non paucis, quod in mundo physico veluti cælo, terra, sole, luna, mari, fontibus, plantisque motus semper fiant finiti atque æquabiles, omniaque raris ordinibus & regulis moderentur, idque ex ipsa earum rerum natura explicemus; itaque existimari non possit, solum mundum moralem casui esse permissum, nullaque certa naturali norma cohiberi. Quin immo congenitus cuique beatitudinis appetitus (§. 22), nec non naturales se se conservandi (§. 23), atque societatis alicujus colendæ stimuli (§. 49) nos abunde doceant, inesse in propria nostra essentia atque natura elateres cum actionibus nostris copulatos, qui porro necessitatem hypotheticam aliquid faciendi, vel non faciendi nobis imponant (§. 70), unde obligatio & lex naturalis proficiscatur. Sane verissima hæc sunt; verum tamen ita comparata, ut ex iis obligationem & legem naturalem mechanicam potius (§. 69 *sch.*) & animale, brutisque communem

Et quædam naturalis non modo mechanicæ & animalis.

nem (§. 70), quam moralem, solique humanæ naturæ congruentem exculpās.

Quoniam ex æqualitate motus, & incredibili corporum ordine atque constantia naturales eorum leges mechanicas, ex stimulis vero, quibus animalia ad certas actiones feruntur, leges naturales animales cognoscimus, atque hinc intelligimus, *inesse*, ut ait Cicero, *aliquem non solum habitatorem in hac cœlesti ac divina domo, sed etiam Rectorem & moderatorem*, negare profecto non possumus, homini quoque datas esse hæc ipsas naturæ leges, quippe qui & machinarum (§. 12) & animalium naturæ (§. 16) particeps est. Sed cum homo eximium sit animans, & a ceteris maxime diversum; quærenda est lex alia, solique hominis naturæ conveniens; ne, si in principio brutis communi consistimus cum J. J. SCHMAUSSIO C. I. §. 9, *sq.* & C. III. §. 1, omnes brutorum atque hominum leges easdem esse statuamus, ac porro vel belluam in hominem, vel potius hominem in belluam commutemus. Qui differunt vero homines ac belluæ? Nonne ratione (§. 11), ac, quæ in hac ponitur, libertate (§. 44)? Vult ergo DEUS esse leges huic humanæ naturæ accomodatas, in quibus nimirum dictæ facultates suis partibus fungantur, & ad quas propriis simul operationibus conspirent. Sed si velit DEUS, inquit AUCTOR *Dubiorum* J. N. c. I. §. 5, *liberum, quod habent, (homines) arbitrium illis pro lege esse, manifestum est nullam legem fore!* Imo vero, quia liberum arbitrium non est sine ratione, sequitur, ut, quod multi docent Græci

ei ac Latini Philosophi, *ratio ipsa sit hominis lex*. Quemadmodum id in sequenti paragrapho evolvemus.

§. 93. Luculentam itaque demonstrationem suppeditat consideratio naturæ hominis propriæ, atque actionum humanarum. Novimus enim non paucas dari actiones humanas liberas (§. 40), hæcque a ratione & judicio (§. 44), id est, ab illis facultatibus pendere, per quas rerum causas, & consequentia cernere, ac, quæ res alteri quasi subjecta sit, vel non sit, intelligere idonei sumus (§. 29). Novimus porro cum istis actionibus per propriam illarum naturam copulata esse consecutaria, quæ prout agentis naturæ congruunt, vel non congruunt, actiones quòque efficiant bonas vel malas (§. 60, *sq.*); quum igitur inde nobis compertum sit, posse hominem ad actiones suas liberas tamquam causas attendere, earumque consecutiones, utpote quæ effectus sunt, perspicere ac experiri, deinde cum suamet natura conferre, & an eidem convenientes vel disconvenientes sint, judicare, porro agendi vel non agendi momenta (§. 32) ex ipsa actionum essentia atque natura haurire; evidens est, *esse momentorum cum actionibus nostris liberis connectiones, hinc esse obligationes & leges morales* (§. 41), *quæ ex ipsa actionum essentia atque natura ductu rationis intelligi, atque expli-*

Sed etiam
moralis.

cari possunt, adeoque naturales. (§. 10, & 89).

Tenemus modo obligationis & legis naturalis definitionem, ab ea, quam dedit GROTIUS de *J. B. & P. I. I. §. X. n. 1*, re ipsa haud diversam, cui nihil solidi obvertunt BARBEYRACIUS & uterque COCCEJUS ad *Grot. l. c.* Imo ipse HOBBIUS tunc nobiscum facit, quando naturæ leges vocat *Conclusiones ratione intellectas de agendis & omitendis, de civ. c. III. §. 33*, vel *Veritates (morales scilicet) a veris principiis recte ratiocinando collectas, & quidem naturales, quod ratio præcipua sit naturæ humanæ pars, et si perperam eas restringat additis verbis, circa ea, quæ agenda vel omittenda sunt ad vitam, membrorumque conservationem, C. II. §. 1*; videbimus enim multo latius patere rationis regulas, quibus oppositæ propositiones omnes *falsitates morales* dici poterunt (§. 29). Fac modo actionum consecutaria ratione perspici non posse, nulla aderit naturalis lex (§. 66). Fac necessitatem agendi a solis venire stimulis internis sine ratione, & obligationem habebis, legemque brutorum, non hominum (§. 92, 53). Fac bonitatem & malitiam non esse actionibus intrinsicam, & satis probare non poteris existentiam obligationis & legis naturalis (§. 89). Quis vero, si sana mens sit, non intelligat, actiones plurimas nos perficere, alias nobis adspargere imperfectionis labem? Ita cum ipsa linguæ amputatione *malum*, & cum convenientis cibi comestura *bonum* esse conexum videmus, adeoque, ad fugam unitus,

&

& adpetitionem alterius nos impelli experimur morali necessitate, sub conditione nimirum mali evitandi, aut boni consequendi. Et hunc primum indirectæ ac singulares legum naturalium probationes, quæ ab hominum indigentia atque miseria extra societatem aliisque absurdis consequentibus petuntur, suum accipiunt robur. V. GROTI. *de J. B. & P. prol.* §. 6; PUFFEND. *de Off. I. C.* 3. §. 7.

§. 94. Quum tamen experientia nos aperte doceat, naturales hæc actionum consecutiones aliis fortuitis externisque eventibus veluti morte, occultatione, morbis, hominumque imbecillitate nunc obscurari bonas, nunc malas elevari, neque latius earum sensus serpat, quasi supprimitur atque extingui; debile sæpius videri posset obligationis hujus vinculum, nisi eadem ipsa hominis ratio cognosceret esse DEUM, qui perpetua providentia omnia dirigat, atque gubernet, quem nemo fallere omniscium, aut subterfugere omnipotentem possit, atque a cujus vel infinita bonitate aliam præmii retributionem, vel a summa, qua bonitatem temperat, sapientia pœnæ deficientis mensuram quisque expectare debeat. Vehemens fane est hujus spei vel metus vis, & quæ obligationem nostram finibus divinis convenienter agendi maxime corroborat. Inde animi tranquillitas, quæ sustentat bonos, inde

Cui maximum accedit robur a divinis attributis.

de angores, quibus fontes cruciantur. Neque vero positiva dici potest obligatio ac lex, quippe quæ solius rationis ope intelligitur sine revelatione, & ex ipsa natura Dei & hujus universi, nec non ex naturali hominis tum ad Deum, tum ad res alias relatione, ingenitoque felicitatis appetitu promanat.

Hoc ex fundamento probavit etiam APOSTOLUS existentiam legis naturalis; *Ostendunt*, ait, *opus legis scriptum in cordibus suis* - - - *cogitationibus inter se invicem accusantibus, aut etiam defendentibus.* Rom. II. v. 14. sq. Etsi enim aliquando nemo sit inter homines, qui promeritam naturalem poenam exsequatur, eam tamen *semper ante oculos versari putant, qui peccarunt*, CICER. *Milon. c. 23*; quemadmodum Tiberii, Neronis, Caracallæ, aliaque plurima docent exempla. V. Cocc. ad *Grot. prol. §. 20.* Nec aliter conciliari posse videntur bonorum miseriarum, & prosperitates improborum cum Dei sapientia, providentia, ac bonitate, quam si Deum aliud poenæ & præmii genus ita sibi reservasse concedamus, ut alterutrius magnitudine retardationem compenset. Quare lex naturalis non solum ex naturæ humanæ consideratione, sed etiam ex idiomatibus divinitatis derivanda est, ut integrum obtineat robur. V. KOELER §. 286. Et inde factum est, ut definita sit a CICERONE de LL. I. 6: *Ratio summa insita in natura, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria*; a D. THOMA I. 2, Q. 91, art. 2, Par-

Participatio legis aeternæ in rationali creatura; a COCCEJO §. 56, & HEINECCIO I. §. 12, Lex ab ipso DEO immortalis, toti generi humano per rectam rationem promulgata.

§. 95. Finiemus hoc Caput refutatione argumentorum, quibus traditæ supra obligationis & legis definitiones vulgo impugnantur, ut ostensa principiorum firmitate etiam conclusionum veritas a suspicione liberetur. Ac illud quidem potissimum reprehendunt Adversarii, quod nulla in iis definitionibus fiat Entis obligantis, aut legislatoris mentio, sine quo nec obligatio, nec lex ulla cogitari possit. Immo inde inferatur, posse quemlibet hominem agendi motiva sibi repræsentare, ac semetipsum obligare; posse etiam de DEO obligationem, legemque, quæ in ipsum cadat, enuntiari, atque hoc pacto ipsius supremi Numinis ideam ab obligatione & lege excludi. Quæ tamen consecutiones utique falsæ sunt atque absurdæ.

Dubia ad-
versus da-
tas obli-
gationis,
& legis
definitio-
nes.

Hæ præcipuæ sunt difficultates, quas G. SAM. TREVERUS in notis ad *Puffend. I. c. 2. §. 5*, objecit Wolfianæ obligationis definitioni: eique adstipulantur, qui cum *Puffendorffio I. c. II. §. 2, & 5*; *Barbeyracio ibi*; *Heineccio I. 9*, legem definiunt: *Voluntatem superioris, actiones quasdam sub comminatione pœnæ prohibentis præcipientisve*, atque ideo non aliud facultatis appetendi nobilioris vinculum esse contendunt, quam iusta
alio-

aliorum. Præiverat vero is omnibus HOBBE-
SIUS, qui legem vocat: *Orationem ejus, qui
aliquid fieri, vel non fieri aliis jure imperat:
de Civ. II. 33.* Quid voluit autem sibi hac
definitione Malmesburiensis Philosophus? Id
inde conficere, quod statim addit: *Leges na-
turales non esse proprie loquendo leges, qua-
tenus a natura procedunt; sed quatenus eadem
a Deo in scripturis sacris latæ sunt: ipsas
scripturas vero humanæ rationi alibi subjicit:
LEVIATHAN. C. XXXIII.* Anne animum
ad hanc conclusionem reflexerunt, qui cum
sunt secuti?

Resolvun-
tur.

§. 96. Enim vero parum attendunt ad
logicas definiendi regulas, qui ita ar-
guunt, siquidem duas confundunt quæstio-
nes, quid res sit? & unde illa proficisca-
tur? Etsi enim concederemus obligatio-
nem legemque omnem ad externam quan-
dam causam sive voluntatem alicujus en-
tis intelligentis revolvi, inde tamen non
sequitur, ut in effectus definitione, etiam
efficienti causæ locus esse debeat, multo-
que adeo minus, ut qui a causâ abstrahit,
illam penitus exclusisse videatur. Sed il-
lud quoque est definitionis a vi externa
seu sola alterius voluntate repetitæ vitium,
quod ea obligationi legique simpliciter in-
teriori tribui nequeat, sicque suo definito
sit angustior. Hominem vero quod attinet,
qui agendi motiva sibi repræsentat, vel ea
tollere potest pro suo arbitrio, & obliga-
tus non est (§. 71), vel non potest, &
tunc

tunc non jam a semetipso, sed a motivis obligatur. Quis autem ambigit, quin in DEUM ipsum gloriosa cadat necessitas, ut actiones suas liberrimas infinitæ sapientiæ legibus conformet? Vid. *Timoth. II. 13.*

Quis unquam vel molendini, vel horologii genera ita definivit, ut artifices comprehenderet definitione? Nec propterea mechanicas earum machinarum regulas minus intelligimus; cur igitur legis moralis genus non aliter definiri posset, quam si ejus efficiens causa exprimeretur? Sed sunt leges quoque ac pœnæ conventionales, *L. I. Dig. de Exercit. act. L. 11. D. §. 2, de Recept. arbitr.*, legesque memorat CICERO in *poculis positas* ac legibus populi Rom. prælatas; nec non leges *Pœmatis* atque *Historiæ*, *de LL. I. §. 1.* Imo & Apostolus testatur de gentilibus, quod *Ipsi sibi sint lex: Rom. II. 14.* Concipi igitur possunt sine Superiore leges veri nominis, quæque actionum liberarum sint regulæ. Sane sola Superioris cogitatio sine boni vel mali alicujus repræsentatione nullam adfert necessitatem agendi; contra malum, quod v. c. cum manus amputatione conjunctum est, hominem moraliter obligat, ut ab hujusmodi actione absteat, etsi de nullo superiore cogitaret. Verissime igitur scripsit IUSTUS PAULUS, quod *non ex regula jus sumatur, sed ex jure quod est, regula fiat, L. I. D. de Reg. Jur.* At inquires cum BARBEYRACIO *ad Grot. II. §. X. n. 4. Edit. gall.* hoc modo quisque facere, vel non facere poterit, quod in suo est arbitrio? Ita est; an vero leges, quæ ab externa quadam causa

pro-

profluunt, liberum illud arbitrium adimunt? Nonne utraque in specie necessitas adest tantum hypothetica, cujus est libertatem dirigere, sed non auferre? Uti autem, qui externam legem violat, pœnam exteriori metuere debet; ita qui ab interna lege recedit, omnem interiorem pœnam nequit effugere. Nec aliud sensisse videtur CLARKIUS *Rel. Nat. Tom. II. c. III. n. 7*, quando obligationem naturalem non ex bono vel malo, quod ex factis emergit, sed ab ipsa convenientia & discrepantia actionis, atque interiore ejus pulchritudine oriri docuit; sic enim præmia & pœnas externas tantum, non autem interiores agendirationes & momenta excludit.

Atque
aliæ quæ-
dam diffi-
cultates
refutan-
tur.

§. 97. Id minoris adhuc est ponderis, quod addunt, retentis illis definitionibus omnem negari actionum indifferentiam, cum nulla actio rationibus determinantibus destituatur; deinde amicorum consilia atque histrionum persuasiones, imo & latronum minas, quibus commotus viator marsupium præbet, obligationum numero adscribi; postremo sic officia omnia, quæ vobis vel ex obligationis vinculo, vel ex aliis tantum, ut ajunt, momenti incumbunt, susque deque haberi. Quandoquidem satis alibi ostendimus, quænam actionum indifferentia admitti possit (§. 63), & quantum inter consilia & leges, atque obligationes sit discrimen (§. 75). Quod autem viator pecuniam la-

tro-

troni dare obligetur, aut phyfice, quando nulla adest electio, aut moraliter, fi pecuniam retinere sub conditione evitandi majoris mali fit impoffibile, nos fane non negamus; fed probabimus tamen fuo loco, hujusmodi motivorum cum actione connexionem non jure effe factam, ac viatori, fi vires fuppetant, non minus competere refiftendi facultatem, quam fi rabida eum tigris invadat. Frufta demum funt, qui urgent confufionem officiorum. Quum enim nullum tam exiguum fit officium, cui non aliqua quantumvis minima obligatio refpondeat (§. 86), ea quoque danda erat latiffima obligationis definitio, quæ omnes complecteretur officiorum formas; id enim fufficit diftinctioni, quod obligationis, legis, & officii genera, in fuas poftea partes diftribuantur.

Illa eft obligationis moralis effentia atque natura, ut actionibus noftris liberis neceffitatem adferat, non abfolutam & phyficam, fed hypotheticam, atque moralem (§. 71), & hinc moralem quoque earum regulam involvat. Inde vero confequitur, ut, pofta morali agendi neceffitate, obligationem legemque moralem negare fit abfurdum. Etfi igitur diverfæ admodum funt harum neceffitatum & legum moralium formæ, quid vetat illas omnes uni generi fubjicere? Ipsi adverfarii obligationem faciunt aliam internam & ex ipfa actione fluentem; aliam exter-

ternam, quæque a voluntate alterius pendeat; sed cum obligationis & legis genus per Superiorem declarant, nonne tunc obligationem internam ex obligationum numero excludunt? Vidit HOLLMAN *Jurisp. Nat.* §. 6. Quod itaque generalis obligationis definitio ad omnia pertineat officia, definitionis vitium non est, sed necessarium ejus requisitum, a quo cum recesserint non pauci, mirum non est, eos aliquando in repugnantia irruisse. Conciliari enim nequeunt illorum opiniones, (a) qui obligationem definiunt absque Superiore, legem tamen, quæ necessario in obligatione inest (§. 69), negant sic posse defini. V. PUFFEND. I. N. & G. I. I. §. 21. & I. VI. 4; BURLAMAQ. I. VIII. 8; (ε) Qui internam agnoscunt obligationem, eamque nobilissimam vocant obligationis speciem, sed normam cum interna obligatione conjunctam indignam putant, quæ normæ veniat nomine. PUFFEND. *de Off.* I. c. II. §. 6. 8; (γ) Qui aliquam necessitatem moralem fingunt, quæ tamen obligatio moralis non sit; TREUER. *ad Puffend.* I. II. 5, BARBEYR. *ad Grot.* I. I. §. 10. n. 4; (δ) Qui ex malo externo per Superioris voluntatem actioni adjuncto obligationem nasci dicunt inevitabilem, non vero ex malo cum ipsa actione inseparabiliter conexo, BARBEYR. l. c; (ι) Qui contra consilio, quod ab æquali & ab inferiore venire potest, vim tribuunt obligandi, & porro obligationem aliquam esse statuunt sine lege. Vid. §. 75; & BURLAMAQ. I. VIII. 5; HOLLMAN. §. 25. Quæ autem erit verborum pugna, si hæc

hæc non sint? Præterquam quod id non sit
 ex arte, sed, ut verbis utar CICERONIS:
*Populariter loqui, & eam legem, quæ scripto
 sancit, quod vult, aut jubendo aut vetando,
 ut vulgus, appellare; de LL. l. 6.*

CAPUT TERTIUM.

D E

LEGUM NATURALIUM PRINCIPIIS AC
PROPRIETATIBUS.

98. Transitio & ordo Capitis. 99. Quæ principio sint es- sendi L. N. 100. Quænam existendi. 101. Principium cognoscen- di, vel qua facultas est, vel qua fons, con- sideratur. 102. Prius reperitur cum in naturæ stimulis, 103. Tum maxime in ratio- ne. 104. Si modo recta sit. 105. Ea vero ope experien- tiæ confirmatur. 106. Perperam igitur alii ad ideas legum inna- tas, vel ad inspiratio- nem, 107. Alii ad solam auctori- tatem recurrunt. 108. Nec rationem delevit Adami labes. 109. Principii cognoscendi, qua fons est, requi- sita.	110. Cur multis inutile, multis impossibile sit visum. 111. Probatur illius neces- sitas. 112. Et dubitationes refu- tantur. 113. Indicatur Legum na- tura & fons. 114. Unde unica propositio fundamentalis. 115. Dein tres partiales promanant. 116. Est principium no- strum verum, evi- dens, & adequatum. 117. Ab eo multi verbis re- cedunt, non re; 118. Multi vero principio utuntur inadæquato & partiali. 119. Quæ aliæ sint appa- rentis inter doctores dissensus causa. 120. Quæ principia plane non sint idonea. 121. Ad legum naturalium pro-

- proprietates pertinet I. earum perspicuitas.*
 122. II. *Certitudo mathematica.*
 123. III. *Immutabilitas.*
 124. *Quam quidam impugnant sine causa.*
 125. IV. *Necessitas.*
 126. V. *Æternitas.*
 127. VI. *Materiæ, quam tractat, intrinseca moralitas,*
 128. *Cui adversariorum argumenta nullo modo refragantur.*
129. VII. *Conceptus pro parte possibilis abstrahendo a prima rerum causa;*
 130. *Quidquid alii obloquentur.*
 131. *Plena tamen earum sanctio non habetur sine vita futura.*
 132. VIII. *Universalitas.*
 133. IX. *Sanctitas atque X. Facilitas.*
 134. *Refelluntur hostes nostræ discipline.*

§. 98.

Transitio
& ordo
Capitis.

Stabilita sic in universum obligationum & legum naturalium existentia, sequitur, ut quænam earum sint principia, enodatus explicemus. Si enim causas; a quibus illa naturæ scita dependeant, satis enucleare, & quali nobis innotescant modo, in apricum proferre valeamus, tum sane generales tantum, quas pro adferendis hinc actionum humanarum regulis supra adhibuimus, rationes plena circumfundentur luce; atque hoc præstito non modo ceteræ dictarum legum proprietates proclivius detegi poterunt, sed nihil etiam deerit, quod ad refutandos disciplinæ nostræ hostes pertinere videatur.

Quemadmodum reliquæ artes omnes suis atque domesticis principiis instructæ sunt, quibus cognitis cum extrema clarius intelligi, tum ortæ in quavis peculiari tractatione quæstiones solidius dissolvi possint; ita certa ac lucida non deficiunt fundamenta, unde tota hæc nostra disciplina deducatur. Postquam vero omnes fere, qui recentiori tempore in eadem sunt versati, aut varias principii significationes inter se confunderunt, aut, quum de iis consentirent, tamen ostentandi ingenii causa, de formulis, quibus quodque principium exprimeretur, disputarunt; mirum non est, si non tam studii nostri fontes

recludere, quam illos, data opera, obturasse visi sunt. Quare auctor *Dub. Jur. Nat. c. 1. p. 1*, *nescire se*, ait, *an radices Juris rerum natura non ita absconderit, ut eas eruere difficilius sit, quam aurum e terræ visceribus ducere*. Sed satis in aperto sunt hæ radices, si modo attentionem nostram intendamus, atque eos sequamur duces, qui, quum rem ipsam tenerent, sua cuique verba facile reliquerunt.

§. 99. Tria sunt autem, ut alibi dictum est, alicujus rei principia, scilicet Quæ principia sunt efficiendi L. N. possibilitatis, existentiae, & cognitionis (§. 39). Ut igitur a primo initium faciamus, id apparet facillime, rationem, cur leges naturales sint possibiles, in ipsa rerum hominisque essentia seu possibilitate proxime contineri. Naturales enim dicuntur leges, quæ ex nostra rerumque natura explicari atque deduci possunt (§. 10, §. 89). Possibiles ergo hæ non essent, si rerum atque animalis rationalis natura repugnaret; quare ex non repugnantia naturæ legum naturalium possibilitas perspicitur. Id etiam ex eo confirmatur, quod hominis notio actionum quoque liberarum essentiam comprehendat (§. 46), hæc vero efficiens ratio sit, ob quam illæ actiones bonæ sint vel malæ (§. 61), & hinc legi vel præcipienti vel prohibenti subjiciantur (§. 76, §. 93). Quum tamen entia finita omnia rationem, cur possibilia
I sint,

sint, habeant in divina essentia (§. 2, 6); consequens est, ut ab eadem cum humanae naturae, tum quoque legum naturalium possibilitas tamquam ab ultimo rerum omnium principio & causa repetenda sit.

Non igitur ratio ultima, ob quam leges naturales sunt possibiles, *ex intellectu Divino* explicari potest. Etsi enim nihil sit possibile, quod is sibi non repræsentet, tamen rei cujusvis possibilitatem ante animo percipimus, quam ejusdem ideam existentem cogitemus. Ex quo consequitur, Intellectum Divinum rerum possibilitates non efficere: sed eas in infinita sua essentia contemplari. Minus adhuc adferri licet P. Poireto, qui essentias finitas omnes arbitrarias esse docuit, & a DEI voluntate pendent. Quod enim esse potest, idem repugnat, ut etiam non possit esse. Quapropter recte statuunt Philosophi rerum essentias necessarias esse, immutabiles, atque æternas. Fuere etiam, qui omnes essentias a creatoris omnipotentia duci vellent; sed quid est id, nisi possibilitatem externam cum interna commiscere, & jam possibile illud, quod DEUS facere potest, jam vero omnipotentiam vim efficiendi omnia, quæ possibilia sunt, in orbem definire? Itaque non omnipotentia possibilitatem, sed hæc illam antevertere intelligitur. Atque hoc observare oportuit contra *Hobbesium*; qui primum Legis naturae fundamentum ab irresistibili DEI potentia & hominum imbecillitate derivavit, *De Civ. C. XV, §. 5, & 7.*

§. 100. Sicut in rerum atque hominis ^{Quænam existendi.} essentia, quæ in DEO rationem habet, principium possibilitatis sive *essendi* legum naturalium collocavimus (§. 99), sic non ambigimus pro immediato earundem principio *fiendi* seu existentia, rerum hominumque naturam, hoc est essentiam existentem designare. Ipsa enim hæc natura facit actiones quasdam sub conditione boni adipiscendi, vel mali fugiendi esse necessarias, atque adeo obligationem legemque moralem progignit (§. 93). Quia vero mundi & humani generis Universitati existere fortuitum est atque contingens (§. 6), neque si DEUS non vellet, aliquid unquam ad existentiam pervenire posset; manifestum est, res creatas omnes rationem sufficientem, cur existant, non habere in DEI essentia, tunc enim mundus esset absolute necessarius; sed in actu DEI volendi, cujus norma intellectus perfectissimus sit, & summa ratio. Ex quo conficitur, ut Legum naturalium existentia a DEI voluntate, quæ humanæ naturæ genetrix est, & effectrix, ac cui parere homo utpote creatori suo optimo, sapientissimo, & omnipotenti (§. 94), debet, tamquam a principio fiendi remoto recte protrahatur.

Tenemus modo, quod quærebat Auctor *Dub.*
J. N. I. §. 1, Naturam matrem Juris quasi

in ipso actu, quo jus producere dicitur, constitutam, sive, ut post JCTUM CAJUM, L. 5, D. de adq. rer. dom., ait JUSTINIANUS, Jus naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit, §. 15. Instit. de rer. div. Tenemus etiam, quod aliis præplacuit, DEI voluntatem obligatoriam pro norma actionum humanarum; quæ duæ sententiæ non magis inter se repugnant, quam eorum, quorum unus lucis causam a sole, alter a DEO, qui magnum hoc fecit luminare, derivaret. Ergo, qui ab ipsa hominis natura veluti radice sua efferunt naturales leges, non illi DEUM ex hac sede remonent, sed a natura incipiunt, a qua jus naturale dicitur, & ascendunt ad ipsum naturæ auctorem. Ita CICERO nunc jus naturale vocat, quod ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, pro Milon. C. I. V: Jus in natura constitutum, in natura positum, de LL. I. 10. §. 12: nunc tamen tradit, mente, ratione Deorum naturam omnem regi, de LL. I. 7: dein Principem legem & ultimam mentem esse omnia ratione, aut cogentis aut vetantis DEI; & legem veram atque principem aptam ad jubendum, & ad vetandum, rationem esse rectam summi Jovis, de LL. II. 4. Quapropter etiam GROTIUS de I. B. & P. prol. §. 12, Illud ipsum, inquit, Jus naturale, quamquam ex principiis homini internis profluit, DEO tamen adscribi merito potest, quia, ut talia principia in nobis existant, ipse voluit. An vero Lex naturalis ex intellectu divino, ut traditum est a D. THOMA I. 2. q. XVII. Art. 1, vel ex actu divinæ voluntatis, quæ fuit opinio SUAREZII de LL. I. C. V. n. 17, melius cognoscatur,

ex antea dictis facile definiri potest. Scilicet ex intellectu possibilitas, ex voluntate existentia intelligitur.

§. 101. Principium cognitionis sive analyticum duplex est. Unum *subjecto*, id est, personæ cognoscenti, alterum *objecto*, seu rei, quæ cognoscitur, cohæret. Prius dicitur generatim *Facultas per quam aliquid explorare, atque deprehendere nobis licet*; posterius autem est *Fons, ex quo modo dicta facultas res cognoscendas haurire, atque evolvere potest*. Sive, ut alii volunt, generale axioma, & propositio fundamentalis, quæ omnes reliquas propositiones ejusdem generis tamquam rivos in se complectatur. De utroque hoc principio magnus olim fuit Doctorum dissensus. Primum igitur de facultate, quæ obligationes & leges naturales nos docere possit, postea de fonte, seu enunciato, ex quo illæ leges depromantur, differendum est.

Principium cognoscendi, vel qua facultas est, vel qua fons, consideratur.

Scholastici principium cognoscendi subjectivum, *principium per quod*, objectivum vero, *principium ex quo*, nominarunt. Res hæc interea dilucidari exemplo potest. Quando leges in civitate per edictum promulgantur, quod dein tabulæ in eum finem destinatæ affiguntur, tunc facultas, qua quis pollet, ut edictum legere vel ejus sententiam audire possit, est principium *per quod*; ipsius vero edicti exemplar principium erit, *ex quo* voluntas legislatoris cognoscatur. Fingas etiam in edicto

Et omnia armorum genera, veluti, sclopetata, gladios, nitrum, pulverem pyrium, pilas ignarias singillatim enumerari, & ne extra provinciam evehantur, prohiberi; tunc propositio: *Nihil eorum efferas, quæ ad armandos hostes pertinent*; erit axioma universale, in quo omnes edicti partes continentur. Hoc enim uno posito, quod est ad cognitionem legis satis, plurima sequuntur, quibus non pauca folia impleri possent.

Prius reperitur cum in naturæ stimulis.

§. 102. Esse plures animi propensiones, quibus supremus rerum Auctor omnes homines affectos voluit, communi experientia supra comprobatum est (§. 22). Igitur, qui hosce novit impulsus, (ignorare autem nemo sanus potest) is facile illorum sententiæ adsentietur, qui primam legum naturalium indicationem a stimulis, seu instinctibus naturæ nobis fieri tradunt. Sunt enim hi stimuli, qui, quoniam sensum internum posteaque boni vel mali cogitationem excitant, necessitatem adferunt hypotheticam aliquid appetendi vel averfandi, & porro indignant quamdam actionum regulam (§. 70). Atque inde fit, ut persæpe ad res alias utpote bonas rapiamur prompte ac sine examine, alias vero quia malas eadem celeritate aspernemur. Nec dicat quispiam dari varios homines & populos, in quibus nulla talium stimulorum significatio eluceat; immanis enim hæc indoles non omnes, sed aliquas
tan-

tantum congenitas inclinationes pervagatur; & quum id contingit, vel educationis, vel affectuum, vel consuetudinis vitium est, non naturæ (§. 51), cujus semina nunquam adeo sunt extincta, ut non aliquando possint rursus pullurare (§. 52).

Hæc prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, cum olim ARISTOTELES, *de Art. Reth.* l. 13, & §. 3, II. *Phys.* c. 8, tum postea HUG. GROTIUS I. c. II, §. 1, n. 1, testati sunt, ut varias agendi facultates homini inditas comprobarent. Ac propterea HUTCHESONIUS illa *Sensus moralis* nomine non ita pridem designavit, *Phil. mor. edit. Glasgov.* 1734. Et sane non solum bona vel mala physica corpus & membra nostra afficiunt; sed etiam bona, vel mala moralia cor atque animum humanum nunc accendunt, nunc magis minusve perfrigefaciunt. Quis non gaudet narrationibus bene gestorum! Quis contra sceleratorum hominum historiis immo & fictis fabulis non indignatur? Cui non videtur jucundum miseris atque afflictis opem ferre, si modo adventitiæ absint odendi causæ? Uti enim ceteræ mentis & corporis potentia, ita & morales hi instinctus adulterari atque abusu corrumpi possunt. *Tanta est, inquit CICERO, corruptela malæ consuetudinis, ut ab ea tamquam igniculi extinguantur natura dati, exoriunturque & confirmentur vitia contraria*, de LL. 1, 12. Neque tamen primigeniæ inclinationes unquam tolluntur omnes, siquidem boni appetitum generatim,

tim, cibi ac potus stimulos, procreandæ & educandæ sobolis studium, immo & commiserationem, saltem cum suis, asperæ quævis atque crudeles gentes perferunt.

Tum maxime in ratione.

§. 103. Quum tamen, quæ ab innatis stimulis proficiscitur officiorum præsentio, nec peculiare quasvis species, nec ipsum agendi modum & scopum satis explanet, sæpe etiam inclinationes adscititiæ in naturalium locum succedant (§. 23), manca adhuc, & inchoata remaneret cognitio nostra, nisi initia ipsa naturæ nos commendarent rationi, cujus ope uti aliarum rerum nexus perspicere (§. 29), ita concordia vel repugnantia actionum cum natura, tum earum bonitas vel malitia (§. 60), atque adeo leges præcipientes vel vetantes (§. 76, 93), comperiri possunt. Hæc porro sola est facultas; quam si sequamur ducem, non modo veros stimulos fecernere a spuriis, atque ad finem suum dirigere; sed etiam inde consequentes regulas locis, temporibus, & singulari cujusvis statui accomodare, ceterasque intricatiores quæstiones expendere nobis licebit. Est igitur ratio præcipuum medium & lumen, per quod absolutæ legum naturalium notitiæ exquiruntur.

Ita stimuli famis & sitis nos quidem movent, ut cibum sumamus & potum; eas ve-

ro coercet ratio, ne in ebrietatem abeant, vel
 ingluviem. Stimulat nos ad vim repellendam
 natura, sed id agendi modum præfigit ratio.
 Quam si tollas, *jam vaga profiliet franis na-
 tura remotis.* HORAT. II. *Serm. Sat. 7. v.*
 74. Præclare itaque CICERO: *Cum autem as-
 sumpta ratio est, tanto in dominatu locatur,
 ut omnia illa primæ naturæ hujus tutelæ sub-
 jiciantur.* Fin. IV. 14. Hinc patet cur leges
 N. dicantur dictamen, aut *Jus rationis*; vid.
Grot. l. l. 10, II. XXIII. 2; Hobb. II. 1,
XV. 3; Puf. I. III; Thom. I. V. 4; Koel
 356, 359; non quod ratio istud faciat, sed
 quia rationem objectivam declarat, eo mo-
 do, quo leges vocantur decalogi, aut XII ta-
 bularum. Et quum natura omnis sit a DEO,
 verissime observatum est, leges Nat. esse
*Verbum DEI rationale, Hobb. l. c.; vocem ra-
 tionis esse vocem naturæ, & vocem DEI, Koe-
 ler. l. c.; idem esse DEUM sequi & parere ra-
 tionis, PLUTARCH. de auditu.* Quando vero
 ULPIANUS Jus naturæ dixit, *quod natura
 omnia animalia docuit, L. 1. §. 3. D. de l.*
& l., naturam latius consideravit, quatenus
 est communis brutis, & τὸ Jus sumpsit pro
 facultate, & stimulis naturalibus. Jus autem
 gentium, seu, quod idem, humanæ naturæ
 proprium, recte definivit cum reliquis JCtis:
*Quod naturalis ratio inter omnes homines con-
 stituit. Pr. Inst. de l. N. G. & C., L. 1. pr.*
D. de adq. rer. dom. Eoque sensu a PAULO
 JCto *Ratio naturalis quasi lex quædam tacita
 vocatur. L. 7. D. de bon. damn.*

§. 104. Rationem vero cum dicimus, Si modo
recta sit.
 sic intelligi volumus, ut vera sit & recta,
 quæ

quæ nimirum cum hominis constitutione aliisque subjectis, in quibus versatur, conveniat; quæ res natura copulatas jungat, aut separet natura discretas; quæ certis denique ac evidentibus principiis nitatur, atque ex illis legitima ratiocinatione concludat. Sane reliquis cogitationibus aut propositionibus non aliter tribuitur veritas, quam si earum appareat cum rebus cogitatis, vel enunciatis consensus & vacuitas a repugnantia (§. 29). Igitur & leges usu rationis enucleatæ, quæque ut propositiones concipi possunt (§. 68), tunc demum pro veris rectisque sunt habendæ, cum notiones, quas quis de illis format, rebus repræsentatis congruunt. Quare qui de rerum essentia atque natura aliter statuit, quam res in se sunt, is deficit a recta ratione, sectaturque stultitiam five alogiam.

Nonne in Geometria ratio Geometræ, qui spatium A, ut majus spatium B, sibi repræsentat, recta est, si spatium A reipsa majus sit? Nonne tunc ratio alterius mensuris, cui illud quidem spatium A spatium B minus esse videretur, falsa & spuria dici debet, quia idem spatium simul esse & non esse majus in eadem relatione non potest. Igitur, an unius ratio recta sit vel non sit, non ab alterius alicujus ratione, sed ab ipsius spatii natura dignoscitur. Idem fit in legibus naturalibus. Recta est ratio, si cum rebus ipsis concordet; quæ vero a recta alterius ratione

non est recta modo de utroque a vero confutatio. dis-
non est recta modo de utroque a vero confutatio. dis-
non est recta modo de utroque a vero confutatio. dis-
non est recta modo de utroque a vero confutatio. dis-

discrepat, ea sane recta ratio non est, sed prava demensque. Quare HOBBIUS, qui alias in danda rectæ rationis definitione nobiscum facit XV, 3, perperam docuit de Civ. II, §. I, not. solam unius hominis rationem alterius esse mensuram. Sic enim rectam unius rationem prava alterius ratio instar normæ & regulæ dirigere posset; quum potius omnium ratio exigenda sit ad naturam rerum, ut appareat, rectane sit, an falsa. Ita an radii in circulo æquales sint vel inæquales, non a ratione alterius, sed ab ipsius circuli constitutione pendet. Ex quibus consequitur, I. ut recta ratio nulli unquam dicat id, quod rectæ alterius rationi de eadem prorsus re cogitanti repugnat; sed quod in me rectum, idem & in alio esse debeat: II. ut, qui semel actionem quamdam bonam esse vere dixit, eandem alia vice malam nominare nequeat; uti qui lineam rectam sibi esse affirmat, illam ipsam alteri esse curvam statuere non potest. Hinc ut actiones hominum tota vita inter se consentire oporteat, nisi a recta ratione aberrare velint eum imitantes, de quo HORATIUS I. Ep. I, v. 97, *sqq.*

- *Quid mea quum pugnat sententia secum,
Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit.
Æstuat, & vitæ disconvenit ordine toto.*

III, ut verissime existimarit CUMBERLANDUS, II, 8, *Ædis concordie lapidem angularem, & fundamentalem a natura jactum esse hanc propositionem: Oportet unumquemque, recta ratione utentem, iudicio & appetitu inde determinato consentire cum aliis omnibus recte pariter ratione de eadem materia iudicantibus.*

Ea vero
spe expc-
rientiæ
confirma-
tur.

§. 105. Quum plurimas res existentes , & sensibus obvias adhibita sufficiente attentione cognoscere , vel , quod idem est , EXPERIRI quivis possit (§. 17 , 28) , ex omni autem actione libera semper aliqua mutatio sive consecutio, ob quam actio illa moraliter bona dicitur vel mala , necessario existat (§. 60 , 62) ; dubium non est, quin hujusmodi consecutiones sensibus subjectas percipere , eas attentius contemplari , ac porro actionum bonitatem vel malitiam experiendo invenire valeamus. Etsi vero notiones ita haustæ tantum singulares sint ; eæ tamen , quoniam a similibus causis similes producuntur effectus , mutari in universales queunt. Ex quo conficitur , ut non tantum recta ratio , sed etiam experientia probe instituta , constans jurium & officiorum naturalium sit magistra.

Igitur leges naturales non tantum a priori seu ratione , sed etiam a posteriori sive experientia explorantur ; *Ut enim , ait CICE-RO, causa effectum indicat, sic quod effectum est, quæ fuerit causa, demonstrat. Top. 18.* Quamvis porro ignota fuerit Noacho vini vis , tamen postquam bibens inebriatus est , *Gen. XI. 21* , ex majoris mensuræ potu ebrietatem oriri experientia , quæ pariter rerum nexum videt , ac *expectationem casuum similium* gignit , rationis est analogum , ejusque Telescopium dici potest. Atque id movit Hobbesium , ut ad naturæ humanæ facultates etiam

iam *experientiam* referret. *De civ. C. I. §. 1.* Neque tamen opus est, ut in propriis actionibus mala experiamur consecutaria; sed oportet illa ex historia discere atque exemplis, & credere experto. *Non eventus modo hoc docet, stultorum iste magister est; sed eadem ratio, quæ fuit, futuraque, donec eadem res manebunt, immutabilis est,* ait LIVIUS XXII. C. 39.

§. 106. Jam vero & trita illa quæstio, num insitæ nobis sint boni malique notitiæ, ex dictis facile dijudicari potest. Quid enim evidentius, quum instinctum, rationem atque experientiam contemplati sumus, quam innatas esse homini facultates, quarum ope is naturæ leges plana brevique via, & sine institutione comperiatur? Sed quoniam ad leges cognoscendas necessaria est earum facultatum exercitatio, inde consequitur, ut naturæ Auctor actuales atque distinctas propositiones obligatorias in animis nostris veluti in tabulis haud insculpserit. Cur enim, si ita esset, nemo habitarem notionum sibi foret conscius? Cur istæ crescente rationis ac experientiæ usu in dies auferentur? Cur denique non eadem in omni loco, tempore, ac persona adpareret cognoscendi vis? Illa autem inepta prorsus est opinio, quæ morum doctrinam ab inspiratione & revelatione speciali arcessit. Præterquam quod enim talis cognitio non naturalis esset, sed supernaturalis; sic ficta quæ-

Perperam igitur alii ad ideas legum innatas, vel ad inspirationem.